EDUARDO GALEANO

KUCAKLAŞMANIN KİTABI

ANLATI

Çeviri: NİHAL YEĞİNOBALI

CAN

4. BASKI

EDUARDO GALEANO

KUCAKLAŞMANIN KİTABI

El libro de los abrazos, Eduardo Galeano
© 1989, Eduardo Galeano
© 1994, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Susan Bergholz Literary Services ve Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1994
4. basım: Nisan 2014, İstanbul
Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: © iStockphoto.com / Zack Blanton

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş Merkezi, Bağcılar, İstanbul
Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-510-422-5

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

EDUARDO GALEANO

KUCAKLAŞMANIN KİTABI

ANLATI

Çeviri
Nihal Yeğinobalı

Eduardo Galeano'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Gölgede ve Güneşte Futbol, 1998

EDUARDO GALEANO, 1940'ta Uruguay'ın başkenti Montevideo'da doğdu. 1973'teki askerî darbe sırasında bir süre hapis yatıp serbest bırakıldıktan sonra yerleştiği Arjantin'de Videla'nın askerî diktatörlüğü egemen olduğunda, Galeano'nun adı "Ölüm Mangaları"nın listelerinde yer aldı. Bunun üzerine İspanya'ya giden Galeano, orada ünlü *Ateş Anıları* üçlemesini kaleme aldı. Latin Amerika'nın siyasal bir tarihi niteliğindeki *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* adlı yapıtı ise özellikle 1970'li yılların kült kitaplarından biri oldu. Denemelerini *Kucaklaşmanın Kitabı*'nda toplayan Galeano, futbola duyduğu tutkuyu da *Gölgede ve Güneşte Futbol* adlı kitabında okurlarıyla paylaştı. 1985'te, doğduğu kente, Montevideo'ya döndü.

NİHAL YEĞİNOBALI, 1927'de Manisa'da doğdu. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni bitirdikten sonra New York Eyalet Üniversitesi'nde edebiyat öğrenimi gördü. *Genç Kızlar* adlı ilk romanını, Vincent Ewing adını verdiği sözde Amerikalı bir yazarın imzasıyla yayımladı. 1950'de yayımlanan bu kitap, bir çeviri roman kandırmacasıyla yıllarca yeni basımlar yaptı, hâlâ da yapmaktadır. Ardından *Sitem, Mazi Kalbimde Bir Yaradır, Belki Defne, Gazel* adlı romanları ve *Cumhuriyet Çocuğu* adlı anı kitabını yayımladı. Yeğinobalı, çok sayıda yazarın klasik ve çağdaş yapıtlarını dilimize kazandırdı.

İçindekiler

Dünya 19
Dünyanın başlangıcı 20
Sanatın işlevi / 1 21
Üzüm ve şarap 22
Konuşma tutkusu / 1 23
Konuşma tutkusu / 2 24
Sözcükler evi 25
Okurun işlevi / 1 26
Okurun işlevi / 2 27
İnsan sesine övgü / 1 28
İnsan sesine övgü / 2 29
Sanatın bir tanımlaması 31
Sanatın dili 32
Sanatın yetersizliği 33
Sanatın işlevi / 2 35
Kehanetler / 1 37
İnsan sesine övgü / 3 38
Santiago güncesi 39
Neruda / 1 42
Neruda / 2 43

Kehanetler / 2 44
Hayal kurmaya övgü 45
Çocuklar için sanat 46
Çocukların kendi sanatı 47
Helena'nın rüyaları 48
Rüyalar ülkesine yolculuk 49
Rüyalar ülkesi 50
Unutulmuş rüyalar 51
Rüyalar vedalaşıyor 52
Gerçeğe övgü 53
Sanat ve gerçek / 1 55
Sanat ve gerçek / 2 56
Gerçek, tımarhaneliktir 57
Havana güncesi 59
Latin Amerika'da diplomasi 61
Quito güncesi 63
Latin Amerika'da devlet 67
Bürokrasi / 1 68
Bürokrasi / 2 70
Bürokrasi / 3 72
Olup bitenler / 1 73
Olup bitenler / 2 75
Olup bitenler / 3 77
Noel gecesi 79
Hiç kimseler 80
Açlık / 1 81
Caracas güncesi 82
Reklamlar 85
Rio güncesi 86

Şu küçük rakamlar ve insanlar 87
Açlık / 2 89
New York güncesi 90
Duvarlar konuşuyor / 1 92
Sevmek 93
Din bilgisi / 1 94
Din bilgisi / 2 96
Din bilgisi / 3 97
Gece / 1 99
Tanı ve tedavi 100
Gece / 2 101
Seslenişler 102
Gece / 3 103
Küçük bir ölüm 104
Gece / 4 105
Yutanın yutulması 106
Duvarlar konuşuyor / 2 108
Meslek hayatı / 1 109
Bogota güncesi 110
Nutuk atma sanatına övgü 112
Meslek hayatı / 2 113
Meslek hayatı / 3 115
Mapamundi / 1 116
Mapamundi / 2 117
Unutuş / 1 119
Unutuş / 2 120
Korku 121
Unutuşlar Irmağı 122
Unutuş / 3 124

Unutuş / 4 125
Öznelliğe övgü 128
Gönülle beynin evliliğine övgü 129
Boşanmalar 131
Çelişkilere övgü / 1 132
Çelişkilere övgü / 2 133
Mexico City güncesi 134
Simgeler çarpışıyor 135
Paradokslar 136
Düzen / 1 139
Sağduyuya övgü 140
Kızılderililer / 1 141
Kızılderililer / 2 142
Geleceğin gelenekleri 144
Hamamböceğinin krallığı 146
Kızılderililer / 3 148
Kızılderililer / 4 150
Terör kültürü / 1 152
Terör kültürü / 2 153
Terör kültürü / 3 154
Terör kültürü / 4 155
Terör kültürü / 5 156
Terör kültürü / 6 158
Televizyon / 1 160
Televizyon / 2 161
Gösteri dünyası kültürü 162
Televizyon / 3 164
Sanatın saygınlığı 165
Televizyon / 4 166

Televizyon / 5 167
Güvensizliğe övgü 168
Terör kültürü / 7 169
Yabancılaşma / 1 170
Yabancılaşma / 2 171
Yabancılaşma / 3 172
Duvarlar konuşuyor / 3 175
Adlar / 1 176
Adlar / 2 177
Adlar / 3 178
Geçmişe dönelim 180
Baş dönmeli günler 181
Talih küstüğü zaman 182
Onetti 183
Arguedas 184
Sessizliğe övgü / 1 186
Sessizliğe övgü / 2 188
İnsan sesine övgü / 4 189
Düzen / 2 190
Söz ile eylemin uyumunu kutlama 191
Düzen / 3 192
Özel girişime övgü 193
İz bırakmayan suç 196
Sürgün 197
Tüketici uygarlığı 199
Buenos Aires güncesi 201
Sılaya dönüş / 1 203
Sılaya dönüş / 2 206
Zaman 207

Yeniden doğuş / 1 208
Ev 209
Yitim 210
Şeytan taşlama 211
Vedalaşmalar 212
Sürgün sonu rüyaları / 1 213
Sürgün sonu rüyaları / 2 214
Sürgün sonu rüyaları / 3 215
Gezintiler / 1 217
Gezintiler / 2 218
Caldwell'in son birası 219
Gezintiler / 3 221
Duvarlar konuşuyor / 4 222
Yüksek yerlerde kıskançlık 223
Haber 224
Ölüm 226
Ağlayış 229
Kahkahaya övgü 230
Duvarlar konuşuyor / 5 231
Kahkaha satıcısı 233
Perişan saçlarım 235
Yeniden doğuşları kutluyoruz 236
Doğum 238
Yeniden doğuş / 2 240
Yeniden doğuş / 3 241
Üç kardeşler 242
İki kafa 243
Yeniden doğuş / 4 244
Akrobat 245

Çiçekler 247
Karıncalar 248
Büyükanne 249
Büyükbaba 250
Hızlı Fuga 252
Dostluğa övgü / 1 254
Dostluğa övgü / 2 256
Gelman 258
Sanat ve zaman 259
Bir inanç tazelemesi 260
Cortázar 262
Montevideo güncesi 263
Dikenli telden çit 266
Cennet ve Cehennem 268
Managua güncesi 270
Başarı 273
Cesarete övgü / 1 274
Cesarete övgü / 2 276
Cesarete övgü / 3 278
Cesarete övgü / 4 280
Bir gizli kas 282
Bir başka gizli kas 284
Fiesta 286
Parmak izleri 287
Hava ile rüzgâr 289
Esinti 290

Recordar: Anımsamak;
Latincesi: *re-cordis*,
yani kalbi delip geçmek.

Bu kitap
Claribel ile Bud'a
Pilar ile Antonio'ya
Martha ile Eriquinho'ya
adandı.

Dünya

Colombia kıyılarındaki küçük Neguá kasabasında, gökyüzüne tırmanabilen bir adam vardı. Yere döndüğünde gezisini betimler, insan yaşamının yukarıdan nasıl göründüğünü anlatırdı. İnsanlığın minik alevlerden oluşmuş bir deniz olduğunu söylerdi.

"Dünya, bir insanlar yığını, bir minik alevler denizidir," derdi.

Herkes kendi ışığıyla ışıldar. Hiçbir alev öbürüne benzemez. Büyük alevler vardır; küçük alevler, her renkten alev. Kimi insanların alevi öyle durağandır ki rüzgârda bile dalgalanmaz, kimi insanlarınsa havayı kıvılcıma boğan çılgın alevleri vardır. Kimi saçma alevler ne tutuşur ne de ışık serperler; kimileri de öyle bir canlılıkla yalazlanırlar ki onlara bakınca gözlerimiz kamaşır, yaklaşırsak üstümüze ateş vurmuş gibi parlarız.

Dünyanın başlangıcı

İspanya Savaşı biteli daha birkaç yıl olmuştu; cumhuriyetin yıkıntıları üstünde haç ve kılıçın egemenliği sürüyordu. Yenilmişlerden biri, hapisten yeni çıkmış bir anarşist işçi, iş aramaktaydı. Çalmadık kapı bırakmıyordu, ama boşuna. Hiç kimse bir Kızıl'a iş vermiyordu. Herkes ters ters bakıp omuz silkerek işçiye sırt çeviriyordu. Ona fırsat tanımaya, kulak asmaya yanaşan kimse yoktu. Elinde kalan tek dostu, şaraptı. Adamcağız geceleyin, sofradaki boş tabakların karşısında pazar ayinini hiç kaçırmayan sofu karısının sitemlerine sessizce katlanırken küçük yaştaki oğlu da karşısına geçip Kutsal Kitap'tan bölümler okuyordu.

Bu öyküyü bana yıllar sonra, bahtsız işçinin oğlu Josep Verdura anlattı. Sürgün olarak geldiğim Barcelona'da anlattı bunları bana. Çocukluğunda babasını sonsuza dek lanetlenmekten kurtarmayı deli gibi istermiş, ama her zaman Tanrıtanımaz ve inatçı olan baba burnunun dikine gidermiş.

"Ama babacığım," dermiş Josep ağlayarak, "Tanrı yoksa dünyayı kim yarattı?"

Babası, bir sır verecekmiş gibi başını eğerek, "Dangalak," dermiş ona, "biz yarattık dünyayı, biz, tuğla işçileri."

Sanatın işlevi / 1

Diego, denizi hiç görmemişti. Babası, Santiago Kovadloff, onu denize götürdü.

Güneye gittiler.

Deniz, yüksek kum tepelerinin ardında uzanmış, beklemekteydi.

Çocukla babası uzun bir yürüyüşten sonra kum tepelerine ulaştıklarında deniz, gözlerinin önünde patlayıverdi.

Parıltısı öylesine uçsuz bucaksızdı ki bu güzellik karşısında çocuğun dili tutuldu.

En sonunda, titreyerek, kekeleyerek, konuşmayı başarabildiği zaman babasına yalvardı:

"Yardım et de göreyim!"

Üzüm ve şarap

Ölüm döşeğinde bir bağcı, Marcela'nın kulağına bir şeyler söyledi. Ölmeden önce gizini açıkladı ona:

"Üzüm," diye fısıldadı, "şaraptan yapılmıştır."

Marçela Pérez-Silva bana bunu söylediği zaman şöyle düşündüm:

"Üzüm şaraptan yapılmışsa belki bizler de kim olduğumuzu söyleyen sözcüklerizdir."

Konuşma tutkusu / 1

Marcela, karlı kuzeye, geziye gitmişti. Bir gece Oslo'da şarkılar söyleyip öyküler anlatan bir kadınla karşılaştı. Kadın iki şarkı arasında, ufak kâğıt parçacıklarına bakarak öyküler anlatıyordu.

Bu Oslolu kadın her yanı cepli, upuzun, bol bir entari giymişti. Ceplerinden birer birer kâğıt parçaları çıkarıyordu; her bir kâğıt parçasında ayrı bir öykü vardı, büyü becerisiyle dünyaya dönmek isteyen kimselerle ilgili, yaşanmış, gerçek öyküler. İşte böylece bu kadın, ölmüş, unutulmuş kişileri diriltiyor, bir yandan da ceplerinin derinliklerinden, adına insan denen ve konuşmayı hayat sayan hayvanın serüven ve aşkları fışkırıyordu.

Konuşma tutkusu / 2

Bu adam ya da kadın birçok insana gebe. Gözeneklerinden insan fışkırıyor. New Mexico'lu Hopi Kızılderilileri işte bu heykelciklerle "öykü anlatıcı"yı simgelerler: toplumsal bellektekileri hikâye eden ve benliğinde çiçek gibi insancıklar tomurcuklanan kişi.

Sözcükler evi

Helena Villagra, rüyasında şairlerin, sözcükler evine girdiklerini gördü. Eski cam şişelerin içinde saklanan sözcükler şairleri bekliyor ve seçilmek arzusuyla tutuşarak kendilerini onlara sunuyorlardı. Onlara baksın, dokunsun, onları koklayıp yalasın diye şairlere yalvarıyorlardı. Şairler şişeleri açıp sözcükleri parmak uçlarıyla yoklayarak ağızlarını şapırdatıyor ya da burunlarını kıvırıyorlardı. Şairler bilmedikleri sözcüklerin yanı sıra bilip de yitirmiş oldukları sözcükleri aramaktaydılar.

Sözcükler evinde bir renkler cetveli vardı. Renkler kendilerini gür fıskiyeler biçiminde sunuyor, şairler de gereksinim duydukları renkleri seçiyorlardı: limon sarısı ile güneş sarısı, deniz mavisinin yanında duman mavisi, yakut kırmızısı, kan kızılı, şarap kırmızısı...

Okurun işlevi / 1

Lucía Peláez küçücük bir çocukken yorganının altında gizlice bir roman okumuştu. Geceleri bölük pörçük okudu romanı, yastığının altına saklayarak. Bu kitabı, amcasının gözde kitaplarını koyduğu, sedir ağacından yapılma raftan çalmıştı.

Yıllar yılları kovaladıkça Lucía çok gezdi, uzak yerlere gitti.

Hayaletlerin peşine düşerek Antioquia Irmağı'nın taşlarından geçti ve insanların peşinde, şiddet dolu büyük kentlerin sokaklarını dolaştı.

Lucía çok uzun yollara gitti ve gezilerinde ona her zaman, çocukluğunda gözleriyle duymuş olduğu o ırak seslerin yankılarının yankıları arkadaşlık etti.

Lucía o romanı bir daha hiç okumadı. Şimdi görse tanıyamaz. Bu kitap onun içinde öylesine dal budak saldı ki başka bir şeye dönüştü artık: Onun oldu.

Okurun işlevi / 2

César Vallejo öleli yarım yüzyıl olmuştu; kutlamalar yapılıyordu. İspanya'da Julio Vélez, konuşmalar, seminerler, özel yayınlar düzenlemiş; şairin kendisini, ülkesini ve çağını gösteren bir sergi hazırlamıştı.

Derken Julio Vélez, José Manuel Castañón'la tanıştı ve bu saygı gösterilerinin hepsi önemini yitirir gibi oldu.

José Manuel Castañón, İspanyol İç Savaşı'na yüzbaşı olarak katılmıştı. Franco'nun saflarında dövüşürken bir elini yitirmiş, bir sürü nişan almıştı.

Savaşın hemen sonrasında Yüzbaşı'nın eline, bir rastlantıyla, yasak bir kitap geçti. Yüzbaşı kitaba bir göz attı, bir satır okudu, bir satır daha ve kitabı elinden bırakamaz oldu. Yüzbaşı Castañón, zafer kazanmış olan ordunun bu kahramanı, o gece sabaha kadar büyülenmiş gibi oturdu, yenilmişlerin şairi César Vallejo'nun şiirlerini döne döne okudu. Ertesi sabah ordudan istifa etti ve Franco hükümetinden bir kuruş daha almamakta direndi.

Sonradan onu hapse attılar, sonra da sürgüne yolladılar.

İnsan sesine övgü / 1

Aynı zamanda Jíbarolar diye de bilinen Shuar Kızılderilileri'nin, tepeledikleri düşmanların kafalarını kesmek gibi bir âdetleri vardı. Yenilgiye uğrayan savaşçının dirilmesini önlemek için kestikleri başı kurutup küçülterek avuç içine sığacak boya getirirlerdi. Ama gene de düşman, ağzı sımsıkı kapanıncaya kadar kesinlikle yenilmiş sayılmazdı. Şuarlar da ölmüş düşmanların ağızlarını kapayıp hiç çürümeyen ipliklerle dikerlerdi.

İnsan sesine övgü / 2

Elleri bağlanıp kelepçelenmişti, gene de parmakları dans edip uçuyor, sözcükler çiziyordu. Başlarında torbalar vardı, ama tutsaklar arkaya eğilince torbanın altından yeri biraz görebiliyorlardı, birazcık. Konuşmak yasaklanmıştı, ama onlar elleriyle konuşuyorlardı. Pinio Ungerfeld bana, hapiste, öğretmensiz öğrendiği parmak alfabesini öğretti.

"Bazılarımızın yazısı kötüydü," dedi bana. "Bazılarımızsa usta hattatlardık sanki."

Uruguay'daki diktatörlük herkesin tek başına kalmasını istiyordu, herkesin hiç kimse olmasını. Hapishane ve kışlalarda, ülkenin her köşesinde, iletişim suçtu.

Kimi tutsaklar tabut büyüklüğünde hücrelerde, tek başlarına, kapı tangırtılarından ve koridordaki ayak seslerinden başka bir şey duymadan, on yılı aşkın zaman geçirmişlerdi. Böyle hükümler giymiş olan Fernández Huidobro ile Mauricio Rosencof, duvara vurarak birbirleriyle konuşabildikleri için ayakta kalabilmişlerdi. Bu yoldan düşleriyle anılarını anlatmışlardı birbirlerine; sevip bıraktıkları kadınları anlatmış, tartışmış, kucaklaşmış, kavga etmişlerdi. İnançlarını, güzellik anlayışlarını, kuşku ve suçluluklarını, yanıtı olmayan soruları paylaşmışlardı.

Yürekten geliyorsa, konuşmak gereksinmesinden kaynaklanıyorsa, insan sesini kimse susturamaz. Ağız bulamazsa eller ve gözlerle, gözeneklerle, ne bulursa onunla konuşur. Çünkü her birimizin ötekine söyleyecek bir şeyleri vardır; başkalarınca kutlanması ya da bağışlanması gereken bir şeyler.

Sanatın bir tanımlaması

"Portinari burada yok," dedi Portinari. Burnunu bir an için dışarı çıkardı, sonra kapıyı pat diye kapattı ve görünmez oldu.

Otuzlu yıllardaydı, Brezilya'da komünistler için cadı avları düzenlenen yıllar. Portinari de kendi kendini sürgün edip Montevideo'ya çekilmişti.

Iván Kmaid o yılların, o yerlerin adamı değildi. Çok çok sonradan, zaman perdesinin bir deliğinden sızarak bana gördüklerini anlattı: Cándido Portinari sabahtan akşama, hatta geceleyin de resim yapıyordu.

"Portinari burada yok," diyordu hep.

O dönemde Uruguay'daki komünist aydınlar toplumsal gerçekçilik konusunda bir tavır takınmak durumundaydılar ve bu saygın yoldaşlarının görüşlerini almak istiyorlardı.

"Orada olmadığını biliyoruz," diyorlardı ona. "Gene de bize bir dakikacık ayıramaz mısın?" diye yalvarıyorlardı. "Bir dakikacık?"

Ve ona sorularını soruyorlardı.

Portinari, "Bilmiyorum," diyordu.

Sonra da, "Bütün bildiğim şu: Sanat ya sanattır ya da boktur."

Sanatın dili

Chinolope, Havana'da gazete satar, ayakkabı boyardı. Yoksulluktan kurtulmak için New York'a gitti.

Orada biri ona eski bir fotoğraf makinesi verdi. Chinolope eline hiç fotoğraf makinesi almamıştı, ama herkes ona bunun çok kolay olduğunu söylüyordu:

"Şuradan bakar, buraya basarsın, hepsi bu."

O da kendini sokaklara vurdu. Dolaşmaya başlayalı pek çok olmamıştı ki silah sesleri duydu. Bir berber dükkânına girdi, makinesini doğrulttu ve şuradan bakıp buraya bastı.

Berber dükkânında gangster Joe Anastasia'yı tıraş olduğu sırada vurmuşlardı: Chinolope'nin meslek yaşamının ilk ürünü de bu oldu.

Ona bir servet ödediler. Fotoğrafçılık açısından tam bir zaferdi bu: Chinolope ölümün resmini çekmeyi başarmıştı, ölüm oracıktaydı: Ne ölen adamda ne de katilde; ölüm, olaya bakan berberin yüzündeydi.

Sanatın yetersizliği

Tuscatlán'da, hatta El Salvador'un herhangi bir yerinde geçmiş olan sayısız savaşların en uzun süreniydi. Gece yarısında, ilk el bombalarının tepelerden düşmesiyle başladı, o gece ve ertesi günün akşamına kadar sürdü. Askerler Cinquera'nın zapt edilmez olduğunu söylüyorlardı. Gerillalar dört kez saldırmış, dört kez püskürtülmüşlerdi. Beşinci seferinde, komutan gönderinin üzerine beyaz bayrak çekildiğinde, havaya açılan ateş sesleri, kutlamaların başlangıcını haber verdi.

Savaşta dövüşen ve savaşın fotoğraflarını çeken Julio ara sokaklarda dolaşmaktaydı. Elinde bir tüfek vardı, boynunda da, tıpkı silahı gibi doldurulmuş, kullanılmaya hazır fotoğraf makinesi asılıydı. Julio tozlu sokaklarda dolaşarak ikiz erkek kardeşleri arıyordu. Bu ikizler, ordunun ortadan kaldırdığı bir köyden kalan son canlılardı. On altı yaşındaydılar. Julio'nun yanında dövüşmeyi severlerdi; çatışmalar arasında da Julio onlara okumasını ve resim çekmesini öğretirdi. Savaşın dağdağası arasında Julio ikizleri yitirmişti, şimdi de onları ne canlılar arasında bulabiliyordu ne de ölüler arasında.

Parkın bir ucundan öbürüne yürüdü. Kilise köşesini dönerek bir kır yoluna girdi. Ve burada, en sonunda onları buldu. İkizlerden biri, sırtını bir duvara dayamış, yer-

de oturuyordu. Öteki, kanlar içinde onun kucağında yatıyordu. Ayaklarının dibinde, istavroz gibi çatılmış durumda silahları vardı.

Julio onlara yaklaştı, belki de bir şeyler dedi. Yaşayan ikiz ne konuşuyor ne de kıpırdıyordu. Oradaydı, hem de orada değildi. Hiç kırpıştırmadığı gözleri, görmeden bir yerlere bakıyordu, belki de hiçbir yere ve o korkusuz yüz bütün savaşların yüzüydü, bütün acıların.

Julio tüfeğini yere bırakıp fotoğraf makinesini eline aldı. Filmi çevirdi, ışığı yıldırım gibi hesapladı ve odağı ayarladı. Kardeşler vizörün tam ortasındaydılar: Taze kurşun delikleriyle çopurlaşmış duvarın önünde kalemle çizilmiş gibi apaçık, hiç kıpırtısız duruyorlardı.

Julio hayatının fotoğrafını çekmek üzereydi, ama parmağı buna yanaşmadı. Julio bir kez, bir kez daha denediyse de parmağı hâlâ direniyordu. O zaman Julio deklanşöre basmadan makineyi indirdi ve sessizce oradan uzaklaştı.

Bir Minolta olan makinesi bir yıl sonra bir başka savaş sırasında, yağmurda boğularak ölecekti.

Sanatın işlevi / 2

Miguel Brun adındaki vaiz, bana, birkaç yıl önce Paraguay'daki Oslolu Kızılderililere yaptığı ziyaret gezisini anlattı. Tutucu Protestanların oluşturduğu bir misyonerler topluluğu arasındaymış. Misyonerler çok bilge olarak tanınan bir Kızılderili reisi görmeye gitmişler. Şişman, sakin bir adam olan reis, onların onun diliyle yaptıkları propaganda konuşmasını kılını kıpırdatmadan dinlemiş. Misyonerler konuşmalarını bitirince tepkiyi beklemişler.

Reis hiç telaş etmeden biraz durmuş, sonra şöyle demiş:

"Sözleriniz kaşıyor, iyi kaşıyor, hem de çok iyi kaşıyor."

Sonra reis şunları eklemiş:

"Ne var ki kaşınmayan yeri kaşıyor."

Kehanetler / 1

Peru'da bir bilici kadın beni önce kırmızı güllere boğdu, sonra falıma baktı. Şöyle buyurdu:

"Bir aya kadar bir seçkinliğe kavuşacaksın."

Güldüm. Bana çiçekler ve başarı muştuları sunan bu yabancının gönlünün engin güzelliğine güldüm. Ve seçkinlik sözcüğüne güldüm, çünkü bunu biraz komik bulmuştum, hem de aklıma nedense birden eski bir komşumu getirmişti. Patavatsızlığına karşın keskin görüşlü olan bu dost, çok zaman hüküm verircesine parmağını kaldırarak şöyle derdi: "Eninde sonunda her yazar 'hamburjuva[1]' olur." Bu yüzden güldüm, falcı da benim gülüşüme güldü.

Günü gününe bir ay sonra, Montevideo'da bulunduğum sırada bir telgraf aldım. Telgraf, Şili'de bana bir seçkinlik sunulmuş olduğunu bildiriyordu:

José Carrasco Ödülü'nü kazanmıştım.

1. *Hamburguesan.* İspanyolcada hamburger anlamına gelen *hamburguesa* ile burjuva anlamına gelen *burgués* sözcüklerine birleştirilerek yapılan bir söz oyunu. (Ç.N.)

İnsan sesine övgü / 3

José Carrasco, *Análisis* dergisinde çalışan bir gazeteciydi. 1986 yılının baharında bir sabah erkenden onu evinden zorla alıp götürdüler. Birkaç saat önce General Augusto Pinochet'ye karşı bir suikast girişimi olmuştu. Birkaç gün öncesinde de diktatör, "Gözümüz belirli bazı kişilerin üzerindedir," demişti.

Santiago'nun eteklerindeki bir duvarın dibinde gazetecinin kafasına on dört kurşun sıktılar. Sabahın çok erken saatiydi; görünürlerde kimsecikler yoktu. Gazetecinin cesedi öğleye kadar orada, yerde kaldı.

Komşular kanları temizlemediler. Bu köşe yoksullar için, her gün çiçekler ve mumlarla dolan bir türbe, José Carrasco da mucizeler yaratan bir evliya olup çıktı. Kurşunlarla delik deşik olmuş duvarda, yaptığı iyilikler için ona teşekkür eden yazıları okuyabilirsiniz.

1988 yılının başlarında Şili'ye gitmiştim. Bu ülkeye ayak basmayalı on beş yıl oluyordu. Havaalanında beni derginin Yazıişleri Sorumlusu Juan Pablo Cárdenas karşıladı.

Hükümete karşı işlediği suçlardan ceza giymiş olan Cárdenas gecelerini hapishanede geçiriyordu. Her gece saat tam onda hapishaneye giriyor, gün doğarken dışarı çıkıyordu.

Santiago güncesi

Şili'nin Santiago kenti, başka birçok Latin Amerikan kentleri gibi ışıltılı bir yüz taşır. Sürüyle emekçi, günde bir dolardan az bir ücretle bu maskeyi parlatırlar.

Yüksek gelir semtlerinde insanlar Miami'deymiş gibi yaşarlar, daha doğrusu Miami'de yaşarlar: Yaşam Miami'leşmiştir; plastik giysiler, plastik yiyecekler, plastik insanlar; video ve bilgisayarlar mutlulukla eşanlamlıdır.

Gelgelelim bu Şilililerin sayısı giderek azalıyor; öbür, yani az gelirli Şilililerin sayısıysa giderek çoğalmakta. Oysa bu insanları ülkenin ekonomisi lanetliyor, polisi kovalıyor ve kültürü varlıklarını yadsıyor.

Bunlardan kimileri dilencilik yapıyor. Yasaklara meydan okuyarak kırmızı trafik lambalarının dibinde, kapı önlerinde ortaya çıkmayı başarıyorlar. Her boy ve renkten dilenci var burada, sağlam ve sakat, gerçek ve yapmacık; kimileri tam anlamıyla umarsız, delirmenin sınırında, kimileri çok iyi hazırlanmış olan çarpık suratlarını, titrek ellerini gösteriyorlar: övülesi bir profesyonellik, ince dilencilik sanatının birer üstadı.

Askerî diktatörlüğün doruğunda Şilili dilencilerin en yamanı, avını şu sözlerle merhamete getirirdi:

"Ben bir sivilim."

Neruda / 1

Isla Negra'daydım, eskiden ve hâlâ Pablo Neruda'nın olan evinde.

Kimsenin içeri girmesine izin verilmiyordu. Evin çevresini tahta bir parmaklık sarmıştı. Bu parmaklığın üzerine insanlar, şaire söylemek istedikleri şeyleri yazmışlardı. Tahtanın tek bir santimi bile boş kalmamıştı. Yazıların hepsi de şaire, birer canlı gibi, sesleniyordu. Kalem ya da tırnakla, herkes ona teşekkür etmenin bir yolunu bulmuştu.

Ben de bir yol buldum, sözcük kullanmadan. Ve girmeden içeriye girdim. Sessizce şaraplardan konuşuyorduk, şair ve ben sessizce denizlerden ve aşklardan dem vuruyorduk; kelliğe karşı bulunan kesin bir çözümden. Bir tabak karides *pil-pil*'i, kocaman bir yengeçli güveci ve insanın ruhuyla kursağına –ki bunlar, onun çok iyi bildiği gibi aynı şeyin iki ayrı adıdır– bayram ettirten başkaca nefis şeyleri paylaşıyorduk.

Biz iyi şarapla dolu bardaklarımızı durup durup kaldırırken tuzlu rüzgâr yüzlerimize çarpıyordu. Bütün bunlar diktatörlüğe; şairin böğrüne saplanmış duran o kara mızrağa, o orospu çocuğu can acısına karşı kutlanan bir lanet töreniydi, ama aynı zamanda bir yaşamı kutlama töreniydi de: sunakları dolduran çiçekler kadar, geçici sevdalar kadar güzel ve elle tutulmaz olan yaşamı.

Neruda / 2

Bu olay, Neruda'nın bir başka evinde, Valparaíso'ya tepeden bakan bir yamaçta duran La Sebastiana'da geçti. Kapısı uzun taşlar, kol demirleri, kilitlerle sımsıkı kapatılmış duran evin içinde çoktandır kimse oturmuyordu.

Ordu, iktidarı ele geçirmiş, sokaklarda oluk oluk kan akmış, Neruda kanserden ölmüştü... ya da kahrından. Derken kapalı evin içinden gelen tuhaf sesler komşuların dikkatini çekti. Adamın biri yüksek pencerelerin birinden içeri baktı ve hiç anlam veremediği bir şey gördü: Pençelerini saldıracak gibi uzatmış, gözleri parıl parıl bir kartal. Kartal evin içinde kalmış olamazdı, sonradan girmiş de olamazdı –içeri girebilmenin hiçbir yolu yoktu– ama gelin görün ki oradaydı, evin içinde, var gücüyle kanat çırpıp duruyordu.

Kehanetler / 2

Helena rüyasında ateşin bekçilerini gördü. En yoksul ihtiyar kadınlar, ateşi kent dışındaki evlerinin mutfaklarına gizlemişlerdi; alevleri canlandırmak için avuçlarına usulca üflemeleri yetiyordu.

Hayal kurmaya övgü

Bu olay, Cuzco dolaylarındaki Ollantaytambo kasabasının girişinde geçti. Birlikte olduğum turist topluluğundan biraz ötede tek başına durmuş, uzaktaki taş kalıntılara baktığım sırada, o yörenin çocuklarından biri, sıska ve partal bir şey, yanıma gelip benden bir kalem istedi. Kalemimi ona veremezdim, çünkü bir yığın can sıkıcı not almaktaydım, ama onun avucuna küçük bir domuz resmi çizmeyi önerdim.

Haber hemen yayıldı. Çevremi birden bir çocuk yumağı sardı; avazları çıktığı kadar bağırarak, o kirden çatlamış, meşinleşmiş yanık tenli avuçlarına hayvan resmi çizmemi istiyorlardı. Biri atmaca, öbürü yılan istiyor, başkaları da papağan ve baykuşları seçiyordu. Hayalet ve ejderha resmi isteyenler bile çıktı.

Derken, bu curcunanın orta yerinde, alçacık boylu, boynu bükük bir yavru, bileğine siyah mürekkeple çizilmiş olan saati gösterdi.

"Lima'da oturan amcam yolladı bunu bana," dedi.

"İyi işliyor mu bari?" diye sordum.

"Biraz geri kalıyor," diye itirafta bulundu.

Çocuklar için sanat

Kız çocuğu yüksek iskemlesinde oturuyordu; göz hizasında çorba tabağı vardı. Çocuk burnunu kıvırıp dişlerini kenetlemiş, kollarını çapraz kavuşturmuştu. Annesi yardım istedi:

"Onelio, masal anlat şuna," diye yalvardı. "Sen yazarsın. Bir masal anlat."

Onelio Jorge Cardoso, masal anlatmaya başladı:

"Bir zamanlar mamasını yemek istemeyen bir kuşçuk varmış. Bu kuşçuk gagacığını sımsıkı kapamış, annesi de ona demiş ki: 'Mamanı yemezsen hep böyle minnacık bir kuşçuk olarak kalacaksın.' Gelgelelim minik kuşçuk annesine kulak asmamış, gagacığını da açmamış, sonra..."

Tam o sırada küçük kız araya girmiş:

"Ne boktan minik kuşçukmuş!"

Çocukların kendi sanatı

Mario Montenegro, çocukların anlattığı masalları şarkı yapıp söyler.

Yerde, bir çocuk halkasının ortasında oturur ve çocuklar ya da tavşanlar ona, zürafayı öpebilmek için üst üste binen yetmiş tavşanın öyküsünü anlatırlar ya da gökyüzünün orta yerinde yapayalnız yaşayan mavi tavşanın öyküsünü:

Bir yıldız, mavi tavşanı gökyüzünde gezmeye çıkarmış; delik deşik, kocaman, yusyuvarlak bir beyaz ülke olan Ay'ı görmeye gitmişler, boşlukta taklalar atmışlar, pamuk gibi bulutların üstünde zıplamışlar; sonra yıldız, yorulup yıldızlar ülkesine dönmüş, tavşan da tavşanlar ülkesine gidip mısır yemiş, sıçmış, yatıp uyumuş ve rüyasında, gökyüzünün orta yerinde yapayalnız yaşayan mavi bir tavşan olduğunu görmüş.

Helena'nın rüyaları

O gece, görülmek isteyen rüyalar kuyruğa girmişlerdi, ama Helena'nın onların hepsini görmesine olanak yoktu; içlerinden biri, Helena'nın tanımadığı bir rüya, ısrarla kendini övdü:

"Beni gör; gördüğüne pişman olmayacaksın. Beni gör; bak çok seveceksin."

Henüz hiç görülmemiş olan birçok yeni rüya da sıradaydı; ama Helena durmadan gelip duran o şapşal rüyayı, sonraları o can sıkıcı rüyayı ve yükseklerden uçtuğu gecelerde dost olduğu şu komik ve kasvetli rüyaları tanımıştı.

Rüyalar ülkesine yolculuk

Helena bir atlı arabayla, rüyaların görüldüğü ülkeye gitmekteydi. Yavru köpeği Pepa Lumpen de yanı başında, arabacı koltuğundaydı. Pepa koltuğunun altına, rüyalarında çalışacak olan bir tavuk kıstırmıştı. Helena yanına maskeler ve renk renk çaputlarla dolu koskocaman bir sandık almıştı.

Yollar insanla doluydu. Bunların hepsi rüyalar ülkesine gitmekteydiler; görecekleri rüyaları prova ederken öyle bir şamata yapıyorlardı ki Pepa dikkatini toplayamadığı için habire homurdanıyordu.

Rüyalar ülkesi

Kırlarda kocaman bir kamptı burası.

Sihirbazların silindir şapkalarından, şarkı söyleyen lahanalar, ışıklı biberler fırlıyor ve dört bir yanda insanlar rüya değiştokuşu yapıyorlardı. Birisi bir gezi rüyasını bir aşk rüyasıyla değişmek istiyor, bir başkası da insanı şöyle bir güzel ağlatan bir rüyaya karşılık güldüren bir rüya sunuyordu.

Adamın biri ortalıkta dolaşarak, karşısına birinin çıkmasıyla paramparça olan rüyasının kırıklarını aramaktaydı. Kırıkları yerden toplayıp bitiştirerek renk renk bir bayrak yaratıyordu.

Rüya sucusu çocuk, uyku arasında susayanlara su veriyordu. Suyu sırtında, toprak bir testi içinde taşıyor, uzun bardaklara doldurup dağıtıyordu.

Bir kulede beyaz entari giymiş, topuklarına inen saçlarını tarayan bir kadın vardı. Taraktan, ağız ağıza insan dolu rüyalar saçılıyor, bu rüyalar kadının saçlarından havaya dağılıyordu.

Unutulmuş rüyalar

Helena rüyasında, unutulmuş rüyalarını bir adada bırakmış olduğunu görmüştü.

Claribel Alegría, Helena'nın rüyalarını toplayıp kurdeleyle bağladı ve kaybolmasınlar diye bir köşeye sakladı. Gelgelelim çocukları bu gizli yeri buldular ve Helena'nın rüyalarını denemek istediler. Claribel, onlara sert sert, "Sakın ha elinizi bile sürmeyin!" dedi.

Sonra Helena'yı telefonla arayarak sordu:

"Kuzum, senin şu rüyaları ne yapayım ben?"

Rüyalar vedalaşıyor

Rüyalar geziye çıkıyorlardı. Helena onları tren istasyonuna kadar geçirdi. Perondan mendil sallayarak vedalaştı onlarla.

Gerçeğe övgü

Eğer Dámaso Murúa'nın teyzesi başından geçenleri García Márquez'e anlatsaydı *Kırmızı Pazartesi*'nin sonu belki de başka türlü olurdu.

Gençliğinde Susana Contreras –Dámaso'nun teyzesinin adı buydu– Escuinapa kasabasında, daha doğrusu California Körfezi'nin herhangi bir köşesinde, bulabileceğiniz en göz kamaştırıcı, en ateşli kalçalara sahipti.

Yıllar önce Susana, o oynak kalçalarına kapılan çapkınlardan biriyle evlenmişti. Gerdek gecesinde kocası onun bakire olmadığını anladı. Bunun üzerine ateşli Susana'yı vebalıymış gibi iteleyip kapıyı çarptı ve bir daha dönmemek üzere çekip gitti.

Burnundan soluyan damat, düğün çağrılılarının âlem yapmayı sürdürdükleri barlarda içmeye başladı. Arkadaşlarını kucaklıyor, öfkeli sözler söyleyip gözdağı vererek homurdanıyordu; ama onun çektiği işkenceleri kimse ciddiye almıyordu. Genç adamın, gözlerinden fışkıran yaşları maçoluğa yaraşır biçimde içine akıtarak söylediği şeyleri, arkadaşları sevecenlikle dinlediler. Sonra da bu anlattıklarının yeni bir şey olmadığını söylediler ona: Susana elbette bakire değildi, canım, damadın dışında bütün kasabalı biliyordu bunu, hem zaten bu, hiç önemi olmayan bir ayrıntıydı, aptallık etmesene adam, insan bu

dünyada bir kez yaşar falan... Damat tutumunda direndi, ama dayanışma beklerken arkadaşlarının esnediğini gördü.

Böylece gece, genç adamı giderek tek başına bırakan hüzünlü bir içki âlemine dönüşerek, sarsak adımlarla gündoğumuna doğru ilerledi. Çağrılılar birer birer uyuyakalmışlardı. Şafak, bu hakkı yenmiş adamı sokakta, kimsenin aldırış etmediği uzun yakınmalarından bitkin düşmüş durumda, yalnız başına oturur buldu.

Artık kendi trajedisinden kendisinin canı sıkılmaya başlamıştı; günün ilk ışıkları da acı çekip öç almak için duyduğu isteği yok etti. Kuşluk saatinde damadımız güzel bir banyo yapıp bir fincan sıcak kahve içmiş ve öğleden önce de, pişman durumda, gece terk ettiği kadına dönmüş bulunuyordu.

Ama caddenin başından uygun adım yürüyerek gelen bir alayın başını çekiyordu. Elinde dev bir gül demeti vardı, peşine arkadaşlarıyla akrabalarından ve kasaba halkından oluşmuş bir kalabalık takmıştı. En arkadan da çalgıcılar geliyordu. Çalgıcılar olanca içtenlikleriyle çalıyorlar, Susana için pişmanlık niyetine *La negra consentida* ve *Vereda tropical*'i seslendiriyorlardı. Damat, kısa süre önce aşkını Susana'ya bu ezgilerle ilan etmişti.

Sanat ve gerçek / 1

Fernando Birri, García Márquez'in *Ángel* (Melek) öyküsünü filme alıyordu; bunu göreyim diye film setine götürdü beni. Küba sahillerinde bir yerde Fernando küçük, mukavva bir köy kurmuş; içini tavuklar, dev yengeçler ve oyuncularla doldurmuştu. Başrolü, kanatlarını yitirip yeryüzüne düşen ve bir kümese kapatılan meleği, kendisi oynayacaktı. Yöre balıkçılarından Marcial, sinema köyünün başına yönetici olarak atanmıştı. Bizi resmî biçimde selamladıktan sonra önümüze düştü. Fernando bana yapay yaşlandırma konusundaki bir harikayı göstermek istiyordu: sarsak, lekeli, pastan ve kat kat kirden yenmiş, hurda bir kafes. Bu, meleğin kümesten kaçtıktan sonra kapatıldığı yer olacakmış. Gelin görün ki uzmanlar tarafından ustaca eskitilmiş bir kafes yerine tertemiz, gıcır gıcır bir kafes bulduk; parmaklıkları dümdüzdü ve daha yeni yaldızlanmıştı. Marcial göğsü övünçten kabararak bize bu harikayı gösterdi. Yarı şaşmış, yarı öfkelenmiş olan Fernando onu neredeyse çiğ çiğ yiyecekti.

"Bu da nesi, Marcial? Bu da nesi?"

Marcial afallamıştı. Kıpkırmızı kesildi, başını önüne eğip karnını kaşıdı. Sonra itiraf etti:

"İzin veremezdim. Sizin gibi iyi bir adamı o iğrenç kafese kapamalarına boyun eğemezdim."

Sanat ve gerçek / 2

Eraclio Zepeda, Paul Leduc'un, *Reed: Insurgent Mexico* (Ayaklanan Meksika) adındaki filminde Pancho Villa rolünü oynadı, hem de öyle iyi oynadı ki o gün bugündür bazı kimseler Eraclio Zepeda'yı, Pancho Villa'nın filmlerde oynarken kullandığı ad sanırlar.

Bu filmi küçük bir köyde çeviriyorlardı; köylüler de yönetmenin herhangi bir şey söylemesine gerek kalmadan, doğal biçimde, filme katkıda bulunuyorlardı, Pancho Villa öleli yarım yüzyıl olmuştu, gene de buralarda yeniden ortaya çıkması kimseyi şaşırtmıyordu. Bir akşam, yoğun bir çalışma gününün sonunda üç-beş kadın, Eraclio'nun kaldığı evin önünde toplandılar ve onun, hâlâ hapiste olan birkaç köylü adına araya girmesi için ricada bulundular. Eraclio, ertesi sabah erkenden belediye başkanını görmeye gitti.

Köylüler, "Adaletin yerini bulabilmesi için General Villa'nın geri gelmesi gerekiyormuş meğer," diye görüşlerini belirttiler.

Gerçek, tımarhaneliktir

"Bir şey söyle bana: Marksizm cam yemeyi yasaklar mı, söyle. Bilmek istiyorum."

Bu konuşma yetmişli yılların ortalarında, Küba'nın doğusunda bir yerde geçti. Adam kapıda durmuş, beklemekteydi. Özür diledim ondan. "Marksizm konusunda pek bilgim yoktur, azıcık bir şey, çok az," dedim, Havana'da bir uzmana danışmasının daha yararlı olacağını söyledim.

"Beni Havana'ya götürdüler," dedi adam. "Orada doktorlar beni muayene etti. Komutan da beni görmeye geldi. 'Bana bak,' dedi Fidel bana, 'sen bunu sırf cahilliğinden mi yapıyorsun?'"

Cam yediği için Komünist Gençlik kartını elinden almışlardı.

"Beni burada, Baracoa'da da muayene ettiler."

Trígimo Suárez, parlak bir milis, birinci sınıf bir şekerkamışı işçisi, örnek bir emekçiydi: hani yirmi dört saat çalışıp da sekiz saatlik para isteyen türden. Şekerkamışı kesmek için de, tüfek omuzlamak için de, ilk ileri atılan her zaman o olurdu, gelin görün ki Trígimo hasat kaldırmaya, ordu manevralarına katılmaya çağrıldığında annesi çantasına azık koyarmış: öğle ve akşam yemekleri için üç beş tane boş şişe, tatlı olarak eski flo-

resan tüpler. Arada atıştırmak için de birkaç sönmüş ampul eklermiş.

Trigimo beni Baracoa'nın bir semti olan Camilo Cienfuegos'taki evine götürdü. Hoşbeş ettiğimiz sırada ben kahvemi yudumlarken o birkaç ampul yedi. Ampulün camlarını bitirdiğinde iştahla filamentlerini emiyordu.

"Cam çağırır beni. Devrimi nasıl seviyorsam camı da öyle seviyorum."

Trigimo geçmişinde hiçbir leke bulunmadığına yemin ediyordu. Ömründe başkasına ait tek bir cam parçası yememiş. Ancak bir kez, tek bir kezcik, açlıktan gözü döndüğü bir sırada, bir işçi kardeşinin gözlüğünü yalayıp yutmuş.

Havana güncesi

Annesiyle babası kuzeye kaçmışlardı. O günlerde o da, devrim de henüz emekleme çağındaydılar. Çeyrek yüzyıl sonra Nelson Valdés vatanını görmek için Los Angeles'tan Havana'ya döndü.

Her gün öğle saatinde otelin önünden 68 numaralı *guagua*'ya (otobüs) binerek José Martí Kitaplığı'na gidiyor, burada gece yarılarına kadar Küba üstüne kitaplar okuyordu.

Bir gün öğleüzeri 68 numaralı *guagua*, frenlerini inleterek bir kavşakta durdu. İçeriden bu zangırtıya itiraz bağırışıları yükseldi, sonra yolcular sürücünün frene neden öyle basmış olduğunu gördüler: Şahane bir kadın yolun bir yanından öte yanına geçmişti!

Guagua 68'in sürücüsü, "Beni bağışlamak zorundasınız, baylar," deyip otobüsten indi. Bütün yolcular ona alkış tutarak şans dilediler.

Sürücü hiç telaşsız, çalımlı adımlarla ilerledi. Yolcular onun, köşede bir duvara yaslanmış, elindeki dondurma külahını yalayan işveli kadına yanaşmasını izlediler. Onlar, kadının dondurmayı öpen dilinin ok gibi devinmesini *Guagua 68*'in içinden gözleyedursun, sürücü ha bire konuşuyor, ama besbelli hiçbir sonuç alamıyordu. Derken kadın birden gülerek başını kaldırıp sürücüden

yana bir bakış fırlattı. Sürücü başparmağıyla bir zafer işareti yaptı ve yolculardan bir alkış tufanı koptu.

Gelgelelim sürücü tutup dondurmacı dükkânına girdiği zaman yolcular huzursuz olmaya başladılar. Hele biraz sonra adam iki elinde iki dondurma külahıyla dışarı çıktığında kalabalık korkuya kapıldı.

Klaksona bastılar. İçlerinden biri klaksona olanca ağırlığıyla abanıp alarm çalmaya başladı. Ne var ki otobüs sürücüsü, sağır ve kaygısız, o nefis kadına sanki yapışmıştı.

Derken *Guagua 68*'in arka sıralarından, görünümüyle kocaman bir havan topunu andıran ve çevresine yetkili biri havası saçan bir kadın yolcu ilerleyip geldi. Tek söz söylemeden sürücü koltuğuna oturdu ve vites kolunu bire aldı. *Guagua 68*, her zamanki duraklarında dura dura yoluna devam etti; kadın kendi durağına gelince indi. Onun yerine bir süre için bir başkası geçti, duraklarda dura kalka otobüsü sürdü. Sonra bir başka yolcu, sonra bir başkası, derken *Guagua 68* son durağa ulaştı.

Son inen Nelson Valdés oldu. Kitaplığı çoktan unutmuştu.

Latin Amerika'da diplomasi

"Bu da nedir?" diye turistler sorarlardı.

Balmaceda gülümseyerek başını iki yana sallar, özür dilerdi. Herkes gibi o da boynuna bir çiçek çelengi, gözüne güneş gözlüğü takıp sırtına cart renkli bir Hawaii gömleği giymişti, ama elindeki o kurşun gibi ağır, kocaman paket yüzünden zırıl zırıl terliyordu.

Ömür boyu kürek cezasına çarptırılmış gibiydi. Bu dev çıkını Manila'da bir otelin tuvaletinde ve Papeete' deki gümrük masasında elden çıkarmaya çalışmıştı. Gemiden denize atmaya, Tahiti adalarının gür bitkileri arasında bırakmaya yeltenmişti. Gelin görün ki her seferinde birileri peşinden koşup yetişiyordu:

"Bayım! Bayım! Bir şey unuttunuz!"

Bu hazin öykü, Filipinler'in diktatörü Marcos'un, Şili diktatörü Pinochet'yi ülkesine davet etmesiyle başlar. Şili Dışişleri Bakanı, Santiago'dan Manila'ya armağan olarak, General O'Higgins'in bir bronz büstünü yollamıştı. Pinochet bu şanlı kişinin büstünü Manila'nın ana meydanına yerleştirip açılış törenini yapmayı tasarlıyordu. Ne var ki halkın gazabından korkan Marcos çağrısını son anda geri aldı. Pinochet yere ayak bile basmadan gerisingeriye Şili'ye dönmek zorunda kaldı. İşte o zaman Manila'daki Şili Büyükelçiliği'nde önemsiz bir görevli

olan Balmaceda kesin bir buyrukla karşılaştı. Santiago' dakiler telefonla, "Kırtasiyeciliğe boş ver," diye buyurdular ona. "Bir yolunu bul, büstü ortadan kaldır. Şili'ye getirirsen işinden olursun."

Quito güncesi

Sol kanat gösterilerin başında o yürüyor. Sıkıcı bulmakla birlikte sonradan içki sunulacağını bildiğinden, çok zaman kültürel toplantılara katılıyor. Romunu sek sever, ama ille Küba romu olacak.

Trafik ışıklarına saygılıdır. Quito'yu bir baştan bir başa gezerek, dost düşman demeden herkese uğrar. Dik yokuşlarda otobüse biner, ama asla ücret ödemez. Kimi sürücüler kovarlar onu. "Seni gidi tek gözlü!" diye bağırırlar ardından.

Adı Choco'dur onun, bir hır çıkarıcı, bir sevda meraklısıdır. Sırasında dört hasımla birden takışır ve ayın dolunay olduğu gecelerde sevgili aramaya çıkar. Sonra, yaşadığı çılgınlıkları heyecan ve coşkuyla dile getirir. Mishy, ayrıntıları pek çıkaramasa bile öykünün akışını kavrar.

Yıllar önce bir ara Choco'yu, Quito'dan sürmüşlerdi. Yiyecek kıtlığı çekildiği için onu uzaklardaki doğum yerine yollamaya karar vermişlerdi. Ama o döndü, geldi. Bir aya kalmadan döndü geriye.

Evinin kapısına vardı ve gelişini bir kuyruk sallayışıyla kutlayacak, bir havlayışla haber verecek mecali bile bulamadan yığılıp kaldı.

Birçok dağlardan, caddelerden geçerek evine ölüm

halinde ulaşmıştı: tüyleri kurumuş kanla keçeleşmiş, bitkin bir kemik torbası. O gün bugündür şapkalardan, üniformalarla motosikletlerden nefret eder.

Latin Amerika'da devlet

Albay Amen bunu bana anlatalı çok zaman oluyor, yıllar yıllar önceydi.

Askerin biri bir başka kışlaya nakil emri almış. Uruguay hükümeti, kaçakçılığa karşı zaman zaman açtığı savaşlardan birini gene başlatmış olduğu için bu eri sınırdaki bir kışlaya yollamışlar. Yola çıkarken asker, karısını ve sahip olduğu başka şeyleri en iyi dostuna emanet etmiş.

Bir yıl sonra döndüğünde, kendisi gibi asker olan en iyi dostunun, kadını geri vermek istemediğini görmüş. Dostu, başka her şeyi hiç sorun çıkarmadan teslim etmiş, ama kadını vermiyormuş. Tartışma Creole usulü düelloyla, yani bıçakla sonuçlanmak üzereyken Albay Amen araya girip, "Durumunuzu açıklayın," diye buyurmuş.

"Kadın benimdir," demiş gurbetten dönen adam.

"Onunmuş ha? Belki eskiden onundu, ama artık değil," demiş öteki.

"Gerekçeleriniz?" demiş Albay Amen. "Gerekçelerinizi söyleyin."

Kadına el koymuş olan adam karşılık vermiş:

"Ama Albayım, ben bu kadını nasıl geri verebilirim ona? Zavallıcığa onca çektirdiklerinden sonra? Bu hayvan ona neler ederdi, bir bilseniz... Sanki, Albayım, kadını sanki devlet malıymış gibi kullanırdı!"

Bürokrasi / 1

Askerî diktatörlük döneminde, 1973 yılının ortalarında, Juan José Noueched adında bir Uruguaylı siyasal mahkûm beş günlük ek bir cezaya çarptırıldı: Bir kurala karşı geldiği için beş gün görüşme yapamayacak, dışarı çıkamayacaktı; beş bomboş gün. Cezayı veren yüzbaşıya sorarsanız, söz konusu kural tartışma kaldırmazdı. Bu kurala göre mahkûmların, iki elleri de arkalarında olarak, "birerlekol" yürümek zorunda oldukları açıkça belirtilmişti. Noueched de yalnızca bir elini arkasına koyduğu için ek cezaya çarptırılıyordu.

Noueched tek kolluydu.

Noueched'in mahkûmiyeti iki aşamada gerçekleşmişti. İlkin kolu tutuklanmıştı. Sonra kendisi. Kolu Montevideo'da tutuklanmıştı. Noueched bacaklarının var gücüyle kaçarken peşinden koşan polis sonunda onu yakalayıp, "Seni tutukluyorum!" diye bağırırken kavradığı kol elinde kalmıştı. Noueched'in geri kalan kısmı, bir buçuk yıl sonra, Paysandú'da tutuklandı.

Hapse atılınca Noueched yitik kolunu geri istedi.

"Dilekçe formu doldur," dediler.

Noueched kalemi olmadığını belirtti.

"Kalem için dilekçe formu doldur," dediler.

Kalem bulundu, ama kâğıt yoktu.

"Kâğıt için dilekçe formu doldur," dediler.

Sonunda kâğıda ve kaleme kavuşunca, Noueched yitik kolu için dilekçe yazdı.

Zaman içinde dilekçesine karşılık geldi. Hayır, istediği şey olanaksızdı, çünkü kolu ayrı bir mahkemenin yetki alanındaydı. O, askerî mahkemede hüküm giymiş, kolu ise sivil mahkemede yargılanmıştı.

Bürokrasi / 2

Uruguay'daki diktatörlük döneminde, Tito Sclavo, Özgürlük adı verilen hapishanede, birtakım resmî belgeleri görüp kopya çekmeyi başarmıştı. Bunlar ceza kurallarını belirleyen belgelerdi: Gebe kadın ve kuş resmi çizmek ve resimlerinde kadınla erkeği bir arada göstermek suçu işleyenlerin ve çiçekli havlu kullanırken yakalananların cezası hücre hapsiydi. Kafası, hapishanedeki herkes gibi sıfır numara tıraş edilmiş bir mahkûm, "yemekhaneye dağınık saçla girdiği" için cezaya çarptırılmıştı; bir başkası da, "kafasını kapının altından uzattığı" gerekçesiyle. Oysa o kapının altından ancak bir milimetrelik bir ışık geçebilirdi. "Orduya ait bir köpekle dost olmaya kalkışan" mahkûm gibi, "Silahlı Kuvvetler'in üyesi olan bir köpeğe hakaret eden" mahkûmun kaderi de hücre hapsiydi. Bir başka mahkûm da, "hiç nedensiz köpek gibi havladığı için" aynı ödüle layık görülüyordu.

Bürokrasi / 3

Sixto Martínez, askerî görevini Sevilla'daki bir kışlada tamamladı.

Kışla avlusunun orta yerinde küçük bir sıra vardı. Bu küçük sıranın başında bir er nöbet tutardı. Sıranın neden korunması gerektiğini bilen yoktu. Sıra, nedeni bilinmeksizin, yirmi dört saat koruma altında tutuluyordu; her gün, her gece. Bu konudaki emir bir subay kuşağından bir sonraki subay kuşağına geçiyor, erler de bu emre boyun eğiyorlardı. Bu konuda herhangi bir kuşku belirten çıkmadığı gibi soru soran da olmuyordu. Bu iş böyle yapılıyordu ve hep böyle yapılageldiğine göre bir nedeni olsa gerekti.

Durum böylece sürüp gitti, ta ki günün birinde generalin ya da albayın biri asıl emri görmek isteyinceye kadar. Bu kişi bütün dosyaları karıştırmak zorunda kaldı. Epey araştırdıktan sonra aradığını buldu. Otuz bir yıl, iki ay, dört gün önce bir subay o küçük sıranın başına nöbetçi dikilmesini emretmişti: yeni boyanmış olan sıranın henüz ıslak olan boyasının üzerine kimse oturmasın diye.

Olup bitenler / 1

Paysandú evlerinin ocakları başında Mellado Iturria, dünyada olup bitenleri anlatıyor. Bir zamanlar olmuş bitmiş şeylerdi bunlar ya da neredeyse olmuş ya da hiç olmamış; ama bunların özellikleri şudur ki her anlatılışlarında yeniden olurlar.

Bu, Negro Çayı'ndaki küçük pisibalığının hazin öyküsüdür.

Bu balığın sivri uçlu yan sakalları, patlak, şaşı gözleri vardı, Mellado ömründe böyle çirkin balık görmemişti. Pisibalığı çay kıyısında onun peşine düşmüştü, Mellado ondan bir türlü kurtulamıyordu. Gölge gibi peşinden gelen balıkla birlikte evine vardığında durumu sineye çekmişti artık.

Zaman içinde pisibalığına ısınmaya başladı. Mellado'nun bundan önce hiç böyle bacaksız bir arkadaşı olmamıştı. Şafak sökerken Mellado, inekleri sağıp tarlaları gözden geçirmeye çıktığında pisibalığı onunla birlikte geliyordu. Gün kavuşurken birlikte mate çayı içiyorlardı ve pisibalığı Mellado'nun en gizli sırlarını dinliyordu.

Kıskanç köpekler pisibalığına diş biliyor, aşçılar kötü niyet besliyorlardı. Mellado, balığa, sırasında çağırabilmek, biraz da saygı öğretebilmek için yeni bir ad takmayı bile düşünmüştü, ama aklına hiç balık adı gelmiyordu;

hem Sinforoso, Hermenegildo gibi adlar Tanrı'nın hoşuna gitmeyebilirdi.

Mellado, balığı gözünün önünden ayırmıyordu. Çünkü balığın türlü türlü hınzırlıklar yapmak gibi kötü bir huyu vardı. Mellado'nun görmezinde gidip tavukları korkutuyor, köpekleri kızdırıyordu.

Mellado, "Uslu dursana sen," diyordu ona.

Kertenkelelerin, güneş şemsiyelerini açtıkları cehennem gibi sıcak bir sabah, küçük pisibalığının solungaçlarının var gücüyle yelpazelendiği bir sırada, Mellado'nun aklına talihsiz bir düşünce geldi.

"Hadi, gidip çayda biraz yüzelim," dedi Mellado.

Böylece tutup çaya gittiler.

Pisibalığı suda boğuldu.

Olup bitenler / 2

Eski zamanlarda Don Verídico, El Resorte adındaki meyhanesinin çevresine, meyhane tek başına kalmasın diye, evler ve insanlar serpiştirmişti. Anlatılanlara bakılırsa bu, onun kendi eliyle kurduğu kasabada olmuştu.

Anlatılanlara bakılırsa burada bir de gömü vardı ve bu, eli ayağı tutmaz bir ihtiyarın evinde gizliydi.

Bir ayağı çukurda olan bu koca adam her ay yatağından çıkıp gider ve emekli aylığını alırdı.

Montevideo'lu birkaç hırsız bir gün onun yokluğundan yararlanarak evine girdiler.

Hırsızlar evin her köşe bucağını karıştırarak gömüyü aradılar. Tek buldukları şey, mahzenin bir köşesinde duran, üstüne battaniyeler örtülmüş bir sandık oldu. Sandığın kocaman asma kilidi hırsızların maymuncuğunun saldırılarına, boyun eğmeden karşı koyuyordu.

Onlar da sandığı alıp kaçtılar. Evden uzaklarda bir yerde sandığı açtıklarında içinin mektup dolu olduğunu gördüler. Bunlar, koca adamın o uzun ömrü boyunca almış olduğu aşk mektuplarıydı.

Hırsızlar mektupları yakmaya niyetlendiler. Sonra aralarında konuştular ve sonunda mektupları geri vermeyi kararlaştırdılar. Hem de teker teker. Haftada bir mektup. O günden sonra koca adam her pazartesi günü, öğle

saatinde yokuş başına oturup aşağıki yoldan gelen postacının yolunu gözler oldu. Şişkin heybelerle yüklü beygiri görür görmez bir koşudur tutturuyordu. Durumdan haberi olan postacı da mektubu elinde hazır tutuyordu.

Kadınların yazdığı mektupları almanın sevinciyle deliye dönen o yüreğin çarpıntısını, Cennet'in kapısını bekleyen Aziz Petrus bile duyabilirdi.

Olup bitenler / 3

Gerçek nedir? Gerçek, Fernando Silva'nın söylediği bir yalandır.

Fernando, öykülerini yalnızca sözcüklerle değil, bütün bedeniyle anlatır. Fernando kendini bir başka kişiye, kanatlı bir yaratığa, yani herhangi bir şeye dönüştürebilir ve bunu öyle bir yapar ki sonradan insan, sözgelimi dalda bir sığırcık kuşunun öttüğünü duyunca, "Bu kuş, Fernando'nun kuş taklidini taklit ediyor," diye içinden geçirir.

Fernando o güzelim yer cücelerinin öykülerini anlatır, henüz çamur kokan o minik insanların ve tanımış olduğu, daha başka olağandışı kişilerin öykülerini: kendi yaptığı aynaların içine girip kaybolabilen aynacı ustası gibi, Şeytan'ın öç almak için gözüne tükürerek kör ettiği yanardağ söndürücüsü gibi. Öyküler Fernando'nun bulunmuş olduğu yerlerde geçer: yalnızca hayaletleri kabul eden bir otel, içindeki cadıların can sıkıntısından öldüğü bir konak, Ticuantepe'nin, çok karanlık ve soğuk olduğu için insana, "İçeride bekleyen bir sevgilim olsaydı!" dedirten evi. Fernando bir yandan da doktorluk yapar. Şifalı otları haplara yeğ tuttuğundan ülserleri mübarekdikeni ve güvercin yumurtasıyla iyileştirir ve kendi ellerini şifalı otlara bile yeğ tutar. Çünkü onda, elleriyle dokuna-

rak şifa verme yeteneği vardır, bir de öyküler anlatarak... ki bu da elleriyle şifa vermenin bir başka türüdür.

Noel gecesi

Fernando Silva, Managua'daki çocuk hastanesini yönetiyordu. Noel arifesinde gece geç saatlere kadar çalışmıştı. Patlayan havai fişekler gökyüzünü aydınlatmaya başlayınca artık gitme zamanının geldiğine karar verdi. Evde, yeni yılı kutlamak için onu bekliyorlardı.

Her şeyin yolunda olduğuna güven getirmek için son bir kez çevreyi gözden geçirirken arkasında yumuşak ayak sesleri duydu. Dönüp bakınca hasta çocuklardan birinin peşinden geldiğini gördü. Loş ışıkta bu kara bahtlı, kimsesiz çocuğu tanıdı. Şimdiden ölümle kırışmış olan bu yüzü; bağışlanmak, belki de izin almak ister gibi bakan bu gözleri biliyordu.

Fernando onun yanına gitti ve çocuk doktora elini verdi.

"Birilerine söyleyin..." diye fısıldadı çocuk. "Birilerine söyleyin benim burada olduğumu."

Hiç kimseler

Pireler, kendilerine köpek almak düşleri kurarlarmış, hiç kimseler de yoksulluktan kurtulma düşleri kurarlar: Büyülü bir günde üzerlerine şans yağacaktır, oluk oluk şans. Gelin görün ki şans yağmuru yağmaz, ne dün ne bugün ne yarın ne de hiçbir zaman. Hiç kimseler ne denli yakarırlarsa yakarsınlar, şans yağmuru çiselemez bile; sol avuçları da kaşınsa, güne sağ ayaklarıyla da başlasalar, yılbaşında eski süpürgelerini atıp yenisini de alsalar boşunadır!

Hiç kimseler: hiç kimselerin çocukları, hiçlerin sahipleri. Hiç kimseler, hiç kimsesizler, tavşan gibi kaçanlar, yaşarken ölenler.

Olabilecekken olamayanlar.

Dil değil lehçe konuşanlar.

Din değil kör inanç sahibi olanlar.

Sanat değil süs eşyası yaratanlar.

Kültürleri değil folklorları olanlar.

İnsan değil insansal kaynak olanlar.

Yüzleri değil kolları olanlar.

Adları değil numaraları olanlar.

Dünya tarihinin sayfalarına değil de yerel gazetenin zabıta sayfasına geçenler.

Canlarını alacak kurşuna bile değmeyen hiç kimseler.

Açlık / 1

San Salvador'dan ayrılıp Guazapa'ya doğru yol aldığı sırada Berta Navarro, savaş yüzünden evsiz barksız kalmış bir köylü kadına rastladı. Bu, açlık çekmeyi açlıktan ölmekle değiştokuş etmiş olan öteki kadınlarla erkeklerden farklı biri değildi. Şu var ki ıssızlığın orta yerinde duran, bu bir deri bir kemik kalmış köylü kadın, elinde sıska, çirkin bir küçük kuş tutmaktaydı. Kuş ölmüştü, kadın da ağır ağır onun tüylerini yolmaktaydı.

Caracas güncesi

Adam, "Birinin beni dinlemesi gerek!" diye bağırıyordu.

"Hep, yarın gel, diyorlar!" diye bağırıyordu.

Gömleğini çıkarıp aşağıya attı. Sonra da çoraplarıyla ayakkabılarını.

José Manuel Pereira, Caracas'ta bir binanın on sekizinci kat kornişinde duruyordu.

Polisler onu tutmaya çalıştılarsa da beceremediler.

Bir psikolog, en yakın pencereden ona bir şeyler söyleyip duruyordu.

Derken bir papaz ona Tanrı'nın kelamını iletti.

"Vaatlerden bıktım!" diye haykırdı José Manuel.

Ellerini duvara dayamış, kornişin üstünde durduğunu Güney Kulesi'ndeki restoranda oturanlar geniş camlı cepheden görebiliyorlardı. Tam öğle yemeği saatiydi ve bütün masalarda o konuşuluyordu.

Sokakta ise bir kalabalık birikmişti.

Altı saat geçti.

Sonunda kalabalık beklemekten usandı.

İnsanlar, "Kararını verse ya artık," demeye başladılar.

İnsanlar, "Niye atlayıp kurtulmuyor ki?" diye düşünüyorlardı.

İtfaiyeciler bir halatı santim santim José Manuel'e

uzattılar. José Manuel ilkin halatla ilgilenmedi. Ama sonra önce bir elini, sonra ötekini uzatıp halata tutunarak on altıncı kata indi. Orada, açık bir pencereden içeri girmeye çalışırken kaydı ve var hızıyla boşluktan aşağı yuvarlandı. Gövdesi kaldırıma çarptığında bomba patlaması gibi bir ses çıktı.

O zaman kalabalık dağıldı ve dondurmacılar, sosisli sandviç satanlar, gazozcular yollarına devam ettiler.

Reklamlar

Satılık:

"Cabinda ırkından melez bir kadın, 430 pesoya. Basit dikiş, ütü bilir."

"Avrupa'dan yeni gelmiş sülük, üstün kalite. Tanesi dört, beş, altı *vinten*'e."

"Araba. Beş yüz *patacone*'a satılır ya da bir zenci kadınla takas edilir."

"On üç-on dört yaşında dişi zenci, kötü huyları yoktur; Bangala ırkından."

"Küçük kırma, on bir yaşında, basit dikiş bilir."

"Saparna esansı, şişesi iki pesoya."

"Yeni doğum yapmış bir dişi. Çocuksuz satılacaktır. Sütü çok iyi ve boldur."

"Bir aslan, köpek kadar evcil, her şeyi yer. Yazı masasıyla çekmeceli dolap, ikisi de maun."

"Hizmetçi, kötü huyu ve hastalığı yoktur, Conga ırkından, yaklaşık on sekiz yaşında. Bir piyano ve başkaca mobilyalar, hepsi makul fiyata."

(1840 yılının –yani köleliğin yasaklanmasından 27 yıl sonra– Uruguay gazetelerinden.)

Río güncesi

Işıklı ve cömert kambur İsa, Río de Janeiro gecesinin ortasında kollarını açmış duruyor. Kölelerin torunları bu kolların altına sığınıyorlar.

Yalınayak bir kadın ta aşağıdan başını kaldırıp İsa'ya bakıyor, onun parlak ışığını göstererek büyük bir üzüntüyle konuşuyor:

"Buradaki günleri sayılı artık. Söküp götüreceklermiş diye duydum."

Komşusu olan kadın, "Tasalanma sen," diye avutuyor onu. "Tasalanma. O gene de geri dönecektir."

Polis bir sürü insan öldürüyor, ekonominin öldürdükleri ise daha çok. Bu şiddet dolu kentin içinde silah seslerinin yanı sıra davul gümbürtüleri yankılanıyor. Avuntu ve öç isteyerek sabırsızlanan davullar Afrika tanrılarına seslenmekte, İsa tek başına yeterli gelmiyor.

Şu küçük rakamlar ve insanlar

İnsanlar şu "kişi başına düşen" geliri nerede kazanırlar acaba? Açlıktan nefesi kokan kim bilir kaç zavallı bunu bilmek isteyecektir.

Bizim ülkelerde rakamlar, insanlardan daha iyi yaşar. Refah dönemlerinde kaç kişi refaha kavuşur? Gelişmeler kaç kişinin yaşamını geliştirir?

Küba Devrimi, bu adanın tarihinde en büyük zenginliğin yaşandığı yılda zafere ulaştı.

Orta Amerika'da halk ne denli sefil ve umarsızsa istatistikler o denli gül pembe gülücükler dağıtırdı. Ellili, altmışlı, yetmişli yılların o fırtınalı, çalkantılı dönemlerinde Orta Amerika, dünyanın en yüksek ekonomik büyüme hızını ve insanlık tarihin inen yaygın bölgesel kalkınma düzeyini yakalamakla övünüyordu.

Colombia'da kan ırmakları altın ırmaklarına karışır. Ekonominin görkemi, ucuz para yılları: Bu iyimserlik coşkusunun arasında, ülke çılgın boyutlarda kahve, kokain ve ağır suç üretiyor.

Açlık / 2

Bir yalnızlaşma, yalıtılmışlık düzeni: Her koyun kendi bacağından asılır. Komşun senin ne kardeşindir ne de sevgilin. Komşun bir rakip, bir düşmandır, ortadan kaldırılacak bir engel ya da kullanılacak bir araç. Bu düzen, ne bedeni besleyebilir ne de ruhu. Birçok insan ekmek bulamadığı için açlık çekmeye mahkûmdur; kucaklaşma yoksunluğu yüzünden gönül açlığı çekenlerin sayısı ise daha kabarık.

New York güncesi

Gecenin geç bir saatinde, Manhattan'ın güney ucunda bir yerdeyim, otelimden çok uzakta. Bir taksi çeviriyorum. Belki de Liverpool'lu olan büyük dedemin ruhunun öğrettiği kusursuz bir İngilizceyle sürücüye adresi söylüyorum. Sürücü kusursuz bir Guayaquil İspanyolcasıyla karşılık veriyor.

Vites kolunu bire alınca bana hayatının öyküsünü anlatmaya başlıyor. Bir başlayınca bir daha susmuyor. Gözleri cadde boyunca sıralanan far lambalarıyla trafik ışıklarına dikili, bana bakmaksızın konuşuyor. Namlu ucunda soyulduğu zamanları anlatıyor bana, onu öldürmeye kalkışanları, New York trafiğinin çıldırmışlığını anlatıyor; hayatın, dur duraksız bir şeyler satın alıp tüketip çöpe atmaktan, dur duraksız satın alınıp tüketilip çöpe atılmaktan oluşan baş döndürücü temposunu anlatıyor; bu kentte kişinin bir yerlere varmak için kaba kuvvet kullanmak zorunda olduğunu –o seni çiğnemeden sen onu çiğne, yoksa seni ezer geçer– ve kendisinin bu hayatı çocukluğundan beri sürdürdüğünü –evet, doğru duydunuz, küçük yaşta Ekvador'dan geldiğinden bu yana– ve kadınının geçen gün onu bırakıp gittiğini anlatıyor.

Kadını on iki yıllık evlilikten sonra bırakıp gitmiş

onu. Ama o, "Kadının suçu yok," diyor; "içine girmemle işin bitmesi bir oluyor," diyor. "Oncağız bu işten hiçbir zaman zevk almadı," diyor.

Sorunun prostatında olduğunu söylüyor.

Duvarlar konuşuyor / 1

Bogotá Kitap Fuarı'nın çocuk bölümünde:
Helikopter hem çok hızlı hem de çok yavaştır.
Montevideo Bulvarı'nda, ırmak ağzında:
Kanatlı insanlar geceyi seçer.
Küba'nın Santiagosu'ndan ayrılırken:
Duvarları nasıl da dolduruyorum seni anımsayarak.
Ve de Valparaíso'nun yükseklerinde:
Bizi seviyorum.

Sevmek

Boşlukta döne döne seviştik, baharat yüklü, oynak bir etten top, Helena'nın rüyalarında ve sonsuz boşlukta dönen ve döne döne düşerken mis gibi kokularla tüten, parıl parıl, sımsıcak bir küçük top, sonunda dev bir salata kâsesinin dibine çöktü. Orada yatıp kalan bu küçük top biz ikimizdik ve kâsenin dibinden göğü görebiliyorduk. Büyük bir çabayla kendimize, marul yapraklarının, kereviz saplarının, maydanoz ormanının arasından bir yol açtık ve gecenin en uzak derinliklerinde pupa yelken giden birkaç yıldız seçtik.

Din bilgisi / 1

Çocukluğumda gördüğüm din dersleri bana kolaylık olsun diye iyilik yapmayı, sonuçlarından korktuğum için, kötülük yapmaktan da kaçınmayı öğretti. Tanrı karşıma cezalar ve ödüllerle çıkıyordu: Beni Cehennem'le tehdit ediyor, bana Cennet'i vaat ediyordu. Ben de korkuyor ve inanıyordum.

Aradan zaman geçti. Artık ne korkuyor ne de inanıyorum. Zaten bana öyle geliyor ki şişe geçirilip ateş üstünde sonsuza dek çevrile çevrile kebap olmayı hak ediyorsam, öyle olsun. Böylelikle, sanırım iğrenç, orta tabaka turistlerle dolup taşan arafa gitmekten kurtulmuş olurum ve sonunda hak yerini bulur.

Ne yalan söyleyim, sorun hak etmekse ben hak ediyorum bu cezayı. Gerçi evet, ömrümde kimseyi öldürmedim, ama öldürmek içimden gelmediği için değil, yeterli zaman ve yürek bulamadığım için. Ne pazar ayinlerine gidiyorum ne de kutsal törenlere. Komşularımın kadınlarının, çirkin olanlar dışında hemen hemen hepsini canım çekmiş olduğundan, Tanrı'nın, Musa'nın On Emri'yle bizzat kutsadığı özel mülkiyet kavramına, gizlice de olsa, saygısızlık etmiş sayılırım: "Komşunun karısına göz koymayacaksın, ne de öküzüne ve eşeğine..." Bu yetmezmiş gibi ben, tasarlayarak, hem de soğukkanlılıkla, emek-

çi kitlesini çoğaltmak amacı gütmeksizin sevişme eyleminde bulunmuş bir adamım. Ahrette, tensel günahlara kötü gözle bakıldığının farkındayım, ama gene de, Tanrı bilmediği şeyleri lanetliyormuş gibi geliyor bana.

Din bilgisi / 2

Hıristiyanların Tanrısı, çocukluğumun Tanrısı seviş-mez. Dünya tarihindeki tüm dinlerin tüm tanrıları arasında, asla sevişmemiş olan tek tanrı odur. Bu ne zaman aklıma gelse Tanrı'ya acırım. O zaman onun çocukluğundan beri paylayan süper baba ve evrenin polis şefi olmasını bağışlarım; ona inandığım, onun bana inandığına da inandığım o eski günlerde Tanrı'nın, sırasında bana dostluk göstermeyi de bilmiş olduğunu düşünürüm. O zaman, güneşin batmasıyla gecenin inmesi arasında, dünyanın sihirli hışırtılarla dolduğu saatte kulaklarımı dört açar ve onun hüzünlü bir sesle bana dertlerini döktüğünü duyar gibi olurum.

Din bilgisi / 3

Dizgi yanlışı: Tevrat'ta yazılanların yerine belki de kitabın başkişisinin bana özel olarak itiraf ettiği şeyler geçirilse daha iyi olurdu:

Ne yazık ki Âdem çok aptaldı. Ne yazık ki Havva çok sağırdı. Ne yazık ki Ben amacımı onlara anlatmayı bilemedim.

Âdem'le Havva benim elimle yaptığım ilk insanlardı; tasarım, montaj ve rötuş yönünden birtakım defoları olduğunun farkındayım. Söz dinlemeye hazır değildiler, ne de düşünmeye. Ben desen... her neyse, belki ben de konuşmaya hazır değildim henüz. Âdem'le Havva'dan önce kimseyle konuşmamıştım ki! Görkemli laflar etmiştim, "Işık olsun!" gibilerden, ama hep tek başımaydım. Bu yüzden, o gün, akşam serinliğinde Âdem'le Havva'yı karşımda gördüğüm zaman pek de güzel ve sıralı konuştuğumu söyleyemem; pratiğim yoktu.

İlk duygu şaşkınlık oldu. Cennet'in orta yerindeki yasak ağacın meyvesini henüz çalmışlardı. Âdem, kılıcını teslim etmeye hazırlanan bir general tutumu takınmıştı, Havva ise gözlerini yere dikmişti, karıncaları sayarcasına. Ama ikisi de inanılmaz derece genç ve güzeldiler, ışık saçıyorlardı. Beni şaşırttılar. Onları ben yapmıştım, ama çamurun böylesine ışıyabileceğini bilmiyordum.

Daha sonra, ne yalan söyleyeyim, kıskançlığa kapıldım. Nasıl hiç kimse bana buyruk veremezse ben de başkaldırının vakarına ilişkin hiçbir şey bilmem. İki kişi olmayı gerektiren aşkın gözü karalığını da bilemem ben. İktidarımın kurallarına bağlı kaldım ve onları, insansal tutkular konusunda böyle birden bilgeleşmiş oldukları için kutlamak isteğimi bastırdım.

Bunu, aramızdaki yanlış anlama izledi. Benim, "kaçış" dememi onlar, "düşüş" anladılar. Günahın, özgün olursa cezalandırılması gerektiğini sanmışlardı. Ben, "Sevemeyenler günahkârdır," demiştim; onlar bunu, "Sevenler günahkârdır," gibi anladılar. Benim, mutluluk çayırları, dememi onlar, keder vadileri, olarak anladılar. Ben, acı çekmenin insanlık serüvenine çeşni katan tuz olduğunu söylemiştim, onlar benim onları ölümlü ve biraz da kaçık olmanın debdebesine yazgıladığımı sandılar. Her şeyi ters anladılar. Ve buna inandılar.

Şu son zamanlarda uykusuzluk çeker oldum. Üç-beş bin yıldan beri uykuya dalmakta zorluk çekiyorum. Oysa uykuyu severim ben, gerçekten severim, çünkü uyuduğum zaman rüya görürüm. Rüyam da sevdalanır, geçici bir aşkın bir anlık alevinde tutuşurum; gezgin bir oyuncu olurum o zaman, derin sularda avlanan bir balıkçı, bir Çingene falcı; yasak ağacın yapraklarını bile yalayıp yutar, yıkılana kadar içip dans ederim.

Uyandığımda yalnızımdır. Oynayacak arkadaş bulamam, çünkü melekler beni pek ciddiye alırlar, arzu edecek kimsem de yoktur. Yıldız yıldız dolaşırken bomboş evrende içim sıkılır. Büyük bir yorgunluğa kapılırım, büyük bir kimsesizliğe. Yalnızım ben, sonsuza kadar yapayalnız.

Gece / 1

Uyku tutmuyor. Gözkapaklarımın arasına sıkışmış bir kadın var. "Çık oradan," derdim ona, diyebilseydim. Neylersiniz ki boğazıma da bir kadın kaçmış.

Tanı ve tedavi

Aşk, en ölümcül ve bulaşıcı hastalıklardan biridir. Bu hastalığa yakalanmış olan bizler hemen göze çarparız. Gözlerimizin altındaki mor halkalar, bizi uyku tutmadığını, her Tanrı'nın gecesi sevgilimizle kucaklaşmak ya da kucaklaşamamak yüzünden uyanık yattığımızı gösterir. Kavurucu ateşlerle yanarız; dilimizin ucuna gelen aptal sözleri söylemekten kendimizi alamayız.

Aşk, bir fincan kahveye, bir içki bardağına ya da çorbaya, çaktırmadan bir tutam sev beni katmakla oluşturulabilir. Oluşturulabilir, ama engellenemez. Zemzem suyu da, kutsal ekmek de aşkı önleyemez; sarmısak deseniz hiç işe yaramaz. Aşk, Tanrı kelamını duymaz, büyücülerin muskalarına aldırmaz. Hiçbir hükümet yasası aşka söz geçiremez ve pazaryerlerinde kocakarıların sattığı kesin etkili, güvenceli bileşimlere karşın hiçbir şurup aşkı söndüremez.

Gece / 2

Kadın, giysilerimden, kuşkularımdan soy beni. Çıplak ve inanmış kıl beni.

Seslenişler

Ay denize seslenir, deniz de küçük dereyi çağırır ve dere kaynağından çıkar, ne kadar uzakta olursa olsun denizi arayarak akar, akar, aktıkça büyür ve kabaran sularını artık hiçbir dağ durduramaz. Güneş asmaya seslenir ve asma ışığa doyabilmek için boy atıp yayılır. Şafak vaktinin havası, uyanmaya başlayan kentin kokularına seslenir: Fırından yeni çıkmış ekmeğin, taze pişirilmiş kahvenin kokusu ve bu mis gibi kokular havayı doldurarak tutsak alır. Gece, sudaki nilüferlere seslenir ve saat gece yarısını vururken ırmağın üzerinde beyaz ışık noktaları kıvılcımlanarak karanlığı açar, deler, parçalar ve sonunda yutar.

Gece / 3

Bir kadının kıyısında uyuyorum. Bir uçurum kıyısında uyuyorum.

Küçük bir ölüm

Aşk, yolculuğunun en yoğun noktasında, uçuşunun doruğundayken, en derin ve en yüksek olduğu anda bize gülme duygusu aşılamaz; ne denli coşkun bir kıvanca boğulursak boğulalım dudaklarımızdan iniltiler, acılı çığlıklar kopar ki düşünecek olursanız bu hiç tuhaf sayılmaz, çünkü doğum acılı bir sevinçtir. Kucaklaşmalarımızın, bizi ayırırken birleştiren, yitirdiği sırada bulan, başlangıcımız ve sonumuz olan doruğuna Fransızların verdiği ad, "küçük bir ölüm"dür. "Küçük bir ölüm" derler buna, oysa büyük, çok büyük olsa gerektir, bizi öldürdüğü anda doğurduğuna göre.

Gece / 4

Onun kucaklayan kollarından sıyrılıp dışarıya, sokağa çıkıyorum.

Giderek ışıyan gökte ayın incecik kıymığı.

Ay iki gecelik.

Ben ise tek.

Yutanın yutulması

Mürekkepbalığı onu oltasına takmış olan balıkçının gözleriyle bakar. Kendisini besleyen toprağın gün gelip yutacağı insanın kendisi de topraktan yapılmadır. Çocuk anasını ve toprak da memesinden yağmur emdiği gökyüzünü yer. Öbür çiçek, bal peşindeki kuşun gagasına yumulur. Beklenen de beklemektedir; sevişen kişi hem ağızdır hem lokma, hem yutan hem yutulan; sevişenler birbirlerini bütün olarak yerler, tepeden tırnağa, son kırıntıya dek, buyurgan ve tutsak, bir kulakmemesini, en küçük bir ayak parmağını bile geride bırakmazlar.

Duvarlar konuşuyor / 2

Buenos Aires, La Boca Köprüsü'nde:
Herkes söz veriyor, kimse sözünde durmuyor. Siz de oyunuzu kimseye vermeyin.
Caracas'ta, bir bunalım döneminde, en yoksul mahallelerden birinin girişinde:
Hoş geldin, orta sınıf.
Bogota'da, Ulusal Üniversite'nin köşesinde:
Tanrı yaşıyor.
Ve altında, başka bir yazıyla:
Mucize kabilinden.
Gene Bogota'da:
Dünya proleterleri, birleşin!
Hemen altında, başka yazıyla:
(Son çağrı)

Meslek hayatı / 1

1987 yılının sonlarında Héctor Abad Gómez insan hayatının sekiz dolardan çok etmediğini yazdı. Yazısı bir Medellín gündelik gazetesinde yayımlandığı zaman kendisi bir cinayete kurban gitmişti bile. Héctor Abad Gómez, İnsan Hakları Komisyonu'nun başkanıydı.

Colombia'da hastalıktan ölmek seyrek görülür.

"Cesedi nasıl arzu edersiniz, ekselans?"

Kiralık katil, ücretin yarısını peşin alır. Tabancasını doldurup istavroz çıkarır. Tanrı'ya dua edip yapacağı işte yardım diler.

Sonradan, hedefi şaşırmazsa, ücretin öbür yarısını da alır. Ve kilisede dizüstü çökerek Tanrı'nın inayetine şükranlarını sunar.

Bogota güncesi

Her gece perde indiğinde, ölüme yazgılı Patricia Ariza gözlerini kapatır ve o gecenin alkışları için, ölümün elinden hileyle bir yaşam günü daha çaldığı için, sessiz bir şükran duası okurdu.

Patricia Kızıl düşünüp Kızıl yaşadığı için ölüm listesine girmişti ve hükümlüler, hiç aman dinlemeksizin, birer birer infaz edilmekteydi.

Sonunda evsiz kaldı. Binanın havaya uçurulabileceğinden kaygılanan komşuları, korku yasaları uyarınca, onun başka yere gitmesini istediler.

Patricia, sırtında kurşun geçirmez yeleğiyle Bogota sokaklarını arşınlamaya başladı. Yelek çirkin, iç karartıcıydı, ama Patricia'nın başkaca seçeneği yoktu. Günün birinde Patricia yeleğin üstüne bir avuç pul dikti. Bir başka gün yeleğe renk renk çiçekler işledi: göğüslerinin üzerinde bir çiçek yağmuru.

Böylece, yavaş yavaş yeleği süsleyerek daha iç açıcı bir duruma getirdi, çünkü artık ister istemez her yere giyer olmuştu, sahneye çıkarken bile.

Patricia Avrupa'da sahneye çıkmak üzere Colombia'dan ayrılırken yeleğini Julio Cañón adında bir köylüye verdi.

Vistahermosa kasabasının Belediye Başkanı Julio Ca-

ñón, çoluğunun çocuğunun bir gözdağı olarak öldürülmesine tanık olmuştu, gene de çiçekli yeleği giymeyi reddetti.

"Karı kılığı giymem ben," diyordu.

Patricia eline makas alıp yeleğin pırıltı ve renklerini söktü. O zaman adam sunulanı kabul etti.

O gece, vurulup öldürüldüğünde sırtında yelek vardı.

Nutuk atma sanatına övgü

İktidar sahipleri arasında işbölümü vardır: Ordu, ordu disiplin ve yapısına göre düzenlenmiş örgütler ve kiralık katiller, toplumsal çelişkilerle ve sınıflar arasındaki savaşımlarla ilgilenirler. Siviller de yapılacak konuşmalardan sorumludur.

Bogota'da çok sayıda nutuk fabrikası vardır, ama telefon rehberinde bunlardan yalnızca biri, Ulusal Nutuk Fabrikası bulunur. Bu endüstri işletmeleri Colombia'yla komşu ülkelerdeki birçok seçim kampanyasına hammadde sağlamışlardır. Parlamentolarda kullanılmak üzere, okul ya da hapishanelerin açılış törenlerinde, düğünlerde, yaş günü kutlamaları ve vaftiz ayinlerinde, ülke tarihinin şanlı kişilerini anarken ve arkalarında asla doldurulamayacak bir boşluk bırakarak ölenlerin ardından kullanılmak için, ısmarlama söylev üretirler:

"Bugün burada haddim olmayarak..."

Meslek hayatı / 2

Adları da, soyadları da bir. Aynı evde oturuyor, aynı ayakkabıları giyiyorlar. Aynı yastıkta, aynı kadının yanında yatıyorlar. Her sabah aynadan onlara aynı surat bakıyor. Gene de o ve o, aynı kişi değiller.

O, "Ya ben, benim ne ilgim var bu işle?" diyor, onunla ilgili olarak, sonra omuz silkiyor.

O, "Ben emir kuluyum," diyor, ya da, "Bana parayı bunun için ödüyorlar."

Ya da, "Ben yapmasam bir başkası yapacak nasılsa," diyor.

Ki bunun anlamı, "Ben başkasıyım," demeye gelir.

Kurbanın kini celladı şaşkına çevirir, hatta içinde bir tür haksızlık duygusu uyandırır: Öyle ya, resmî bir görevlidir o ne de olsa, saatinde işine gidip işini yapan sıradan bir görevli. Yorucu günün uğraşı sona erdiğinde cellat ellerini yıkar.

Bana bunu Cezayir'in bağımsızlığı için dövüşmüş olan Ahmad Garib anlatmıştı: Bir Fransız hükümet görevlisi Ahmadou'yu aylarca işkenceden geçirmiş. Her akşam saat tam altıda, işkenceci alnındaki terleri siler, elektrikli sığır copunu fişten çeker, mesleğinin öbür araçlarını toparlarmış. Sonra işkence gören adamın yanına oturur, ona aile sorunlarından, gerçekleşmeyen terfisinden, ha-

yat pahalılığından söz edermiş. Çekilmez bir kadın olan karısından, yeni doğmuş çocuğu yüzünden geceleri gözüne uyku girmeyişinden söz eder, Oran denen bu berbat kente ve albay olacak pezevenge ağız dolusu atıp tutarmış...

Kana bulanmış durumda acıdan titreyen, ateşler içinde yanıp duran Ahmad hiçbir şey söylemezmiş.

Meslek hayatı / 3

Para terörizmi yürüten dünya bankacıları, krallardan ve mareşallerden daha güçlüdür. Roma'daki papadan bile daha güçlü. Onlar ellerini asla kirletmezler. Kimseyi öldürmezler; yalnızca gösteriye alkış tutmakla yetinirler.

Onların görevlisi olan uluslararası teknokratlar, ülkelerimizi yönetmektedir: Ne başkandırlar ne de bakan, seçilmiş değildirler, gene de maaş katsayılarını, kamu harcamalarını, yatırımlarla satışları, fiyatlarla vergileri, faiz ve destekleme oranlarını, güneşin ne zaman doğacağını, yağmurun kaç zamanda bir yağacağını onlar saptar.

Onlar hapishane ve işkence odalarıyla, toplama kampları ve ölüm merkezleriyle ilgilenmezler, oysa bu yerler onların eylemlerinin kaçınılmaz sonuçlarıyla doludur.

Teknokratlar sorumsuzluğun ayrıcalığına sığınırlar. "Biz tarafsızız," derler.

Mapamundi / 1

Düzen:
Bir eliyle verdiğini öbür eliyle alır.
Kurbanları:
Ödeme yaptıkça borçlu çıkarlar.
Aldıkça yoksullaşırlar.
Ne kadar çok satarlarsa o kadar az kazanırlar.

Mapamundi / 2

Güney'de baskı. Kuzey'de çöküntü.

Birçok Kuzeyli aydın, salt dul kalmanın zevkini tatmak için Güneyli devrimlerle evleniyor. Can veren her umut ve hayalin başucunda sözümona ağlıyor, kovalar dolusu, denizler dolusu gözyaşı döküyorlar, ama bir an bile durup düşünmedikleri için sosyalizmin, kapitalizmden kapitalizme giden en uzun yol olduğunun ayırdına varamıyorlar.

Dünyanın her yerinde, Kuzey, tarafsız sanatı baş tacı etmek ve kendi kuyruğunu ısırıp tatlı bulan yılana alkış tutmak modasını güdüyor. Kültür ve politika, tüketim maddesi olup çıkmış.

Başkanlar, sabun gibi, televizyonda seçiliyor, şairler süs eşyası olarak kullanılıyor. Yalnızca serbest pazar düzeninde büyü var ve tek kahraman, bankacılar.

Demokrasi, Kuzey'in lüksüdür. Güney'in demokrasi şovu yapmasına izin veriliyor ve bundan kimse yoksun bırakılmıyor.

Politikanın demokrat olması kimseyi pek tedirgin etmiyor, yeter ki ekonomi demokrat olmasın. Oylar oy sandığına atılıp da sonunda perde indiği zaman yaşam gerçeği gene, "Güç, haktır" kuralını dayatıyor ki bu, paranın kuralıdır, kurulu düzenin paşa keyfi.

Bu düzenin öğretilerine bakılırsa, dünyanın güney yarısında şiddet ve açlık bir tarih değil, doğa gerçeğidir, adalet ve özgürlük de karşılıklı nefrete mahkûm edilmiştir.

Unutuş / 1

Louise Erdrich'in bir romanını okuyorum.

Romanın bir yerinde bir büyük dede, büyük torunuyla karşılaşıyor. Büyük dede tam anlamıyla bunamıştır "düşünceleri su rengindeydi" ve tıpkı büyük torununun yeni doğmuş bebesi gibi mutlu ve nurlu bir ifadeyle gülümser. Dede, anılarını yitirdiği için, torununun torunu da henüz hiçbir anısı olmadığı için mutludur. Sanırım kusursuz mutluluk budur. Benden ırak olsun.

Unutuş / 2

Korku ağzı kurutur, elleri terletir ve kişiyi sakatlar. Bilmek korkusu bizi cahilliğe yazgılar, yapmak korkusu iktidarsızlığa indirger. Askerî diktatörlük, dinlemek korkusu, konuşmak korkusu, bizi sağır ve dilsiz yapmıştı. Şimdi de demokrasideki anımsamak korkusu yüzünden belleğimizi yitirdik, gene de hatıra çöplerini örtmeye hiçbir halının yetmeyeceğini bilmek için Sigmund Freud olmamıza gerek yok.

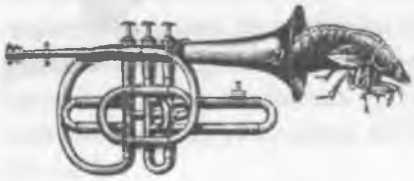

Korku

Günün birinde sabahleyin bize bir kobay verdiler. Kobayı kafes içinde getirdiler eve. Öğleyin kafesin kapısını açtım.

Eve geceleyin döndüğümde kobayı aynen bıraktığım gibi buldum: Kafesin içinde, parmaklığa yumulmuş, özgürlük korkusuyla titriyordu.

Unutuşlar Irmağı

Galicia'ya ilk gidişimde dostlarım beni Unutuşlar Irmağı'na götürdüler. Dostlarımın anlattığına göre eskiden, imparatorluk zamanında Romalı lejyonerler bu toprakları işgal etmek istemiş, ama bu noktadan ileri gidememişler: Korkudan felce uğrayarak bu ırmağın kıyısında durmuşlar ve asla karşı kıyıya geçmemişler, çünkü Unutuşlar Irmağı'nı geçen kişi karşı kıyıya vardığında kim olduğunu, nereden geldiğini anımsayamazmış.

Ben İspanya'daki sürgün yaşantımın başlangıcındaydım ve kendi kendime düşündüm: "Bir ırmağın suları insanın belleğini silmeye yeterliyse bana ne olacak acaba, batmış bir geminin enkazı gibi koca bir okyanusu geçip geldiğime göre?" Ne var ki Pontevedra ve Orense kentlerinden geçmiş ve oralarda, Uruguay, Venezuela ve Mi Buenos Aires Querido gibi adlar taşıyan meyhane ve kahveler, mangalda *arepa*[1] sunan aşevleri bulmuştum; Peñarol, Nacional ve Boca Juniors takımlarının flamaları da her yerde dalgalanıyordu. Bütün bunlar Amerika'dan İspanya'ya dönüş yapmış olan ve şimdi tersine bir sıla özlemi çeken Galicia'lıların işiydi. Köylerini bırakıp git-

1. Öğütülmüş mısırdan yapılan bir tür yemek. (Y.N.)

mişlerdi; gerçi onları uzaklaştıran polis değil ekonomik durum olmuştu, ama onlar da benim gibi sürgün yaşamışlar, yıllar sonra da yurtlarına dönmüşlerdi ve hiçbir şeyi unutmuş değildiler: Ne zaman gittiklerini, orada ne kadar kaldıklarını, ne zaman geri döndüklerini, hepsini anımsıyorlardı. Böylece şimdi iki bellekleri ve iki vatanları vardı.

Unutuş / 3

Fransız Karayipleri'nde tarih kitapları, Napoléon'u Batı'nın en şanlı savaşçısı olarak yazar. 1802 yılında Napoléon bu adalarda köleliği yeniden kurmuştu. Özgür siyahları ateş ve kılıç gücüyle yeniden büyük çiftliklerde köle olmaya zorladı. Tarih kitapları bundan hiç söz etmezler: Siyahlar Napoléon'un torunlarıdır, kurbanları değil.

Unutuş / 4

Chicago fabrika doludur. Kentin göbeğinde, en yüksek binaların çevresinde bile fabrikalar vardır. Chicago fabrika doludur. Chicago işçi doludur.

Haymarket semtine geldiğimde dostlarımdan, her 1 Mayıs'ta bütün dünyanın selamladığı işçilerin 1886'da asıldıkları yeri bana göstermelerini istiyorum.

"Buralarda bir yerde olmalı," diyorlar. Ama tam yerini bilen yok.

Chicago kentinde, Chicago şehitlerinin anısına anıt dikilmemiş. Ne bir heykel ne bir taş ne bir bronz levha... Hiçbir şey yok.

1 Mayıs tüm insanlığın gerçekten evrensel olan tek günüdür: dünyadaki tüm tarih ve coğrafyaların, tüm din ve dillerin, tüm kültürlerin kesiştiği tek gün. Oysa Amerika Birleşik Devletleri'nde 1 Mayıs bütün öbür günler gibi bir gündür.

1 Mayıs'ta herkes olağan biçimde çalışır ve emekçi sınıfının haklarının gökten (ya da patronun elinden) zembille inmediğini hiç kimse ya da hemen hemen hiç kimse anımsamaz.

Haymarket'te yaptığım sonuçsuz araştırmadan sonra dostlarım beni kentin en büyük kitapçısına götürüyorlar. Ve orada köşe bucağı gözden geçirirken, salt rast-

lantıyla, sayısız sinema ve rock posterlerinin arasına karışmış olan eski bir poster buluyorum. Poster bir Afrika atasözünü görüntülemiş:

"Aslanlar kendi tarihçilerine kavuşuncaya kadar av tarihleri avcıyı övecektir."

Öznelliğe övgü

Uzun süredir *Ateş Anıları*'nı yazmaktaydım; yazdıkça, anlattığım öykülerin içine daha çok giriyordum. Daha şimdiden geçmişle bugünü, dört bir yanımda olanlarla olmuşları ayırmakta zorluk çekmeye başlamıştım; yazmak benim, sesimi yükseltmek ve kucaklayıp kucaklaşmak için bulduğum yöntemdi. Ne var ki tarih kitaplarının öznel olmaması gerekiyordu.

Bunu yaşlı şair José Coronel Urtecho'ya anlattım: Yazdığım kitapta, nereden bakarsanız bakın, yüzden ya da tersten, ışığın önünde ya da arkasında, benim sevgilerimi ve kavgalarımı ilk bakışta görebilirsiniz.

San Juan Irmağı'nın kıyısında yaşlı şair bana, köktenci nesnellik savunucularına pabuç bırakmak için ortada hiçbir neden bulunmadığını anlattı:

"Kaygılanma," dedi bana. "Aslında böyle olması gerek. Nesnelliği din yapıp çıkanlar yalancıdır. İnsanların çektiği acıdan korkar onlar. İstedikleri nesnel olmak değildir, yalandır bu; onların istediği, acı çekmemek için, nesne olmaktır."

Gönülle beynin evliliğine övgü

İnsan neden yazı yazar, benliğinin bölük pörçük parçalarını bitiştirmek için değilse? Okula ya da kiliseye girdiğimiz andan başlayarak, eğitim, bizi kesip biçer, parçalara böler; ruhu bedenden, gönlü beyinden ayırmayı öğretir bize. Ama Colombia kıyılarının balıkçıları etik ve ahlak konularında doktora yapmış olsalar gerek ki doğruyu söyleyen dili betimlemek için *sentipensante*, yani, hissederek düşünme, deyimini yaratmışlar.

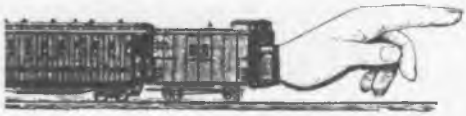

Boşanmalar

Bizimkisi ayırmacı bir düzendir: susturulmuş kişilerin sorular sormasını, yalnız kimselerin birlik olmasını ve gönlün, kopuk parçalarını bir araya getirmesini önlemek için.

Düzen, nasıl cinselliği sevgiden, özel yaşamı kamu yaşamından, geçmişi bugünden ayırırsa, duyguyla düşünceyi de birbirinden boş düşürür. Geçmişin bugüne söyleyecek bir sözü olmazsa tarih, düzenin eski rol kostümlerini sakladığı dolabın içinde uyumayı sürdürebilir.

Düzen bizim belleklerimizi boşaltır ya da süprüntüyle doldurur ve bu yoldan bize, tarihi yaratmak yerine yinelemeyi öğretir. Ünlü bir bilici, trajedinin kendini fars olarak yinelediğini söyler. Oysa bizim durumumuz daha da kötü: Trajedi kendini trajedi olarak yineliyor.

Çelişkilere övgü / 1

Ahmak bellek, kendi kendini trajik bir nakarat gibi yineleyip durur. Oysa hayat dolu bellek, her gün yeniden doğar: Geçmişten kaynaklanırsa da geçmişin kesin karşısındadır. Alman dilinin tüm sözcükleri arasında Hegel'in en sevdiği, *aufheben* sözcüğüydü. *Aufheben* aynı zamanda hem "saklamak" hem de "silmek" anlamına gelir ve böylelikle, ölürken doğan, yıkarken kuran insan tarihine saygılar sunar.

Çelişkilere övgü / 2

Çözüp salıverin sesleri, rüyaları hiç görülmemiş sayın. Yazıların yoluyla ben, çirkin Amerikan gerçekliğinin çekirdeğinde bulduğum büyülü gerçeği dışa vurmaya çalışıyorum.

Amerika ülkelerinde Eleggúa adındaki Tanrı, ensesinde ölüm, yüzünde yaşam taşır. Her vaat bir gözdağıdır, her yitim bir bulgu. Cesaret korkudan doğar, kesinlik kuşkudan. Rüyalar bir başka gerçekliğin olasılığını bildirir, sayıklamalardan bir başka mantık türü çıkar.

Uzun sözün kısası bizler, benliğimizi değiştirmek için harcadığımız çabaların toplamından ibaretiz. Kimlik denen şey müze vitrininde öylece duran seyirlik bir nesne değil, günlük yaşamın sürekli değişip şaşırtan çelişkilerinden oluşan bireşimdir.

Ben bu ele avuca sığmaz fikre inanıyorum. İnanmaya değer tek fikir buymuş gibi geliyor bana, çünkü insan denen o hem lanetli hem kutsal hayvanla ve dünyada yaşamak denen o çılgın serüvenle arasında büyük benzerlik var.

Mexico City güncesi

Süpermen'in Gotham City'de ortaya çıkışından yarım yüzyıl sonra, Superbarrio, Mexico City'nin sokaklarıyla damlarına yukarıdan bakmaktadır. Kuzey Amerika'nın saygın Çelik Adamı, bu evrensel güç simgesi, Metropolis adında bir kentte yaşar. Superbarrio, bu etten ve kemikten yapılma sıradan Meksikalı, sokaktaki adamın kahramanı, Nezahualcóyotl adındaki bir teneke mahallesinde yaşıyor.

Superbarrio eğri bacaklı ve şiş göbeklidir. Kırmızı maske takıp sarı pelerin giyiyor. Mumyalarla, vampirler ve hortlaklarla savaşmıyor o. Kentin bir ucunda polise karşı çıkarak birtakım aç insanları evsiz kalmaktan kurtarıyor; aynı zamanda kentin öbür ucunda, kadın haklarını savunan ya da havanın zehirlenmesini protesto eden gösterileri yönlendiriyor. Bu arada kent merkezinde de Ulusal Kongre'yi işgal ederek hükümetin yolsuzluklarını kınayan bir konuşma yapıyor.

Simgeler çarpışıyor

Simya yoluyla ya da insanların şeytanlığı yüzünden simgeler, aralarındaki çelişkileri çözümlüyorlar ve böylece zehir, ekmeğe dönüşüyor.

Havana'da, Casa de las Américas'tan bir taş atımı uzaklıkta olağanüstü bir anıt durmaktadır: görkemli bir kaide üzerinde bir çift bronz ayakkabı.

Bunlar, uşak ruhlu Tomás Estrada Palma'nın ayakkabılarıydı. Öfkeden kuduran halk, heykeli yıkmış, ortada yalnızca ayakkabılar kalmıştı.

Yüzyılın başında Küba, Amerika Birleşik Devletleri'nin sömürgeci işgali altındayken Estrada Palma cumhurbaşkanlığı yapmıştı.

Paradokslar

Çelişki, tarihin akciğeriyse bana öyle geliyor ki paradoks da tarihin bizimle dalga geçmek için tuttuğu aynadır.

Tanrı'nın öz oğlu bile kendini paradokstan kurtaramamıştı. Bu oğul tropiklerin güneyinde, kar nedir bilmeyen bir çölde dünyaya gelmeyi seçmişti. Gene de Avrupa, İsa'nın Avrupalı olduğuna karar verdi vereli, kar, İsa'nın doğum söylencesinin evrensel bir simgesi olup çıktı. Bu yetmezmiş gibi İsa'nın doğumunu kutlayan Noel bayramı, şimdilerde, İsa'nın bir zamanlar tapınaktan kovduğu sarraflara en çok para kazandıran ticaret kolu sayılıyor.

Fransızların en Fransız'ı Napoléon Bonaparte, Fransız değildi. Rusların en Rus'u Stalin, Rus değildi ve Almanların en Alman'ı Hitler Avusturya'da doğmuştu. Margherita Sarfatti, Yahudi düşmanı Mussolini'nin en sevdiği kadın, Yahudi'ydi. Latin Amerikalı Marksistlerin en Marksisti olan José Carlos Mariátegui Tanrı'ya tutkuyla inanırdı. Arjantin Ordusu, Che Guevara'yı, "Askerlik yaşamına hiçbir şekilde uygun değil," diye nitelemişti.

Brezilyalıların en çirkini olan Aleijadinho adındaki heykeltıraş, Brezilya'nın en güzel kadınlarını yaratmıştı. Dünyanın en ezilmiş halkı, Kuzey Amerikalı zenciler,

cazı, müziklerin bu en özgürünü yarattılar. Şövalyelerin en serüvencisi olan Don Quijote ana rahmine bir hapishanenin dört duvarı arasında düşmüştü. Son bir paradoks olarak da Don Quijote en ünlü sözlerini hiçbir zaman söylememiş, "Köpekler havlıyor, Sancho. Atlarımıza eyer vurmanın zamanıdır," dememişti.

"Sen sinirli görünüyorsun," der histeri hastası. Âşık, "Senden nefret ediyorum," der. Ekonomi bakanı, "Devalüasyon olmayacak," der, devalüasyon arifesinde. Hükümet darbesinden önceki gün savunma bakanı, "Ordu anayasaya saygılıdır," buyurur.

Birleşik Devletler hükümeti, Sandinista Devrimi'ne açtığı savaşta bir paradoks olarak Nikaragua Komünist Partisi'yle çakışmıştı. Zaten işin orasına bakarsanız Somoza diktatörlüğü sırasında Sandinistaların kurduğu barikatlar da birer paradokstu: Bu barikatlar sokağı kapatıyor, ama yolu açıyorlardı.

Düzen / 1

Görevliler, görevini yapmaz.
Politikacılar, konuşur ama hiçbir şey söylemezler.
Seçmenler, oy kullanır, ama seçmezler.
Bilgilendirme medyası bilgilendirmez.
Okullar cahillik öğretir.
Yargıçlar, kurbanları cezalandırır.
Ordular, kendi vatandaşlarıyla savaşır.
Polisler, suç işlemekten, suçla savaşmaya zaman bulamaz.
Kârlar özelleştirilirken iflaslar kamulaştırılır.
Para, insanlardan özgürdür.
İnsanlar nesnelerin hizmetindedir.

Sağduyuya övgü

1985 yılının sonlarına doğru bir sabah erken saatte, Colombia'da radyo dinleyenler şu haberi duydular:

"Armero kenti haritadan silinmiş bulunuyor."

Yakınındaki yanardağ, Armero'yu öldürmüştü. Hiç kimse o fokurdayan çamur çığından daha hızlı koşamazdı. Gökler kadar yüksek, cehennem kadar sıcak bir dalga, kudurgan bir canavar gibi homurdanıp dumanlar püskürterek kentin üstüne aktı ve otuz bin kişiyi evleriyle birlikte yuttu.

Yanardağ bir yıldır uyarılarda bulunmaktaydı. Bir yıldır ateş püskürüp durmuş, sonunda da artık dayanamamış ve sayısız uyarılarını sağırlar duyup körler görebilsin diye kenti topa tutarak gökten kül yağmurları yağdırmıştı. Gelgelelim belediye başkanı, federal hükümetin telaşa gerek görmediğini bildiriyor; piskopos, Tanrı'nın durumla ilgilendiğini söylüyor; yerbilimcilerle yanardağ uzmanları da her şeyin denetim altında olduğunu, artık tehlike kalmadığını ileri sürüyorlardı.

Armero kenti uygarlıktan öldü. Henüz yüzüncü kuruluş yılını kutlamamıştı. Ne bir marşı ne de arması vardı.

Kızılderililer / 1

Temuca dönüşü, yolda uykuya dalıyorum.

Birden, manzaranın görkemi beni uyandırıyor. Repocuro Vadisi gözümün önünde beliriyor ve ışık saçıyor: birileri, başka bir dünyanın önündeki perdeyi birden açıvermiş gibi.

Gelgelelim bu topraklar eskisi gibi ne hiç kimsenin ne de herkesin artık; Pinochet diktasının bir emriyle buradaki topluluklar dağıtılmış, Kızılderililer yalnızlığa itilmiştir. Ama onlar gene de yoksulluklarını birbirleriyle paylaşmakta direniyor, hep birlikte çalışıyor, birlikte susup birlikte konuşuyorlar.

Şilili dostlarıma, "Sizler on beş yıldır diktatörlükle yaşıyorsunuz," diyorlar. "Bizlerse beş yüz yıldır."

Bir halka oluşturup oturmuşuz. Toplanmış olduğumuz yer bir tıp merkezi, ama bir tek doktoru, sağlık görevlisi, hastabakıcısı, yani hiçbir şeyi yok ve hiçbir zaman da olmamış.

"İnsan ölmek için yaşar, hepsi bu," diyor kadınlardan biri.

Kızılderililer, özel mülkiyet yetisinden yoksun olmak suçunu işlemiş oldukları için yok sayılıyorlar.

Hükümetin astığı posterlerde, "Şili'de Kızılderili yok, yalnızca Şilili var," deniyor.

Kızılderililer / 2

Dilin ihaneti. Onlara "Cellat!" diye haykırıyorlar. Ekvador'da cellatlar, kurbanlarına, cellat, diyor.

"Kızılderili cellatlar!" diye bağırıyorlar.

Üç Ekvadorludan biri Kızılderili'dir. Öbür iki Ekvadorlu her gün ona tarihsel yenilgisinin bedelini ödetir.

Balta girmemiş Amazon ormanlarının derinlerinde dünyaya gelmiş olan Miguel, "Bizler fethedilmiş olanlarız," diyor. "Savaşı onlar kazandı. Biz onlara inandığımız için kaybettik. Nedeni bu."

Kızılderililere burada Güney Afrika'daki siyahlar gibi davranılıyor. Otel ve lokantalara girmeleri yasak.

Güney Sierralar'da dünyaya gelmiş olan Lucho, "Okulda kendi dilimizi konuştuğum zaman beni döverlerdi," diyor.

Lucho'nun karısı Rosa, eskileri anarak, "Babam benim Keçuva dilinde konuşmamı yasaklamıştı," diyor. "Senin iyiliğin için yapıyorum, derdi."

Rosa ile Lucho, Quito'da yaşıyorlar.

"Pis Kızılderili!" sözünü duymaya alışıklar.

Kızılderililer aptaldır, serseri, ayyaş. Ama onları hor gören düzen, bilmediği bir şeyi hor görüyor, çünkü korktuğu şeyin ne olduğunu bilmiyor.

Hor görme maskesinin ardında panik var, ölmemek-

te inat eden o eskil sesler: Ne diyor bu insanlar? Ne diyorlar konuştuklarında? Sustukları zaman ne diyorlar?

Geleceğin gelenekleri

Dünle bugünün bir araya geldiği, birbirlerini tanıyıp kucaklaştıkları tek bir yer var, o da yarın.

Amerika'nın geçmişinden, uzak geçmişinden gelen kimi sesler, geleceği çağrıştırıyor. Örneğin, bize toprağın çocukları olduğumuzu ve annemizin satılık ya da kiralık olmadığını hâlâ söyleyip duran o eskil ses. Mexico City' nin üzerine ölü kuşlar yağar, ırmaklar lağıma, denizler çöplüğe, ormanlar çöle dönüşürken, ölmemekle inat eden bu ses, bize suyu, toprağı, havayı ve ruhu zehirleyen bu dünyadan bambaşka bir dünyayı haber veriyor.

Bize paylaşımcı toplumdan söz eden eskil ses de bambaşka bir dünyayı söylüyor. Paylaşımcı toplum: Ortaklaşa üretip yaşama yöntemi, Amerikan geleneklerinin en eskisi, en Amerikan'ıdır. En eski günlerden, ilk insanlardan kalmadır, ama aynı zamanda gelecek zamanlara aittir ve yeni bir dünyayı muştular. Çünkü bizim ülkelerimize sosyalizmden daha az yabancı hiçbir şey yoktur. Kapitalizm ise bizlere yabancıdır: Çiçek hastalığı gibi, grip gibi, denizaşırı yerlerden gelmiştir.

Hamamböceğinin krallığı

Cuernavaca'da Cedric Belfrage'ı görmeye gittiğim zaman, Los Angeles sınırları içinde 16 milyon insanobil, yani ayaklarının yerinde tekerlek bulunan insan vardı ve kent, Cedric'in sessiz film döneminde Hollywood'a gittiği zamanki Los Angeles değildi artık; Cedric'in, cadı avı döneminde McCarthy tarafından kapı dışarı edildiğinde hâlâ sevdiği kentle de pek benzerliği kalmamıştı.

Kovuluşundan bu yana Cedric, Cuernavaca'da oturuyor. Eski günlerden kalma bazı arkadaşları zaman zaman onun o ferah, ışıklı evinin kapısını çalıyor. Zaman zaman gelip onunla tekila içen gizemli bir beyaz kelebek de var.

O gün Los Angeles'tan geliyordum ve Cedric'in eskiden oturduğu yerlerde bulunmuştum, ama o bana Los Angeles'i sormadı. Los Angeles onu ilgilendirmiyordu artık ya da o, ilgilenmiyormuş gibi davranıyordu. Bana Kanada gezimi sordu; söz döndü, dolaştı, asitli yağmur konusuna geldi. Fabrikalardan yükselen, sonra da bulutlarca yeryüzüne geri gönderilen zehirli gazlar daha şimdiden Kanada'da 14 000 gölü öldürmüş durumda. Bu 14 000 gölde hiç hayat yok artık: ne bitki ne balık. Ben bu felaketin ancak ufak bir bölümünü görebilmiştim.

Yaşlı Cedric o iri, duru gözleriyle bana baktı, sonra,

yakında dünyanın egemenliğini ele geçirecek olanların önünde secdeye yatıyormuş gibi yaptı.

"Biz insanoğlu gezegendeki egemenliğimizden hamamböceği lehine feragat etmiş durumdayız," dedi.

Sonra şişeyi alıp bardaklarımızı doldurdu.

"Fırsat varken bir kadeh daha içelim."

Kızılderililer / 3

Jean-Marie Simon, haberi Guatemala'da aldı. Olay, 1983 yılının sonlarına doğru, Güney Quiché'deki Tabil köyünde geçmişti.

Ordu, bütün yerli toplulukları ortadan kaldırma harekâtını yürütmekteydi. Üç yıldan az bir zamanda dört yüz köyü haritadan silmişlerdi. Tarlalardaki ürünleri yakıyor, Kızılderilileri öldürüyorlardı. Ürünleri köklerine kadar yakıyor, çocukları bile öldürüyorlardı. Albay Horacio Maldonado Shadd, "Onlara ekecek tohum bile bırakmayacağız!" diyordu.

Ve böylece bir sabah Tabil köyüne ulaştılar.

Evlerden, elleri, ayakları bağlanmış, kötü biçimde dövülmüş durumda beş tutukluyu sürükleyip çıkardılar. Bunların beşi de köyün yerlisiydi; burada yaşamış, çoğalmışlardı, gelgelelim baştaki subay onların ülke düşmanı birer Küba casusu olduklarını söylüyordu. Onların nasıl cezalandırılacaklarına karar verip kararı uygulamak da köylülere düşüyordu. Suçluların kurşuna dizilmesine karar vermeleri olasılığına karşı köylülere dolu silahlar verildi. Albay onlara, ertesi gün öğlene kadar süre tanıdı.

Kızılderililer durumu görüşmek üzere bir araya toplandılar:

"Bu adamlar bizim kardeşlerimiz. Suçları yok. Ama

biz onları öldürmezsek, asker bizi öldürecek."

Bütün gece konuştular. Tutsaklar orta yere yatırılmış, onları dinliyorlardı.

Gün ağardı, ama köylüler bir ilerleme kaydetmiş değillerdi. Herhangi bir karara varamamışlardı ve kafaları giderek karışıyordu.

Onlar da yardım dileyerek tanrılara başvurdular. Maya tanrılarıyla Hıristiyan tanrılarına.

Bir yanıt bekleyerek boş yere beklediler. Tanrıların hiçbirinden ses çıkmıyordu. Hepsi suskundu.

Bu arada askerler, köyün dışındaki ormanlarda bir yerde beklemekteydiler.

Tabil köylüleri güneşin aman dinlemeden gökte doruğa yükselmesini izlediler. Ayağa kaldırılmış olan tutsaklar da artık susmuşlardı.

Öğleden biraz önce askerler silah seslerini duydular.

Kızılderililer / 4

Ruth Benedict'in anlattığına göre Vancouver Adası'ndaki Kızılderililer prenslerinin büyüklüğünü değerlendirmek amacıyla yarışmalar düzenlerlermiş. Rakipler yarışmaya, sahip oldukları her şeyi ortadan kaldırarak katılırlarmış. Kanolarını, balık yağlarını, somon yumurtalarını ateşe atar, pelerinleriyle kap kacaklarını yüksek bir tepeden denize fırlatırlarmış.

Her şeyi en önce elden çıkaran kazanırmış.

Terör kültürü / 1

Paris Antropoloji Kurumu, böceklermiş gibi sınıflandırırdı onları: Huitoto Kızılderililerinin deri rengi, kurumun kromatik ölçütlerinde 29-30 düzeyinde görünüyordu.

Peru Amazon Şirketi onları vahşi hayvanlar gibi kovalayıp avlardı. Huitoto'lu kölelerin emeği dünyaya kauçuk sağlardı. Şirket, büyük çiftliklerden kaçan Kızılderilileri yakaladığı zaman gazyağına bulanmış Peru bayrağına sarıp yakardı.

Michael Taussig yirminci yüzyılın ilk yıllarında kapitalist uygarlığın Amazon ormanlarına ekmiş olduğu terör kültürünü incelemiş. Bu kültürde işkence, bilgi edinmek amacıyla değil, yetke ve gücü vurgulayan bir tören olarak uygulanırdı. Uzun ve ağırbaşlı bir törenle Batılılar Kızılderili'nin dilini keser, sonra konuşturmak için işkenceden geçirirlerdi.

Terör kültürü / 2

Zorbalık,
aşağılamalar,
göz korkutmacalar,
tokatlar,
dayak,
sopa,
kırbaç,
karanlık oda,
buz gibi soğuk duş,
zorla oruç,
zorla beslenme,
evden ayrılma yasağı,
düşündüğünü söyleyebilme yasağı,
içinden geleni yapma yasağı,
el içinde küçük düşürülme,

aile yaşamında gelenekselleşmiş ceza ve işkence yöntemleri arasındadır. Aile geleneği itaatsizliği cezalandırıp özgürlüğü terbiye etmek için, kadınları küçük düşürüp çocuklara yalan söylemeyi öğreten ve korku vebasını yayan bir terör kültürünün uygulanmasını sürdürür.

Şili'de, Andrés Domínguez, "İnsan hakları evde başlamalı," demişti bana.

Terör kültürü / 3

Örnek çocuk konusunda:

İki oyuncak bebeğiyle oynayan küçük bir kız çocuğu bebeklerine uslu durmalarını söylüyor. Kendisi de taşbebek gibidir, öylesine güzel, uslu, kimseyi rahatsız etmeyen bir çocuk.

(J.H. Figueira'nın, son yıllara kadar Uruguay okullarında ders kitabı olarak okutulan, *Adelante* adlı yapıtından.)

Terör kültürü / 4

Sevilla'daki bir papaz okulunda sekiz-dokuz yaşlarında bir oğlan çocuğu ilk kez günah çıkarıyordu. Çocuk, şeker çaldığını itiraf etmişti ya da annesine yalan söylediğini, yanında oturan öğrenciden kopya çektiğini falan. Belki de bir akraba kızını düşünerek otuz bir çektiğini. Derken, günah çıkarma hücresinin karanlığı içinden papazın, bronz bir haç tutan eli uzandı. Papaz çocuğa zorla haçı öptürttü, sonra haçla onun ağzına vurarak, "Onu öldürdün," dedi. "Onu öldürdün."

O diz çökmüş Endülüslü çocuk, Julio Vélez'di. Aradan yıllar geçti. Julio bu olayı belleğinden söküp atmayı asla başaramadı.

Terör kültürü / 5

Ramona Caraballo daha yürümeyi öğrenmeden ailesinden alınıp birilerine armağan edilmişti.

1950 yılında, henüz çocuk yaştayken Montevideo' daki bir evde küçük bir köleydi. Hiç karşılığında her şeyi yapıyordu.

Günün birinde ninesi onu görmeye geldi. Ramona onu ne tanıdı ne de hatırladı. Ninesi köyden gelmişti, telaş içinde, çünkü hemen gerisingeriye köyüne dönmesi gerekiyordu. Geldi, torununu kıyasıya kırbaçtan geçirdi ve gitti.

Ramona'yı arkasında gözyaşları ve kanlar içinde bıraktı.

Ninesi kırbacını kaldırdığında ona şöyle demişti:

"Yaptıkların için dövmüyorum seni, yapacakların için dövüyorum."

Terör kültürü / 6

Avukat Pedro Algorta, bana cinayete kurban gitmiş iki kadınla ilgili kabarık dosyayı gösterdi. Bu çifte cinayet 1982'nin sonunda Montevideo'nun bir banliyösünde bıçakla işlenmişti.

Sanık, Alma Di Agosto suçunu itiraf etmişti. Bir yılı aşkın süredir hapisteydi ve ömrünün sonuna kadar orada çürüyeceğe benzerdi.

Âdet olduğu üzere polis ona tecavüz etmiş, işkence yapmıştı. Bir ay kesintisiz süren işkencenin sonunda ondan birçok itiraflar koparmışlardı. Alma Di Agosto'nun itirafları birbirine pek benzemiyordu; aynı cinayeti birçok ayrı yöntemle işlemiş sanırdınız. Her itirafta başka başka kimseler ortaya çıkıyordu; adı, adresi olmayan ilginç hayaletler, çünkü elektrikli cop herkesi yaman bir masalcıya dönüştürür. Üstelik yazar bu anlattıklarında bir olimpiyat atletinin çevikliğini, bir panayır Amazon'unun gücünü ve profesyonel bir matadorun kıvraklığını sergiliyordu. Ama en şaşırtıcı olan, itiraflardaki ayrıntı zenginliğiydi: Her seferinde sanık, giysileri, davranışları, çevreyi, konukları, eşyayı kıl payı ölçülerle sayıp döküyordu...

Alma Di Agosto kördü.

Onu yakından tanıyıp seven komşuları onun suçlu olduğu kanısındaydılar.

"Neden?" diye sordu avukat.

"Gazeteler öyle diyor da ondan."

Avukat, "Gazeteler yalan yazıyor," diyordu.

Komşular, "Ama radyo da öyle diyor," diye açıklamada bulunuyorlardı. "TV de öyle diyor!"

Televizyon / 1

Kentin eteklerinde izbe bir pire yuvasıydı, Santa Fe' nin, hatta Arjantin Cumhuriyeti'nin en ucuz sineması: Daha kurulmadan yıkılmaya başlayan bir baraka, ama Fernando Birri, çocukluğunun bu özentili tapınağının karanlığında gösterilen filmlerin ya da yapılan törenlerin hiçbirini kaçırmazdı.

Adı Doré olan bu sinemada Fernando bir gün eski Mısır'ın esrarını anlatan bir film izledi. Filmde, bir süs havuzunun başındaki tahtında oturmuş bir firavun vardı. Bu firavun uyur gibi durmakla birlikte parmaklarıyla sakalını taramaktaydı. Derken gözlerini açıp bir işaret yaptı. Bunun üzerine saray sihirbazı bir büyü duası okudu ve havuzun suları çırpınmaya başlayarak tutuştu. Alevler söndürülüp sular durulunca firavun havuza doğru eğildi. Orada, o billur sularda, o an Mısır'da ve dünyada olup biten her şeyi gördü.

Yarım yüzyıl sonra, çocukluğunun firavununu anımsadıkça, Fernando bir şeye kesinlikle inanıyordu: Uzaklarda olup biten her şeyin sularında görüldüğü o sihirli havuz, televizyondu.

Televizyon / 2

Televizyon olayları mı gösteriyor?

Bizim ülkelerimizde televizyon, olmasını istediği şeyleri gösterir ve televizyonda görünmeyen hiçbir şey gerçekleşmez.

Televizyon, bizleri yalnızlıktan ve geceden kurtaran bu en son ışık, gerçeğin ta kendisidir, çünkü yaşam bir gösteridir ve kurulu düzen, uslu duranlara, önlerde rahat bir koltuk umudu verir.

Gösteri dünyası kültürü

Ekran dışındaki dünya, güvenilmez bir gölgedir.

Televizyondan, sinemadan önce de bu duruma gelmişti zaten. Buffalo Bill, bihaber bir Kızılderili'yi kıstırıp öldürmeyi becerince hemen kafa derisini yüzmeye girişti, süs tüylerini ve başka öteberisini aldıktan sonra bir sıçrayışta Vahşi Batı'dan New York sahnelerine atladı ve burada, az önceki kahramanlığını tekrarlamaya girişti. İşte o zaman, perde açılıp sahnede Buffalo Bill kanlı bıçağını havaya kaldırdığı zaman, gerçekler, ilk olarak sahne ışıklarının altında gerçekleşmiş oldu.

Televizyon / 3

TV, boşluğa, kurulu düzeni tekrarlayan imgeler ve yankısı olan sesler boşaltır; yeryüzünde bunların ulaşmadığı tek bir nokta yoktur. Tüm gezegen, Dallas'ın kocaman bir banliyösüdür. Bizler ithal malı duyguları sosis gibi tüketirken, hayatı oluşturmak yerine izlemek üzere yetişen küçük televizyon çocukları omuz silkip geçiyorlar.

Latin Amerika'da ifade özgürlüğü, birkaç radyo istasyonunda ve yerel gazetelerde protestolarda bulunmak hakkından ibarettir. Polisin kitap yasaklamasına gerek kalmadı: Yalnızca fiyatları, kitapların yasaklanmasına yetiyor.

Sanatın saygınlığı

Beni okuyamayanlar için yazıyorum: ezilmişler için, yüzyıllardır tarihe geçebilmek umuduyla kuyrukta bekleyenler, kitap okuyamayanlar ve kitap alacak parası olmayanlar için.

Cesaretim kırılmaya başlayınca, yıllar önce İtalya'nın Assisi kentindeki bir tiyatroda, sanatın saygınlığı üstüne öğrendiğim bir dersi aklıma getirmek bana iyi geliyor. Helena'yla ben o akşam bir mim gösterisi izlemeye gitmiştik; bizden başka kimsecikler gelmedi. Seyirci kitlesi bizim ikimizden ibaretti. Işıklar loşlaşınca gişe görevlisiyle yer göstericisi bize katıldılar. Gene de, sahnedekilerin sayısı izleyenlerinkinden çok olmasına karşın oyuncular, açılış gecesinde dolu bir salonun görkemi içinde yüzüyorlarmışçasına, canla başla çalışıyorlardı. Yüreklerinin, ruhlarının bütün gücünü verdikleri için oyun olağanüstüydü.

Alkışımız boş salonu çınlattı. Avuçlarımız patlayana dek el çırptık.

Televizyon / 4

Bunu bana İspanya'nın en sevilen televizyon oyuncularından biri olan Rosa María Mateo anlattı. Uzak bir köyde yaşayan bir kadın ona bir mektup yazarak lütfen doğruyu söylemesini rica etmişti:

Ben sana bakarken sen de bana bakıyor musun?

Rosa María bunu bana anlattı ve soruyu nasıl yanıtlayacağını bilemediğini söyledi.

Televizyon / 5

Yazın Uruguay televizyonu, Punta del Este ile ilgili uzun izlenceler yayınlar.

İnsanlardan çok nesnelerle ilgilenen kameralar, zenginlerin evlerini gösterirken zevkten kendilerinden geçerler. Bu gösterişli kâşaneler La Recoleta Mezarlığı'ndaki mermerli, bronzlu lahitleri andırır: öbür dünyanın Punta del Este'si.

Ekranda seçkinler ve onların kudret simgeleri resmî geçit yapar. Piramidi tepeden aşağı doğru kuran kurulu düzen pek az insanı ödüllendirir. İşte ödül kazanmış olanlar: tırnakları manikürlü faizciler, pahalı dişleriyle tüccarlar, burunları büyüyüp duran politikacılar, taş yürekli doktorlar.

Televizyon, Plata Irmağı vadisine hükmedenlere tapınmak amacıyla yola çıkar, ama hiç niyetli olmadığı halde örnek bir eğitici rolü oynar: Bizi sosyetenin yücelerine götürür ve o görkemli para avcılarının boşluğuyla görgüsüzlüğünü gözlerimizin önüne serer.

O yüzeysel aptallığın altında gerçek aptallık gizlidir.

Güvensizliğe övgü

Okulun ilk gününde öğretmen, çantasından kocaman bir şişe çıkardı:

"Parfüm dolu," dedi Miguel Brun'la öbür öğrencilere. "Sizlerin ne kadar duyarlı olduğunuzu ölçmek istiyorum. Kokuyu alır almaz elinizi kaldırın."

Böyle diyerek öğretmen şişenin tıpasını açtı. Birkaç dakika sonra havaya iki el kalkmıştı. Derken beş, on, otuz... bütün eller havaya kalktı.

Kokunun yoğunluğundan başı dönen bir genç kız, "Pencereyi açabilir miyim efendim?" diye sordu. Birçok ses onun isteğini yankıladı. Parfüm kokusuyla ağırlaşan hava kısa zamanda herkesin soluğunu tıkamıştı.

Sonra öğretmen şişeyi öğrencilere birer birer inceletti. Şişenin içi su doluydu.

Terör kültürü / 7

Uluorta sömürgecilik, bizi, hiç mazeret öne sürmeden sakatlar: Konuşmamızı yasaklar, eylem yapmamızı yasaklar, var olmamızı yasaklar. Görünmeyen sömürgecilikse bizi, köleliğin yazgımız, çaresizliğinse huyumuz olduğuna inandırır; konuşmanın "mümkün olmadığına" inandırır bizi, eyleme geçmenin "mümkün olmadığına," var olmanın "mümkün olmadığına".

Yabancılaşma / 1

Gençliğimde bir banka memuruydum.

Müşteriler arasında bir gömlek imalatçısını anımsıyorum. Banka müdürü, adamın kredisini, sırf ona acıdığı için yenilerdi. Zavallı gömlek imalatçısı hep iflasın eşiğindeydi. Yaptığı gömlekler kötü değildi, ama alan yoktu.

Bir gece gömlek imalatçısını bir melek ziyaret etti. Ertesi sabah uyandığında adam ışığı görmüş bulunuyordu. Hemen yataktan aşağı atladı.

İlk işi, işletmesinin adını Uruguay Sociedad Anónima'ya çevirmek oldu; baş harfleri USA olan vatansever bir ad: Yapımcının ikinci işi gömleklerinin yakasına, tam bir dürüstlükle, "USA Yapımı" diye etiket dikmek oldu. Üçüncü işi gömleklerini peynir ekmek gibi satmak oldu. Dördüncü işi de borçlarını ödeyip tonlarla para kazanmak oldu.

Yabancılaşma / 2

İktidardakiler, en iyi kopyacının en üstün kişi olduğuna inanırlar. Resmî kültür, maymunla papağanın erdemlerini övüp göklere çıkarır. Latin Amerika'da yabancılaşma: bir sirk gösterisi. İthalat, özenme: Kentlerimiz zafer takları, dikilitaşlar, partenonlarla dolu. Bolivya'da deniz yok, ama Lord Nelson gibi giyinip kuşanmış amiraller var. Lima'da yağmur yağmaz, ama eğimli çatıların kenarları olukludur. Dünyanın en sıcak kentlerinden biri, sürekli bir sıcak dalgasıyla kavrulmaya mahkûm olan Managua'da, şahane şömineleriyle böbürlenen malikâneler vardır. Bir zamanlar Somoza'nın toplantılarına hanımlar gümüş rengi tilki şallarla gelirlerdi.

Yabancılaşma / 3

Alaistair Reid, *New Yorker* dergisine yazı yazar, ama New York'a pek seyrek gider.

Dominik Cumhuriyeti'nde, uzak bir kumsalda yaşamayı yeğler. Yıllarca önce Kristof Kolomb, Japonya'ya yaptığı yolculukların birinde bu kumsala çıkmış; o gün bugündür de burada pek değişen bir şey olmamış.

Arada sırada ağaçların arasında postacı görünür. Yükünün ağırlığıyla sendeleyerek gelir. Alaistair'e gelen mektuplar dağ kadardır. Birleşik Devletler'den ticari öneriler, broşürler, kataloglar, insanı satın almaya özendiren tüketici uygarlığının baştan çıkartıcı lükslerinin tanıtımları gelir.

Günün birinde bu kâğıt yığınının arasında Alaistair bir kürek çekme makinesinin reklamına rastladı. Bu reklamı balıkçı olan komşusuna gösterdi.

"Evin içinde ha? Evin içinde mi kullanıyorlar bunu?"

Balıkçı buna inanamıyordu:

"Susuz ha? Su olmadan kürek mi çekiyorlar yani?"

Balıkçılar inanamıyorlardı buna, akılları böyle bir şeyi almıyordu:

"Hem de balıksız falan, ha? Güneşsiz? Göksüz?"

Balıkçılar Alaistair'e, her sabah şafaktan çok önce kalkıp denize açıldıklarını, ufuktan güneş doğarken ağla-

rını denize attıklarını anlattılar: Hayatları buydu ve onlar bu hayattan hoşnuttular, ancak bu hayatın bir kötü yanı varsa o da kürek çekmekti.

"Nefret ettiğimiz bir şey varsa o da kürek çekmektir," diyorlardı balıkçılar.

O zaman Alaistair onlara bunun bir jimnastik makinesi olduğunu anlattı.

"Ne makinesi dedin?"

"Jimnastik."

"Ha, jimnastik... O nedir peki?"

Duvarlar konuşuyor / 3

Montevideo'da, Brazo Oriental dolaylarında:

Burada oturmuş, hayallerimizi öldürmelerini seyrediyoruz.

Montevideo'nun Buceo Limanı'na bakan dalgakıran duvarında:

Koca moruk, bütün hayatını korkarak yaşayamazsın.

Quito'nun Colón Caddesi'ndeki bütün bir sokağın duvarları boyunca, kırmızı harflerle:

Hepimiz birlik olsak da o koca boz balonu patlatsak nasıl olur?

Adlar / 1

İnsanlar, hayvanlar ve eşyalar, kendilerine bir ad takılmasını isteyerek adlar evine gidiyorlardı. Adlar kendilerini onlara sunarken çın çın ötüyor, kulağa hoş gelip tatlı yankılar çıkaracaklarına söz veriyorlardı. Evin içi her zaman, adları kendi üstlerinde deneyen insanlar, hayvanlar ve nesnelerle doluydu. Helena, adlar evini rüyasında gördü ve orada Pepa Lumpen adındaki köpek yavrusunu tanıdı: Yavru kendine daha hoş bir ad aramaktaydı.

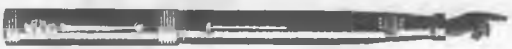

Adlar / 2

Arturo Alape'nin anlattığına bakılırsa, Kolombiya'nın şu ünlü gerillasının adı gerçekte Manuel Marulanda Vélez değilmiş. Kırk yıl önce, isyan bayrağını çektiğinde Vélez'in adı Pedro Antonio Marin'miş. O günlerde Marulanda bir başkasıymış: kara derili, dev yapılı, mesleği tuğla ustalığı, düşünce yapısı sol eğilimli. Polis, Marulanda'yı dayaktan öldürdüğü zaman dava arkadaşları bir araya gelmişler, Marulanda'nın ölmesine göz yumulamayacağına karar vermişler. Bu adı oybirliğiyle Marín'e vermişler, o da o gün bugündür bu adı kullanıyormuş.

Meksikalı Pancho Villa da polisin öldürdüğü bir arkadaşının adını taşırdı.

Adlar / 3

Yazı yazmaya başladığımdan beri imzamı annemin kızlık soyadı olan Galeano olarak atıyorum. Buna başladığımda on dokuz yaşındaydım ya da belki birkaç günlük; çünkü kendime bu adı vermek, yeniden dünyaya gelmenin bir yoluydu.

Önceden, çocuk yaşta resimlerimi yayımlamaya başladığımda, Gius diye imza atardım, çünkü soyadımın İspanyolca söylenmesi zordu. (Hughes adını Galyalı olan büyük dedemden almıştım. Hughes on beş yaşında bir gemiye binip Liverpool'dan ayrılmış ve gel zaman git zaman Karayipler'e ulaşmış, Santo Domingo'ya, bir süre sonra Río de Janeiro'ya ve sonunda Montevideo'ya varmıştı. Orada mason yüzüğünü Miguelete Irmağı'nın sularına atıp Paysandú çayırlarına ilk dikenli teli çekmiş, toprak ve insan sahibi olup çıkmıştı. Yüz yıl önce, *Martín Fierro*'yu İngilizceye çevirdiği sırada öldü.)

Zaman içinde, kendime bu adı seçişimle ilgili olarak, birbirleriyle çelişen yorumlar duymuşumdur. Kafama en ters

düşen, beni en sinirlendiren yorum, bu seçimi antiemperyalist amaçlarla yaptığımı ileri sürer. En gülünesi yorum, bu seçimi casusluk ve kaçakçılık amaçlarına bağlar. En olmayacak yorumsa beni ailemin "kızıl koyunu" yerine koyar. Kendi babam yerine kinci, oligarşik bir baba icat eder benim için. Oysa benim babam ekmeğini kendi emeğiyle ya da futbol bahislerinde şansının yaver gitmesiyle kazanan, harika bir insandı.

Japon ressam Hokusai altmış doğum günü kutlamak için adını altmış kez değiştirdi. Ciddi bir ülke olan Uruguay'da olsa sahtekârlıktan ya da delilikten dolayı onu bir yere kapatırlardı.

Geçmişe dönelim

Yirminci yüzyılın başlangıcında Uruguay, yirmi birinci yüzyılın ülkesiydi. Şimdi, yirminci yüzyılın sonunda Uruguay, bir on dokuzuncu yüzyıl ülkesidir.

Bu can sıkıntısı diyarında, göreneğin dayatmadıklarını görgü kuralları yasaklar. Erkekler emeklilik hayalleri kurar, kadınlarsa evlilik hayalleri. Suçları gençlikleri olan gençler, hücre hapsine ya da sürgüne mahkûm edilirler, yaşlandıklarını kanıtlayıncaya dek.

Baş dönmeli günler

Kesin sandığım inançlar, sabah kahvaltısında kuşku yer. Öyle günler olur ki Montevideo'da ya da başka herhangi bir yerde kendimi yabancı hissederim. Böyle zamanlarda (güneşsiz günler, aysız geceler), hiçbir yer benim yerim değildir ve hiç kimse, hiçbir şey bana bildik gelmez. Sözcükler, değindikleri şeylere benzemez olmuş gibidirler, hatta kendi seslerinin karşılığı bile değildirler sanki. O zaman ben de bulunduğum yerde değilimdir. Gövdemi bırakır, belirli bir hedef gütmeden uzaklara giderim; kimseyle, hatta kendi kendimle bile birlikte olmayı istemem; ne adım vardır artık ne de ad taşıma isteğim; böyle zamanlarda ne ben bana seslenmek isterim ne de başkalarının bana seslenmesini.

Talih küstüğü zaman

Talihimin döndüğü dönemlerde her şeyi yitiririm. Ceplerimden ve belleğimden düşen düşene! Anahtarlar, kalemler, paralar, belgeler, adlar, yüzler, sözcükler, hepsi uçar gider. Birisi benim kötülüğümü istediğinden nazar mı değdirmiştir, yoksa her şey rastlantısal mıdır, bilemem; ama kimi zaman bu durum sona ermek bilmez ve ben birbiri ardına birçok şeyler yitiririm. Bulduğum şeyi yitiririm, aradığım şeyi bulamam, öyle ki cebimdeki küçük bir delikten hayatım da düşüp yitecek diye korkuya kapılırım.

Onetti

Daha yirmi yaşımda yoktum ve dünya gecelerinde hâlâ körebe oynamaktaydım.

Resim yapmak istiyor, beceremiyordum. Yazı yazmak istiyor, ama nasıl yazılacağını bilmiyordum. Arada sırada bir öykü kaleme alır ve bazen de bunu Juan Carlos Onetti'ye götürürdüm.

Onu hep yatakta yatar bulurdum, tembellik ya da üzgünlükten; boş şişelerden oluşma bir duvarın ardında, sigara izmaritlerinden piramitler arasında. Kendimi, üstün zekâlı laflar etmekle yükümlü sayardım. Üstat Onetti gözlerini tavana diker, ağzını ancak esnemek, sigara ya da içki içmek için açardı – uykulu gevşeyişler, uykulu duman püskürtüleri, uykulu yudumlar, arada da, belki, uluslar ve ulusararası durumla ilgili uzun düşünmelerin sonucu olan bir görüş gevelerdi:

"Askerlerle kadınların okumayı öğrendikleri gün her şeyin dini sikildi," derdi.

Onun yanı başında oturan ben, öykülerimin kesin bir deha eseri olduğunu söylesin diye beklerdim, ama o, hiçbir şey söylemezdi, ancak neden sonra, "Bak, yavrum, Beethoven Tacuarembó'da dünyaya geleydi, anca belediye bandosuna şef olurdu," türünden, kendince yürek verici bir şeyler gevelerdi.

Arguedas

Bir gezi sonunda Montevideo'ya dönüyordum. Nereden döndüğüm aklımda kalmamış, ama uçakta José María Arguedas'ın son romanı *El zorro de arriba y el zorro de abajo*'yu (Yukarıdaki Tilkiyle Aşağıdaki Tilki) okuduğumu anımsıyorum. Arguedas, hayatla vedalaşması olan bu romanı yazmaya, kendini öldürmeye karar verdiği gün başlamıştı; yapıt onun uzun ve umarsız vasiyetnamesiydi. Kitabı okudum ve Arguedas'a inandım, daha ilk sayfasından inandım ona. Hiç tanımamış olmakla birlikte eski bir dostummuş gibi inandım.

Romanda Arguedas, Onetti'ye, bir yazarın bir başka yazara sunabileceği en büyük onuru bağışlamış. Demiş ki:

> Montevideo'dayım ama keşke Şili'nin Santiago'sunda olsaydım da Onetti'yi görüp o yazı yazan elini sıkabilseydim!

Onetti'nin evinde bunun sözünü ettim. Bilmiyormuş. Yeni yayımlanan roman henüz Montevideo'ya ulaşmamış. Romandan söz ettim; Onetti hiç sesini çıkarmadı. Daha geçenlerde Arguedas bir kurşunla kafasını dağıtmıştı.

İkimiz uzun süre belki dakikalar, belki yıllar boyun-

ca sessiz kaldık. Sonra ben bir şeyler dedim ya da bir şey mi sordum ne, ama Onetti karşılık vermedi. Başımı kaldırınca onun yüzünden süzülen yaşları gördüm.

Sessizliğe övgü / 1

Fernando Rodríguez'i görmeyeli yıllar olmuştu. Onca kişiyi birbirinden ayıran sürgün rüzgârları şimdi bizi birbirimize kavuşturuyordu. Onu her zamanki gibi partal ve suratsız buldum.

"Hiç değişmemişsin," dedim ona.

O da bana henüz ömrünün sonunun gelmediğini, ama kalan yıllarının sayılı olduğunu söyledi:

"İnsan seksen yaşından sonra yaşamamalı, çünkü o zaman kötü huylar ediniyor, ölmek de istemiyor."

O gece denizle Calella de la Costa'daki tren yolu arasında, hiç amaçsız gezinip durduk, ikimiz de suskun, ağır ağır yürüyorduk. İstasyonun köşesini dönünce kahve içmek için bir yere girdik. O zaman Fernando, askerlerin Tupamaro'lu Kızılderili Raúl Sendic'i attıkları zindanla ilgili bir şey söyledi ve karşılıklı Raúl'u anmaya, Raúl'un yaşam tarzını konuşmaya başladık. Fernando,

"Askerler onu tutukladıklarında gazeteler ne yazdı, aklında mı?" diye sordu.

Gazetelerin yazdığına göre Raül gizlendiği yerden, elinde tabancasıyla çıkıp, "Ben Rufio'yum, teslim olmuyorum!" diye bağırarak ateş etmeye başlamıştı.

"Evet," dedim. "Okumuştum."

"Hm. Peki, inandın mı?"

"Hayır."

"Ben de inanmadım," dedi Fernando. "Benim bildiğim çocuk sessiz sedasız teslim olurdu."

Sessizliğe övgü / 2

Şarkıcı Braulio López, Los Olimareños ikilisinin yarısı, Barcelona'ya sürgün olarak geldi. Ellerinden biri kırılmıştı.

Braulio, bir süre Villa Devoto Hapishanesi'nde yatmıştı. Suçu, üç kitap bulundurmasıydı: José Artigas'ın bir biyografisi, Antonio Machado'nun şiirleri ve Saint Exupéry'nin *Küçük Prens*'i. Tam tahliye edileceği gün hücresine bir gardiyan gelip, "Şu gitarcı sen misin?" diye sormuş, sonra çizmesiyle Braulio'nun sol eline basmıştı.

Onunla bir söyleşi yapmayı önerdim. *Triunfo* dergisi bu yazıyla ilgilenebilirdi. Braulio bir an başını kaşıyarak düşündü, sonra, "Yok," dedi.

Ve bana şu açıklamada bulundu:

"Elim er geç iyileşecek. O zaman yeniden çalıp söylemeye başlayacağım. Anlıyorsun ya? Aldığım alkışlardan emin olmak istiyorum."

İnsan sesine övgü / 4

Yirmi yılı aşkın bir süre önce Uruguay'da yaşayan Manfred Max-Neef en çok neyi anımsadığını bana şöyle anlattı:

"Orada köpekler oturur durumda havlar, insanlar sözlerinde dururlardı."

Derken askerî diktatörlük, asayişi yerine getirerek Uruguaylıları yalan söylemeye ya da sessiz kalmaya zorladı. Köpekler de ayakta mı havlamaya başladı, bilemiyorum, ama insanın sözünde durması, hiçliğin üstünde durmasıyla eşanlamlı olup çıktı.

Düzen / 2

Bukalemun çağındayız: İnsan soyuna en büyük dersi bu kendi halinde küçücük yaratık öğretmiştir.

Aramızdaki gizleme uzmanları çok saygın; maske kültürü övülüp göklere çıkarılıyor. Mim üstatlarının çifte dilini konuşuyoruz. Çifte dil, çifte hesap, çifte ahlak kuralı: bir kural konuşmalar için, öbür kural eylemler için. Eylem ahlakına da gerçekçilik deniyor.

Gerçekliğin yasası iktidarın yasasıdır. Gerçekliğin gerçekdışı gözükmemesi için iktidardakiler bize, ahlakın ahlakdışı olması gerektiğini söylüyorlar.

Söz ile eylemin uyumunu kutlama

Moskova'da, bir dergide, Arkadi Raykin diye bir oyun yazarının bir yazısını okumuştum. "Bürokrasi," diyordu Raykin, "işlerde sözlerin ve düşüncelerin asla bir araya gelmemesini sağlar. İş, işyerinde kalır, söz, mitinglerde, düşünce de yastıkta."

Düşünüyorum da, Che Guevara'nın etki ve gücünün hatırı sayılır bir bölümü, ölümünden çok sonra bile hâlâ canlı olan o gizemli yaşam gücü, aslında çok basit bir olgudan kaynaklanmaktadır: Che, düşündüğünü söyleyen ve söylediğini yapan o az bulunur insanlardandı.

Düzen / 3

Çabuk olmayan ölüyor. Kişi ya kazık atan ya da kazık yiyen olmak zorunda kalıyor; yalan söyleyen ya da yalanı yutan. "Benim ne umurum" çağıdır bu: "Sana ne, bir şeycik yapamazsın, karışma, kendi gemini yürütmeye bak," çağı. Bir dolandırıcılar çağı: Üretim hiç ürün vermiyor, yaratım anlamsız, emeğin değeri kalmamış.

Plata Irmağı vadisinde yaşayan bizler, yüreğimize, *bobo* deriz, yani *soytarı*. Hem de sevdalandığı için değil de, tıkır tıkır işlediği için *soytarı* deriz ona.

Özel girişime övgü

İsa Peygamber seni izliyor. Nereye gidersen git onun gözleri üzerindedir.

Çağdaş teknoloji de Tanrı'nın Oğlu'na, evrenin polisliğini yapma işinde yardımcı oluyor. Işığın geçmesini önleyen üç kat polarize plastik onun işini kolaylaştırmakta.

1961 ya da 1962'de, o kaypak bakışlı resimlerden biri bir gazetecinin dikkatini çekti. Julio Tacovilla bir gün Buenos Aires'te, sokakta yürürken, gözetleniyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Bir dükkânın vitrininden İsa, gözlerini çivi gibi Julio'ya saplamış bakmaktaydı. Julio bir adım geriledi, gözlerde onun peşinden geldiler. Julio, durdu, gözler de durdular. Julio ilerleyince gözler de onu izlediler.

Bu Tanrısal işaret Julio'nun yaşamını değiştirdi, yoksulluktan kurtardı onu.

Olaydan kısa bir süre sonra Julio Tacovilla uçakla Port-au-Prince'e gitti, Haiti'deki Arjantin Elçiliği yoluyla Ömür Boyu Başkan "Papa Doc" Duvalier'yle bir görüşme ayarladı.

Koltuğunun altındaki pakette büyük bir resim vardı.

"Size bir şey göstermek istiyorum, Ekselans," dedi Julio.

Resim, diktatörün bir portresiydi. Gözleri oynuyordu.

Julio, "Papa Doc sizi gözlüyor," diye açıklamada bulundu.

Papa Doc başını salladı.

"Fena değil," dedi, portresinin önünde aşağı yukarı dolaşarak. "Kaç tane yapabilirsin?"

"Kaç para ayırabilirsiniz?"

"Maliyeti neyse o kadar."

İşte böyle, Haiti gözetleyen gözlerle, girişimci gazetecinin cebi de parayla doldu.

İz bırakmayan suç

Londra'da bu işler şöyle olur: Radyatörler, aldıkları madenî paraların karşılığında ısı verirler. Kara kışta beş parasız kalmış kimi Latin Amerikalı sürgünler Londra' daki dairelerinde soğuktan titreşmekteydiler.

Gözlerini radyatörlere dikmiş bakıyorlardı. Bir totem önünde tapınan sofuları andırıyorlardı, ama aslında Britanya İmparatorluğu'nu nasıl batıracaklarını tasarlayan zavallı kazazede gemicilerdi. Teneke ya da kartondan yapılma jeton atsalar radyatör gerçi çalışırdı, ama sonradan görevliler de onların düzenbazlığının kanıtını bulurlardı.

"Ne yapsak?" diye soruyorlardı birbirlerine. Soğuktan, sıtma tutmuş gibi titreşiyorlardı. Derken ansızın içlerinden biri, Batı uygarlığını temelinden sarsan vahşi bir çığlık kopardı. Ve işte böylece, soğuktan donmuş bir zavallının icadı olan buzdan jeton doğmuş oldu.

Sürgünler derhal işe başladılar. İngiliz paralarının tıpkısı olan mum kalıplar çıkardılar, kalıpları suyla doldurup buzluğa yerleştirdiler.

Buzdan kalıplar sıcakta eridikleri için geride iz bırakmıyordu.

Ve böylece Londra'daki o daire bir Karayip kumsalına dönüşmüş oldu.

Sürgün

Askerî diktatörlük, birçok Uruguaylı gibi bana da pasaport vermemişti; Barcelona Polis Merkezi'nde sonsuza değin, kırtasiyeciliğin dolaşık iplerini çözmek için boğuşmaya mahkûm edilmiştim.

Meslek mi? Yanıt olarak, "Form doldurucusu," diye yazıyordum.

Günün birinde şurama geldi. Sokaklarda saatler saati kuyrukta beklemekten usanmış ve artık yüzlerini bile görmek istemediğim bürokratlardan gına getirmiştim.

"Bu form geçersiz."

"Ama buradan aldım."

"Ne zaman?"

"Geçen hafta."

"Şimdi başka form kullanılıyor."

"Birkaç tane verir misiniz?"

"Bende yok."

"Nereden alabilirim, peki?"

"Bilmiyorum. Sıradaki!"

Sonra da birtakım pullar isteniyordu, ama bunları veznelerden hiçbirinde bulamıyordum. Sonra, ben iki fotoğraf getirmiştim, oysa üç fotoğraf gerekiyormuş; gelgelelim fotoğraf makinesi ancak yirmi beş centavoluk madenî para alıyordu, ama o gün koca Barcelona'da ne-

dense tek bir yirmi beş centavoluk madenî para bulunamıyordu.

En sonunda Calella de la Costa'daki evime gitmek üzere trene yetiştiğimde karanlık basıyordu. Canım çıkmıştı. Oturur oturmaz uyuyakalmışım.

Birinin, omzuma dokunmasıyla uyandım. Gözlerimi açınca, tepemde dikilmiş duran, sırtı pijamalı, acayip bir adam gördüm.

"Pasaport satıyorum!.."

Akıl hastası, pis bir gazete kâğıdını parça parça koparmış, vagon vagon dolaşarak yolculara sunuyordu.

"Pasaport var! Pasaport!.."

Tüketici uygarlığı

Kimi zaman sonbaharda, turistlerin Calella'dan ayrılmasından sonra, ormandan ulumalar yükseldiğini duyardık. Ağaçlara bağlanmış köpeklerin ulumasıydı bu.

Turistler köpekleri, tatil sırasında yalnızlık çekmemek için kullanır, buradan ayrılacakları zaman da, peşlerinden gelmesinler diye ormanın derinlerindeki ağaçlara bağlayıp giderlerdi.

Buenos Aires güncesi

1984 yılının ortalarında Plata Irmağı bölgesine bir yolculuk yaptım. Montevideo'yu görmeyeli on bir, Buenos Aires'i görmeyeli de sekiz yıl oluyordu. Montevideo'dan, hapse girmek hoşuma gitmediği için ayrılmıştım. Buenos Aires'ten ise, ölmek hoşuma gitmediği için... 1984'te Arjantin'deki askerî dikta rejimi, geride asla silinemeyecek kan ve pislik izleri bırakarak yıkılmıştı; Uruguay'daki askerî diktatörlük de yıkılmak üzereydi.

Buenos Aires'e yeni inmiştim. Arkadaşlarıma gelişimi haber vermiş değildim. Kavuşmamızın planlı programlı olmasını istemiyordum.

Yolculuğu benimle birlikte yapmış olan Hollandalı bir televizyon muhabiri, bir zamanlar benim olan evin önünde benimle söyleşi yapmaktaydı. Bana, eskiden evimin duvarında asılan bir tablonun ne olduğunu sordu: Montevideo'da bir limanın resmiydi bu, kavuşulacak, ama asla bırakılmayacak, hep merhaba, diye selamlanıp hiç veda edilmeyecek bir liman. Muhabirin sorusuna, gözümü kamerasının o kır-

mızı gözüne dikerek yanıt vermeye başladım.

Ne o resmin ne de resmi yapan ressamın, Uruguaylı dostum Emilio, yani kara derili Emilio Casablanca'nın şimdi nerelerde olduğunu bilmediğimi söyledim. Hayatımdaki birçok şey ve kimse gibi resimle Emilio'yu da o dehşet ve yalnızlık yıllarının sisi arasında yitirmiştim.

Konuştuğum sırada, kameranın arkasından geçip bir yanda beklemeye duran bir gölge dikkatimi çekti. Konuşmam bitip de kameranın kırmızı gözü söndüğünde başımı çevirince onu gördüm. On üç milyon nüfuslu o kentte kara Emilio, salt rastlantıyla ya da buna başka hangi ad vermek isterseniz onunla o köşeye gelmişti ve tam o dakikada, işte oracıktaydı. Birbirimize sarılıp dans edercesine dönmeye başladık. Uzun kucaklaşmalardan sonra Emilio bana, iki hafta önce her gece rüyasında benim geri döndüğümü görmeye başlamış olduğunu anlattı. Şimdi gerçekten dönmüş olduğuma inanamıyordu.

Bir türlü inanamadı. O gece, düş ya da sanrı olmadığından emin olmak için otelime telefon ederek, "Sen sahiden sen misin?" diye sordu bana.

Sılaya dönüş / 1

Buenos Aires'te eski kahvemi aradım, bulamadım. Günün ve gecenin her saatinde kocaman tabaklar içinde *caracú* yediğim restoranı aradım, o da yok olmuştu. En sevdiğim pub olan Bachín'in durduğu yerde bir moloz yığını vardı. Bachín'i yıkmışlardı; her zaman meyve ve çiçek almaya ya da gözlerimle burnuma şölen çekmeye gittiğim yerleşik pazarın da canını almışlardı. Bachín'in başka yere taşınmış, başka adla işletilmekte olduğunu söylediler.

Bir gece oraya gittim. Artık kendi adını taşımayan bu yeni Bachín'in önünde durdum; girsem mi kalsam mı, içeri girmek ihanet sayılacak mı, sayılmayacak mı, bilemiyordum. Tam kapıyı açtığım sırada birden bir patlama oldu: Sigorta atmıştı; her yer karanlığa gömüldü. Döndüm, yavaş yavaş oradan uzaklaştım.

Bir süre, içim unutulmuş anılarla sızlayarak, bulamadığım, nasıl bulacağımı bilemediğim kişi ve yerleri arayarak öylece yürüdüm ve en sonunda ırmağı, o ırmak denizi geçerek Uruguay'a ayak bastım.

Uruguaylı generaller hâlâ iktidardaydılar, ama sonları yaklaşmıştı. Dehşet dönemi neredeyse kapanmak üzereydi. Ufak bir dua mırıldanarak ülkeme girdim; şansım yaver gitti.

Doğduğum kentin sokaklarında dolaşırken kenti tanımaya başladım ve hiç ayrılmamış gibi oldum: kıyının yuvarlak tepelerine yaslanmış, onu sarsan, uyandırmaya çalışan rüzgârı umursamadan sonsuz uykusunu uyuyan Montevideo; yazın ekmek, kışın duman kokan, can sıkıcı, sevgili Montevideo. Nicedir sıla özlemi çekmekte olduğumu, sürgüne son verme saatinin artık geldiğini şimdi anlıyordum. Somonbalığı, sayısız denizleri dolaştıktan sonra kendi ırmağını aramaya çıkar ve suyun kokusuna uyarak sonunda yolunun başlangıcı olan dereyi bulur...

Vedalaşmak, İspanya'ya "hoşça kal" demek için Calella'ya döndüğümde, bir kalp krizi geçirdim.

Sılaya dönüş / 2

Kuraklık gelip çattığı ve Uruguay Irmağı'nın suları çekildiği zaman, Pueblo Federación halkı yitik yurtlarına dönerler. Suların çekilmesiyle Ay yüzeyine benzer bir toprak ortaya çıkar ve insanlar buraya döner.

Şimdi oturdukları yere de Pueblo Federación diyorlar: Salto Grande Barajı için toplanan suların altında kalan eski köyün adı. Ortada artık eski köyden gözle görülebilir hiçbir iz kalmamış, kilise direğinin tepesindeki haç bile. Yeni köy eskisinden çok daha rahat ve güzel. Gene de onlar, sürdüğü sürece, kuraklığın onlara geri verdiği eski köye dönüyorlar.

Dönüyor ve şimdi savaş yıkıntısına dönmüş olan eski evlerine gidiyorlar. Burada, ninelerinin öldüğü, ilk gollerinin atılıp ilk öpüşmelerin gerçekleştiği bu yerlerde onlar *mate* çayı içip et kızartmak için ateş yakadursunlar, köpekler toprağı eşeleyerek bir zamanlar gömdükleri kemikleri arıyorlar.

Zaman

Alejandra Adoum'un anlattığına göre, geçen akşam Alina'nın annesi sokağa çıkmaya hazırlanıyormuş. Alina, onun ayna başında, dudak boyasını sürmesini, kaşlarını kalemle geçip yüzünü pudralamasını seyretmiş. Annesi giysilerinin birini çıkarıp öbürünü giyiyormuş; siyah mercandan bir kolye seçip saçına bir toka takmış; bedeninden burcu burcu kokan, tertemiz bir ışık saçılır gibiymiş. Alina gözlerini ondan alamıyormuş.

"Keşke senin yaşında olabilsem!" demiş sonunda.

"Oysa ben, senin gibi dört yaşında olabilmek için her şeyi verirdim."

O gece eve döndüğünde genç anne Alina'yı uyanık bulmuş. Alina annesinin bacaklarına sımsıkı sarılıp hıçkırarak, "Çok üzülüyorum senin için anne," demiş.

Yeniden doğuş / 1

Şiddetli miyokard enfarktüsü, göğsümün orta yerini pençeleyen ölüm. Barcelona'da bir hastane yatağına gömülü olarak iki hafta geçirdim. Sonra, artık parçalanmaya başlamış olan Porky 2 adındaki adres defterimi feda ettim. Ve adres defterimi değiştirdiğim sırada, Porky 1'i feda ettiğimden bu yana geçen yılları yeniden yaşar gibi oldum. Adları, telefon numaralarını, adresleri yeni deftere geçirirken, son yıllarda içinde yaşadığım insan ve olay kargaşasını –derin sevinçlerle kederlerin kopardığı bir kasırga– daha berrak bir açıdan görebiliyordum. Böylece yüreğimin ölü bölgesinde yatan ölmüşlerimi uzun uzun anmış oldum; hayatta olan, kanımı tutuşturup kazazede yüreğimi kabartan dostlarıma da, belki daha uzun, şükranlar sundum. Yüreğimin, bunca kullanmanın sonunda zedelenmiş olması o sıra da bana hiç de tuhaf ya da kötü bir şeymiş gibi gelmedi.

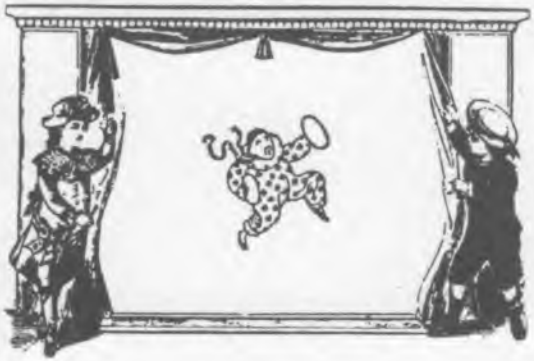

Ev

1984, boktan bir yıl olmuştu. Kalp krizi geçirmemden önce sırtımdan ameliyat olmuştum, Helena da gebelik döneminin yarısında düşük yapmıştı. Helena çocuğunu kaybettiği zaman, terastaki gül ağacı kurudu, öteki çiçekler de, her gün su verdiğimiz halde, birbiri ardına hepsi öldüler.

Ev, lanetlenmiş gibiydi. Oysa Nani ile Alfredo Ahuerma burada birkaç gün kalmışlar ve giderken aynanın üstüne, "Bu evde mutlu olduk," diye yazmışlardı.

Şimdi üzerine uğursuzluk çökmüşe benzeyen bu evde biz de mutluluk bulmuştuk aslında ve mutluluğumuz, hayatımızın belirsizliğiyle acı anılarımızdan baskın çıkmış gibiydi. O hüzünlü ev, çirkin, ucuz bir mahalledeki o çirkin, ucuz ev, kutsal bir köşeydi o zamanlar.

1984

Yitim

Helena rüyasında bir kucak bebesiymiş, hiçbir şey göremiyormuş. Karanlıkta el yordamıyla sürünüp bağırarak yardım diliyor, ama kimse ışığı açmıyormuş. Ortalık zifiri karanlıkmış ve Helena eşyalarını bulamıyormuş; eşyaları odanın dört bir yanına saçılmış durumdaymış, kentin dört bir yanına, Helena da karanlıkta dört ayak olmuş emekleyerek eşyalarını bulmaya çalışırken, bir yandan da pamuk, paçavra gibi bir şeyler aranıyormuş, çünkü bacaklarının arasından seller gibi kan boşanıyormuş; akan kan giderek artıyormuş ve Helena hiçbir şey görmemekle birlikte bu yoğun kırmızı ırmağın gövdesinden boşanarak karanlıklara karıştığını hissedebiliyormuş.

Şeytan taşlama

Endülüslü büyücü Rosario, yıllardır ifritlerle savaşmaktaydı. Tanıdığı ifritlerin en kötüsü kendi kayınpederiydi. Bu koca günahkâr, "Tanrı'nın içine sıçayım!" diye haykırdığı gece can vermiş, o anda duvardaki bronz haç düşerek kafasını yarmıştı.

Rosario bizim ifritlerimizi de kovmayı önerdi. O güzelim, Meksika işi şeytan maskemizi çöpe atıp evi sedefotu, fesleğen ve kutsal defne dumanıyla tütsüledi. Sonra kapının üstüne, ucu aşağıya çevrili bir atnalı çiviledi, duvara birkaç demet sarmısak astı ve ortalığa avuç avuç tuzla bol inanç serpeledi.

"Dar günlere ferahlık, açlığa gitar sesi," diye dua okudu.

Sonra, işin gerisinin artık bize kaldığını, çünkü biz kadere yardım etmezsek kaderin bize hiç yardım etmeyeceğini söyledi.

Vedalaşmalar

Katalanya kıyılarında dokuz yıl geçirmiştik ve şimdi oradan ayrılmak üzereydik. Sürgünümüzün sona ermesine topu topu iki-üç gün kalmıştı ki bir sabah uyanınca kumsalın karla örtülmüş olduğunu gördük. Güneş karın üstüne vurmuş, denizin kıyısını öyle büyük, bembeyaz bir yangınla tutuşturmuştu ki görünce gözlerim yaş içinde kaldı.

Kıyıda çok seyrek kar yağardı. Ben şimdiye kadar hiç görmemiştim; çok eskiden böyle bir şey olduğunu hatırlayan bir tek yaşlı komşumuz vardı.

Deniz, bu koskocaman dondurma tabağını yalarken çok mutlu görünüyordu. Calella de la Costa'dan alıp götürdüğüm son imgeler, denizin sevinci ve o ışıyan, bembeyaz genişlikler oldu.

Bu güzelim vedaya ben de karşılık vermek istiyordum, ama aklıma hiçbir şey gelmiyordu. Ne yapacak bir şey düşünebiliyordum, ne de söyleyecek bir söz.

Doğru dürüst vedalaşmasını hiç beceremem zaten.

Sürgün sonu rüyaları / 1

Helena rüyasında bavulunu kapamaya çalıştığını, ama bir türlü kapayamadığını görmüştü. Bavulun kapağına iki eliyle ve dizleriyle bastırıyor, çıkıp üstüne oturuyor, gene de kapatamıyordu. Gizemler ve giysiler, kapanmamakta direnen bavuldan dışarı taşıp duruyorlardı.

Sürgün sonu rüyaları / 2

Helena, Buenos Aires'e dönmekteydi, gelgelelim hangi parayı kullanıp hangi dili konuşacağını bilemiyordu. Pueyrredón'la Las Heras'ın köşesinde durmuş, 60 numaralı otobüs gelsin diye bekliyordu, ama otobüs bir türlü gelmiyordu ve hiçbir zaman da gelmeyecekti.

Sürgün sonu rüyaları / 3

Helena'nın gözlüğü parçalanmış, anahtarları kayıptı. Kent sokaklarında dizüstü emekleyerek anahtarlarını aramaya çıktı. Sonunda bulduğu zaman anahtarlar ona, kapılarının hiçbirini açmadıklarını söylediler.

Gezintiler / 1

Helena'nın babası Alberto ansızın uyandı. Karnı sancıdan sanki çatlıyordu. Saat gecenin yarısıydı, Alberto akşam yemeğinde ağır şeyler de yemiş değildi. O anda, ta uzaklarda, Helena, Küçük Piremiz Maria'yı doğurmaktaydı.

Yıllar sonra bir gün babası, neredeyse ölümüne neden olan bir hastalığın ateşiyle boğuşurken Helena'nın da boğazı kuruyacak, dudaklarında yaralar çıkacaktı. Kendisi Montevideo'da, babası Buenos Aires'te olduğu ve babasının hastalığından haberi olmadığı halde Helena onun gibi sayıklamaya başlayacaktı. Ve tam bu sırada, denizlerin ötesindeki Barcelona'da bir evde, Helena'nın arkadaşlarından biri olan Pilar, başında anlaşılmaz bir zonklamayla uyanacak, nedenini bilmeden gene de tam bir kesinlikle, "Helena'nın bir sıkıntısı var," diyecekti. "Bir sıkıntısı var."

Gezintiler / 2

Amaçsızca oradan oraya dolaşan başıboş esintilerden değildi bu; uzaklardaki sıcak, rutubetli sahilden koparak, dağları ve ulusal sınırları aşıp Medellín kentine yönelmiş, kral bir rüzgârdı. Rüzgâr Jenny'nin evine geldi ve hızla evin bir yanından girip öbür yanından çıktı: Sokak kapısı birden, sanki bir sarhoş tekmesiyle ardına kadar açıldı ve bir an sonra arka kapının da aynı hızla açıldığı duyuldu.

O zaman Jenny her şeyi anladı. Ortalık yeniden sakinleştiği zaman rüzgârı yadsımaya çalıştı, o yaralı rüzgârı. Gene de her şeyi biliyordu. Jenny'nin çamaşırlarını yıkayan kadın da, uzaklardaki La Pintada'daki evinde, her şeyi öğrenmişti: O gece, gece yarısında, yağmur suyunda çamaşır durulamaktayken arkasından bir ses duymuştu:

"Şimdi gördüm kızcağızım. Yemin ederim."

Ertesi sabah erkenden Medellín'e, hiç gereği kalmamış bir telgraf geldi. Jenny'nin annesi ve çamaşırcı kadının sevgili arkadaşı Paula López, gece yarısı ölmüştü, uzaklardaki Guayaquil kentinde.

Caldwell'in son birası

Nisan ayında, bir pazar akşamıydı. Sıkı çalışmayla geçen bir haftadan sonra, Amsterdam'daki bir barda bira içmekteydim, Hollanda'daki gezilerim sırasında bana bir melek sabrıyla yardım etmiş olan Anneleis'le birlikteydim.

İyiydim, gene de, bilmem neden, içimde bir hüzün vardı. Bir ara Erskine Caldwell'in romanlarından konuşmaya başladım. Konunun açılmasına aptal bir espri neden oldu. Bira içtikçe tuvalete taşınmaktan biraz utandı-

ğım için, durduk yerde, tütün yolunun kül tablasına çıkması gibi bira yolunun da tuvalete çıktığını söyledim. Esprimi pek beğenmiştim, gelgelelim *Tütün Yolu*'nu okumamış olan Anneleis gülümsemedi bile. Ben de espriyi ona açıkladım ki bu, böyle durumlarda yapılacak en kötü şeydir ve böylelikle Caldwell'den ve onun Amerika'nın güneyi üstüne yazdığı ürpertici şeylerden konuşmaya başladım. Beni susturabilene aşkolsun!

Ondan konuşmayalı yirmi yıl oluyordu. Horatio Petit'yle Montevideo'nun barlarında, kafelerinde takılıp şarap ve roman içtiğimiz günlerden bu yana Caldwell'den konuşmamıştım.

Şimdi konuşurken, durduramadığım seller ağzımdan boşalırken, Caldwell'i görür gibi oluyordum. Yıpranmış hasır şapkasının gölgesinde, evinin verandasında, koltuğunda sallanırken. Ahlak dernekleriyle eleştirmenlerin saldırılarından umutlanmış, tütün çiğneyerek, kafasında romanlarındaki o sefil kişiler için yeni avanaklıklar ve felaketler tasarlıyordu.

Akşam geceye dönüştü. Bira içip Caldwell konuşarak kaç saat geçirdim, bilmiyorum.

Ertesi sabah gazetede okudum: Romancı Erskine Caldwell dün, Birleşik Devletler'in güneyindeki evinde öldü.

Gezintiler / 3

Helena rüyasında Pilar ve Antonio'yla telefonda konuşuyormuş. İçinde kucaklaşmak için öyle bir istek duymuş ki onları telefon telinin üzerinden İspanya'dan alıp getirmeyi başarmış, Pilar'la Antonio telefon telinin üzerinden, kızak kayar gibi kaymışlar ve kıllarını kıpırdatmadan, Montevideo'daki evimize inmişler.

Duvarlar konuşuyor / 4

Medellín'in orta göbeğinde:
Yara yok, para yok.
Ve altında bir imza:
Katil koç.
Uruguay'daki Melo kentinde:
Polise yardımcı olun: Kendi işkencenizi kendiniz yapın.
Nikaragua'daki Masatepe'de, diktatör Somoza'nın düşmesinden hemen sonra:
Nostaljiden ölseler de asla geri gelmeyecekler.

Yüksek yerlerde kıskançlık

Maya inançlarına göre, tarihin başlangıcında tanrılar bize can verdiği sırada biz insanlar ufkun ötesini görebilirmişiz. Daha çok yeniymişiz o sıralar; tanrılar da bu kadar güç sahibi olmayalım diye gözlerimize kum atmışlar.

Dostum René Zavaleta'nın ölümünü duyduğumda, tanrıların bu kıskançlığını düşündüm. Göz kamaştırıcı bir zekâya sahip olan René'yi beyin kanseri vurmuştu.

Nasıl ki yarım yüzyıl önce de Enrico Caruso gırtlak kanserinden ölmüştü.

Haber

Maymunlar Kedi Felix'i Tarzan sanıyor; Temel Reis o kesin etkili ıspanak kutularını yalayıp yutmayı sürdürüyor; Berta Singerman, Solis Tiyatrosu'nda inildeyerek şiirlerini okuyor; Geniol'un uzun makası soğuk algınlığını kökünden kesiyor; Mussolini Habeşistan'ı işgal etmek için ayakta hazır; Britanya filosu Süveyş Kanalı'nın çevresine yığılmış.

1935 yılı sayfa sayfa, gün gün, Pepe Barrientos'un gözlerinin önünden geçiyor, Ulusal Kitaplık'ta. Pepe, *Uruguay* gazetesinin eski sayılarını karıştırarak bir haber yazısı arıyor –bir tangonun ilk seslendirilişi, bir sokağa ad verilişi ya da buna benzer bir şey– ve bir yandan da bunun ilk kez olmadığını hissediyor: Şu anda gördüğü şeyleri önceden de görmüş, buralardan daha önce de geçmiş gibidir; bu gazete sayfalarını daha önce de karıştırmıştır sanki. Airel Sineması'nda birinci vizyon bir Ginger Rogers filmi gösteriliyor, minik Shirley Temple, Artigas'ta şarkı söyleyip dans ediyor, Untisal'a batırılmış fanila sarmak boğaz ağrınızı geçirir, Montevideo kıyısının yüz elli mil ötesinde bir gemi yanmaktadır, adı kötüye çıkmış bir dansöz sabaha karşı öldürülmüş olarak bulunmuş, Mussolini ültimatomunu verdi. Dev boyutlu bir manşet haykırıyor: "Savaş! Savaş geliyor!" Evet, Pepe bunları daha

önce de görmüştü. Evet, evet: şu fotoğraf, kollarını, bacaklarını açmış sayfanın üstünden atlayan şu kaleci, Basklı oyuncu Cea'nın kollarını arkaya atarak fırlattığı şu müthiş tekme, şu manşetler! "Belki de çocukluğumda," diye içinden geçiriyor Pepe. Bu denli eski bir geçmişi anımsayabilmesine şaşıyor. 1935'te, yani yarım yüzyılı aşkın bir süre önce o altı yaşındaydı. Sonra birden korkmaya başlıyor. Korkunun buzdan parmakları ensesinde dolaştıkça Pepe buradan çıkıp gitmesi gerektiğini, gene de kalacağını biliyor.

Ve böylece gazete sayfalarını karıştırmayı sürdürüyor. İstese incelediği gazeteyi ya da yılı değiştirebilir, kalkıp kapıya yürüyebilir, ama bunu yapmıyor. Okumayı sürdürmeye sanki zorlanmaktadır, kendini tutamıyor ve böylece futbolcu Gestido, takımı Peñarol'ü zafere götürüyor, Paraguay'la Bolivya arasında en sonunda barış imzalanıyor, ama tutsakların ne olacağı sorunu hâlâ ortadadır; ani bir fırtına Manş Denizi'nde birçok gemi batırıyor, dansözün katili yakalanıyor, meğer sevgilisiymiş, tutuklandığında cebinden sekiz sent para çıkıyor, Himrod' un astıma iyi geleceğine güvence veriliyor ve Pepe'nin yeni bir sayfa çevirmiş olan eli birden donup kalıyor, bir fotoğraf, şamar gibi yüzüne iniyor: devrilip paramparça olmuş bir kamyonun altı sütuna verilmiş fotoğrafı, dev boyutlu bir fotoğraf ve kamyonun çevresine toplaşmış meraklı bir kalabalık. Kalabalıktakiler fotoğrafçıya bakıyorlar, Pepe'ye bakıyorlar, kalabalığa bakan, baktığını görmeyen Pepe'ye. Gözleri gözyaşından körleşmiş olan Pepe, babasını ölüme götürmüş olan kamyona bakıyor, 18 Eylül 1935'te Montevideo'nun La Teja semtini ayağa kaldıran o müthiş kazada, babasıyla birlikte paramparça olan kamyona.

Ölüm

İspanyol Şair Blas de Otero'nun son şiir resitallerine gidenlerin sayısı onu bulmazdı. Ama Otero öldüğünde, Madrid'deki bir boğa güreşi arenasında yapılan anma ve saygı toplantısına binlerce kişi katıldı. Şairin haberi bile olmadı.

Ağlayış

Bu, vahşi ormanlarda geçmiş bir olaydır. Ekvador Amazon'unda, Şuar Kızılderilileri, ölmek üzere olan bir ninenin başucunda yas tutmaktaydılar. Ölüm döşeğinin çevresini almış, ağlaşıyorlardı. Başka bir dünyadan gelmiş olan bir yabancı bunu görünce, "Gözünün önünde neden ağlıyorsunuz, kadıncağız daha yaşarken?" diye sordu.

Ağlaşanlar şöyle karşılık verdiler:

"Onu ne çok sevdiğimizi bilsin diye."

Kahkahaya övgü

Marangozumuz José Luis Castro'nun çok hünerli elleri var. Kullandığı ağaçlar onun kendilerini sevdiğini bildikleri için ona direnmiyorlar.

José Luis'in babası, Plata Irmak bölgesine Pontevedra'nın bir köyünden gelmiş. Oğlu onu hiç unutmuyor: Panama şapkasının altında ışıldayan yüzü, mavi pijama üstünün yakasına bağlanmış ipek boyunbağıyla her zaman, her an, olmayacak öyküler anlatan bir adam. Oğlu onun her gittiği yerden bir kahkaha sesi yükseldiğini anımsıyor. O, öykülerini, fıkralarını anlatmaya başlayınca insanlar dört bir yandan onu dinlemeye gelirler, evin içi dolup taşarmış. Cenazelerde herkes içeri sığabilsin diye tabutu uzunlamasına kaldırıp dikmek zorunda kalırlarmış ve böylece, ölen kişi de ayağa kalkmış olur ve kendisi için söylenen zarif sözleri pek yerinde bir saygıyla dinlermiş.

José Luis'in babasından öğrendiği sayısız şeylerin başlıcası şuymuş:

"Önemli olan gülmektir," diye belletirmiş yaşlı baba, oğluna. "Hem de hep birlikte gülmek."

Duvarlar konuşuyor / 5

Montevideo, Ekonomi Bilimleri Fakültesi'nde:
Uyuşturucu, bellek kaybına ve şimdi aklıma gelmeyen başka zararlara yol açar.
Şili Santiago'sunda, Mapocho Irmağı kıyısında:
Ne mutlu ayyaşlara ki Tanrı'yı iki kez görecekler!
Buenos Aires'in Flores semtinde:
Memeleri iri olmayan kız arkadaş, kızdan çok arkadaştır.

Kahkaha satıcısı

Malibú kumsalındayım, yarım yüzyıl önce dedektif Philip Marlowe'un şu kendi cesetlerinden birini bulduğu yerde.

Jack Miles bana, ötede bir tümsek üzerindeki güzel bir evi gösteriyor: Bir zamanlar Hollywood'a kahkaha sağlayan bir adamın eviymiş. On yıl önce, bu kahkaha satıcısı evinden temelli ayrılmaya karar vermezden önce Jack o evde biraz vakit geçirmiş.

Ev, yerden tavana kahkaha döşeliymiş. Bu adam ömrünü kahkaha biriktirmeye adamışmış. Elinde teyp bandı, bütün Amerika Birleşik Devletleri'ni kahkaha peşinde, boydan boya, uçtan uca dolaşmış ve dünyanın en büyük kahkaha koleksiyonunu oluşturmuş. Oyun oynayan çocukların kıvancını ve yaşlıların bezgin neşesini kaydetmiş. Güneyden ve kuzeyden, doğudan ve batıdan kahkaha derlemiş. İstek üzerine karşısındakine, bayram gülüşmeleri, acı ve korku belirten gülüşler sağlayabiliyormuş; sevişenlerin kıkırdamalarını, hayaletlerin kan donduran, akıl hastalarının, sarhoşlarla katillerin kuş çığrışlarını andıran tiz ya da gürül gürül kahkahalarını. Binlerce kayıt arasında, içten ve yapmacık gülmeleri siyah, melez ve beyaz gülüşler, zengin, yoksul ya da orta karar kahkahalar bulunuyormuş.

Bu adam sinemaya, radyo ve televizyona kahkaha satarak küpünü doldurmuş. Ama hüzünlü bir adammış aslında, karısı da bir bakışıyla adamın yüzündeki gülümsemeyi dondurabilecek bir kadınmış.

Derken karıkoca, Malibú'daki evlerinden bir daha dönmemek üzere ayrılmışlar. California'ya her gün sayıları artarak akın eden, baharatlı yiyeceklerini ve o uğursuz, bol kahkahalarını birlikte getiren Meksikalı göçmenlerden kaçıyorlarmış. Şimdi Avustralya'nın yakınlarında, ama gene de çok uzak olan Tasmanya Adası'nda yaşamaktaymışlar.

Perişan saçlarım

Berberler ücretlerinin yarısını isteyerek beni küçük düşürürler.

Yirmi yıl önce ayna, kabarık saçlarımın gizlediği ilk kel yerleri bana göstermişti. Şimdilerde şu ışıltılı, dazlak kafamın yansımasını vitrin ve pencere camlarında gördüğüm zaman dehşetle ürperiyorum.

Düşen her bir tel saç, düşmeden önce bir ad, hiç değilse bir numara taşıyan yitik bir yoldaştı.

Anlayışlı bir dostumun bana bir gün söylediği şeyleri anımsayarak avunuyorum:

"Saç önemli olsaydı kafamızın içinde biterdi, dışında değil."

Bana avuntu veren başka bir şey de bunca yıldır bir sürü saç yitirmeme karşın tek bir ilkemi bile yitirmemiş olmamdır ki pişmanlık ve hüsran dolu yaşamlar süren sayısız insanı düşündüğümde bunu bilmek bana mutluluk veriyor.

Yeniden doğuşları kutluyoruz

Miguel Mármol kadehlere yeniden rom doldurdu ve bana, kurşuna dizilmesinin ellinci yıldönümünü kutladığını anlattı. 1932'de bir bölük asker, diktatör Martínez'in buyruğuyla onun işini bitirmişti.

"Yaşımı sorarsanız seksen iki yaşındayım," diyordu Miguelito. "Ama ben buna hiç aldırış etmiyorum. Bir sürü sevgilim var. Doktorum reçetesine yazıyor onları."

Bana, sabahları şafak sökmeden önce, gözlerini açar açmaz yataktan kalkıp şarkı söyleyerek hoplayıp dans etmek huyunda olduğunu, alt kattaki komşularınsa bundan hiç hoşnut kalmadığını söyledi.

Ona, *Ateş Anıları* kitabımın son cildini vermeye gelmiştim. Miguel'in öyküsü bu kitabın eksenini oluşturur: kavgacı yaşamı boyunca on bir kez ölüp on bir kez dirilişi. İlk önce Salvador'un Ilopango kentinde doğan Miguel, Latin Amerika'ya en uygun metafordur. Tıpkı onun gibi Latin Amerika da birçok kereler ölmüş ve yeniden doğmuştur. Tıpkı onun gibi, Latin Amerika da hep yeniden doğar durur.

"Ama bundan konuşmanın bir anlamı yok," dedi Miguelito bana. "Katolikler bunun doğrudan Tanrı'nın işi olduğunu ileri sürüyorlar, yoldaşım komünistler ise salt rastlantıdır, diyorlar."

Ben de ona, birlikte Büyülü Marksizm akımını başlatmamızı önerdim: yarısı akıl, yarısı tutku ve üçüncü yarısı da gizem.

"Fena fikir değil," dedi Miguel.

Doğum

Üç gün süren sancıların sonunda, bebek hâlâ doğmuş değildi.

"Takıldı kaldı," diyordu adam. "Bacaksız takıldı kaldı."

Uzaklardaki bir çiftlikten gelmişti.

Doktor onunla birlikte gitti.

Elinde çantası, öğle güneşinin altında, ufka doğru yürüyordu, her şeyin lanetlenmişe benzediği o ıssız yerlerin derinliklerinde. Gidecekleri yere vardığında her şeyi anladı.

Sonradan Gloria Galván'a şunları anlatacaktı:

"Kadın ölmek üzereydi, ama hâlâ sık sık nefes alıyor, ter döküyordu, gözleri ardına kadar açıktı. Böyle bir durumla şimdiye kadar hiç karşılaşmamıştım. Her yanım titriyordu. Ne yapacağımı bilemiyordum. Derken, battaniyeyi sıyırınca, kadının açık duran bacaklarının arasından minicik bir kol sarktığını gördüm."

Doktor, adamın bu minik kolu tutup asılmış olduğunu anladı. Bu küçücük kol çekilmekten kıpkırmızı kesilmişti ve cansız görünüyordu; kapkara, kurumuş kan lekeli, kof bir deri parçası. Doktor, *"Yapılacak hiçbir şey yok,"* diye içinden geçirdi.

Gene de, kim bilir neden, minik kolu sıvazladı. Bu

kıpırtısız deriyi işaretparmağıyla ovdu ve parmağı kolun ucundaki ele değince birden, elin parmakları kasılarak onun işaretparmağını can havliyle kavradı.

O zaman doktor adamdan kaynar su istedi ve yenlerini kıvırdı.

Yeniden doğuş / 2

Olay, Brezilya'daki askerî diktatörlük sırasında geçti. Generaller ona, anayurdunda ölebilsin diye giriş izni vermişlerdi. Darcy Ribeiro sürgünden döndü ve uçağın yanında bekleyen ambulansla, dosdoğru hastaneye götürüldü.

Darcy, kanser olduğunu ve kanserin ciğerlerinden hiç değilse bir tanesini yiyip bitirmiş olduğunu biliyordu. Ama doğduğu memlekette olduğunu bilmek ve ülkesinin gene her zamanki gibi can ve yaşam dolu olduğunu hissetmek içini mutlulukla dolduruyordu.

Darcy'nin Montes Claros kentindeki erkek kardeşi geldi. Vedalaşmaya gelmişti. Darcy'nin yanına oturmuş, gözlerini ayaklarına dikmişti. Karamsar, ağlamaklıydı; Darcy de onu neşelendirmek için elinden geleni yapıyordu. Derken doktor, Darcy'yi kolundan tutarak koridora çıkardı.

"Cesaretinizi kırmak istemiyorum, ama bence kendinizi acıklı habere hazırlasanız iyi olur," dedi ona. "Kardeşinizin bu hastaneden sağ çıkabileceğini sanmıyorum."

Darcy kendini tutamayıp güldü, doktor da buna bir anlam veremedi. Ameliyatı ertesi gün yaptılar. Darcy kendine geldiğinde ciğerlerinden biri eksikti, ama ciğer bolluğunda o bunun farkına bile varmadı.

Yeniden doğuş / 3

San Pedro'daydım, San Pedro'dan geriye kalmış olan yerde.

Burası, Karayipler'in en güzel kentiydi, 30 000 kişilik nüfusu bir yanardağ püskürmesiyle yanıp kömür olana kadar.

Dünyanın tersyüz olduğunu haber veren acıklı kehanet: Özgürlük ölüme mahkûm olmuştu, tek kurtulan ise bir mahkûmdu. Felaketten üç gün sonra, serserilikten yatmakta olan Ludger Sylbaris hapishaneden canlı olarak çıktı; kötü yanmıştı, ama yaşıyordu. Yanardağın ateşten seline ancak hapishanenin o kalın duvarları karşı koyabilmişti.

"Bayanlar, baylar! İşte o, tek kurtulan! Cehennem'den kaçan adam! Tanrı'nın bir mucizesi! Ama fazla hassas olanlar gözlerini kapasın!"

Barnum'un dünyayı gezen ünlü sirkinde Sylbaris baş gösterici olup çıktı. Sakallı kadın ve iki başlı çocuktan daha çok seyirci çekiyordu. Kollarını iki yana açıp ağır ağır dönerek o cılk gövdesini sergiledikçe kalabalıklar zevk ve dehşetle irkiliyorlardı.

Üç kardeşler

Nikaragua'da, Somoza'ya karşı verilen savaş sırasında Sofía Montenegro'nun uykuları bozulmuştu.

En sık gördüğü kâbuslar, erkek kardeşleriyle ilgiliydi. Cephenin sahipsiz toprağında ya da Tiscapa yollarında kurulan pusular ve yağmur gibi yağan kurşunlar görüyordu. En son voliden sonra Sofía'nın kardeşlerinden biri, Somoza'nın ordusunda yarbay olanı, kurşuna dizilenlerin gözlerindeki bağları çekip çıkarıyor ve bu ölülerin arasında kendi erkek kardeşini görüyordu.

Sofía bu kardeşiyle, rüyasında kurşuna dizilenle birlikte, Sandinista cephesindeydi. Düşman safında yarbay olan kardeş; Esteli kentini bombalamış, tutsaklara işkence yaptırmıştı. Gelgelelim Sofía'nın düşlerinde kardeşlerinin ikisi de, asker ve gerilla, onun kendi gözleriyle bakıyorlardı; tıpkı ona benziyorlardı, o idiler.

İki kafa

Omar Cabezas'a[1] bu adı belki de öbür kafasından ötürü vermişlerdir. Ve Omar en sonunda, Nikaragua Devrimi denen o çetin yolun sonuna, hem de canlı olarak, bu sayede erişebilmiştir.

Omar, Leon kentinde bir çocukken bir gün bir taş atma savaşına katılmıştı. Sıradan bir sokağın iki ucundan taşlar yağmaktayken Omar birden, düşmanın fırlattığı koca bir kaya parçasının kendisine yöneldiğini gördü. Havada uçan kaya parçasının yadsınmaz mermisini açıkça gördü ve bir koşudur kopardı: Karşı yönde koşup kaçmak, kendini kurtarmak istiyordu, gelin görün ki kafasının, kaderi olan kaya parçasıyla buluşmak için ileri atılmasını önleyemedi. Ve kafası, savrulan kaya parçasıyla vurulup ezilmek için bulunması gereken noktaya tam zamanında ulaştı.

İşte Omar'ın ilk kafasını yitirmesi böyle oldu. O gün bugündür Omar öbür kafasını kullanır ki, bu pek de öyle sandığınız kadar zırva bir şey sayılmaz.

1. *Cabeza:* Kafa.

Yeniden doğuş / 4

"Yalan söyleyen günah işler," der Ernesto Cardenal, çünkü o, sözcüklerin özlerini çalar.

Eskiden, 1524 yılında Fray Bobadilla, Managua köyünde büyük bir meydan ateşi yakmış ve Kızılderililerin kitaplarını alevlerin arasına atmıştı. Kitaplar geyik derisinden yapılmaydı; üzerlerine iki renk, kırmızı ve siyah, imgeler çizilmişti.

Nikaragua'nın yalanlar dinleyerek geçirdiği yüzlerce yıldan sonra General Sandino, kırmızıyla siyahı ulusal bellekte yaşayan küllerin renkleri olduğundan habersiz, kendi bayrağı için seçecekti.

Akrobat

Luz Marina Acosta, Firuliche Sirki'ni keşfettiğinde küçücük bir çocuktu.

Firuliche Sirki bir gece Nikaragua Gölü'nün derinlerinden çıkıp gelmişti; sihirli bir ışıklar gemisi. Soytarıların kartondan borazanları savaş borazanlarıydı, dünyanın en büyük fiestasını ilan eden göz alıcı çaputlar da birer sancak. Sirk çadırı yama içindeydi, yaşlarını başlarını almış olan aslanlar da öyle. Gelgelelim çocuğun gözünde çadır bir şatoydu, aslanlar balta girmemiş ormanların kralları, yerden bir metre yükseklikteki trapezin üstünde hoplayan, yalancı elmaslarla süslü, tombul bayan da göklerin kraliçesi!

Böylece Luz Marina, büyüyünce cambaz olmaya karar verdi. Öylesine ki altı yaşındayken tuttu kendini yüksek bir yerden aşağı attı ve bu ilk cambazlık girişiminde kaburgalarını kırdı.

Hayatı hep böyle sürüp gitti: savaşarak, Somoza diktatörlüğüne karşı verilen uzun savaşta ve sevişerek; hep yükseklere doğru uçtu ve hep kaburgalarını kırdı.

Çünkü insan bir kez Firuliche Sirki'ne katılmayagörsün, bir daha dünyada ondan ayrılamaz.

Çiçekler

Brezilyalı yazar Nelson Rodrigues yalnızlığa mahkûmdu. Kurbağa suratlı ve yılan dilli bir adamdı ve ünlü çirkinliğiyle zehirli dilinin yanı sıra, adı uğursuza çıkmıştı; yakınındaki kimseler kurşunlanarak ya da yoksulluktan ve ölümcül kazalar yüzünden ölüp duruyordu.

Günün birinde Nelson, Eleonora'yı gördü. O gün, o keşif gününde, içinde şiddetli bir sevinç dolaşarak başını döndürdü. Nelson her zamanki parlak sözlerinden birini etmek istedi, ama dizleri çözülüp dili dolaşmıştı, alçak sesle kekelemekten başka bir şey yapamadı.

Eleonora'yı çiçek bombardımanına tutmaya başladı. Onun, Rio de Janeiro'daki yüksek bir binanın üst katındaki dairesine çiçekler yolluyordu. Her gün kocaman bir buket yolluyor, renk ve kokular iki gün üst üste asla yinelenmesin diye her seferinde başka çiçek seçiyor ve kendisi aşağıda, sokakta bekliyordu. Buradan Eleonora'nın balkonunu gözetliyordu; Eleonora da her gün çiçekleri balkondan aşağı fırlatıyor, çiçekler arabaların altında ezilip gidiyordu. Bu durum elli gün sürdü. En sonunda bir gün, öğle saatinde, Nelson'un göndermiş olduğu çiçekler sokağa atılmadı ve arabaların altında çiğnenmedi.

O gün, öğle saatinde Nelson en üst kata çıkarak zili çaldı ve kapı açıldı.

Karıncalar

Tracey Hill, Connecticut'ın bir kentinde yaşayan küçük bir kız çocuğuydu ve oyalanmak için, Connecticut'ta ya da bu gezegenin başka herhangi bir yerinde yaşayan bütün küçük melekler gibi o da kendine eğlenceler bulurdu.

Bir gün Tracey, kendi gibi küçük okul arkadaşlarıyla birlikte bir karınca yuvasının içine yanmış kibritler atmaya başladı. Bu sağlıklı çocuk oyunu hepsine keyif veriyordu. Ne var ki Tracey, öteki çocukların görmediği ya da görmezlikten geldiği bir şey gördü ve bu onu adeta dondurdu, hiç çıkmamak üzere belleğine kazıldı: Ölümle yüz yüze gelince karıncalar çiftlere ayrılıyor ve böyle, ikişer ikişer, birbirlerine sokulmuş durumda ölümü bekliyorlardı.

Büyükanne

Bertha Jensen'in büyükannesi sövgüler savurarak öldü. Bütün ömrünü sanki parmak ucunda yaşamıştı, zahmet verdiği için özür dilercesine. Kendini kocasıyla beş çocuğuna adamış, örnek bir eş, özverili bir anne, sessiz ve sağlam bir erdem simgesiydi. Dudaklarından, sövgü şöyle dursun, tek bir yakınma sözcüğü bile çıkmamıştı.

Hastalık onu çökerttiği zaman kadın kocasını çağırdı, başucuna oturttu ve sonra dilini çözdü. Onun böyle, sarhoş denizcilere yaraşır bir sözcük dağarcığı olduğundan kimsenin haberi yoktu. Kadın ölüm döşeğinde uzun süre yattı. Bir ayı aşkın bir zaman boyunca bu büyükanne, benliğinin derinlerinden kopup gelen bir hakaret ve lanet seli kusup durdu. Sesi bile değişmişti. Ömründe sigara kullanmamış, süt ve sudan başka bir şey içmemiş olan bu kadın, "viski sesli" bir orospu olup çıkmıştı. Orospular gibi konuşarak da öldü; aile bireyleri ve konu komşu, rahat bir soluk aldılar.

Kadın, doğduğu yerde öldü. Danimarka kıyılarında, Dargor kentinde. Adı Inge'ydi. Çigan tipli, güzel bir yüzü vardı, kırmızılar giymeyi ve güneşte yelkenliyle açılmayı severdi.

Büyükbaba

Bu büyükbabanın hikâyesini bana Ekvador kıyılarındaki Salitre kasabasında doğmuş olan Armando adında bir adam anlattı.

Torunlarının çocukları sırayla ona bakıyorlarmış. Kapısına asma kilitle zincir takmışlar. Oysa büyükbaba, Don Segundo, Hidalgo hastalığının nedeninin asıl bu durum olduğunu söylüyormuş:

"İğdiş edilmiş bir kedi romatizması var bende," diyormuş.

Yüz yaşındayken Don Segundo en ufak bir dikkatsizlikten yararlanarak kaçıp eyersiz ata biner ve kendine kız arkadaş aramaya çıkarmış. Çevresinde, at ve kadın konusunda onun kadar çok şey bilen kimse yokmuş. On üç yaşında ilk kez baba olmasından bu yana, Salitre kasabasının ve çevrenin nüfusunu artırıp durmuş.

Bu dede, üç yüz kadınla ilişkiye girdiğini itiraf ediyordu, ama bu rakamın dört yüzün üstünde olduğunu herkes biliyormuş. Bu kadınların en dişisi de Blanquito adındaki kadınmış.

Blanquito öleli otuz yıl olmuş, ama Don Segundo hâlâ her gün, gün karardığı sırada onun adını çağırıyormuş. Bana bu hikâyeyi anlatan Armando adındaki torun, saklandığı

yerden bu gizli töreni izlermiş. Balkonda, dönen günün ölgün ışığında yaşlı dede, kapağında pembe melek oymaları bulunan, yuvarlak, antika bir pudra kutusunu açar ve pudra pomponunu burnuna götürürmüş.

"Sanırım seni tanıyorum," dermiş, pudranın belli belirsiz kokusunu içine çekerek. "Sanırım seni tanıyorum."

Sonra sallanan sandalyesinde hafif hafif sallanarak kendi kendine bir şeyler mırıldanırmış.

Yaşlı dede her akşamüzeri, en sevdiği kadını anma törenini yapar ve her hafta ona ihanet edermiş. Televizyonda son derece ayrıntılı yemek çeşitleri hazırlayan, şişman bir bayanla aldatırmış onu. Salitre kasabasındaki ilk ve tek televizyonun sahibi olan büyükbaba bu programı hiç kaçırmazmış. Yıkanır, duş yapar ve rugan iskarpinleriyle altın düğmeli yeleğini giyip ipek boyunbağını takarak, bir partiye gidiyormuş gibi tepeden tırnağa beyazlar giyinip ekranın karşısına kurulurmuş... Şişman bayan ekranda kremasını çırpar ve benzersiz, özel lezzetlerin sırrını açıklarken büyükbaba ona çapkınca sırıtarak bakar, parmak uçlarıyla öpücükler yollarmış. Yelek cebinden banka cüzdanının ucu çıkarmış. Büyükbaba cüzdanın ucunu böyle, sanki kazara dışarıda bırakırmış: şişman bayan onun çulsuz bir serseri olmadığını görebilsin diye.

Hızlı Fuga

El Salvador'dan yeni gelmiş olan Maitė Piñero bana haberi verdi:

"Fuga ölmüş."

Bir düşman uçağı ondan hızlı davranmış. Saldırıdan sonra silah arkadaşları gömmüşler onu. Gece inerken gömmüşler. Herkes başını öte yana çevirmiş. Birbirlerinin yüzüne bakamıyorlarmış.

Fuga bundan üç-dört yıl önce çıkagelmiş ve kalmıştı. Sağanak yağmurlu günlerin birinde gelmiş ve o yağışta, kampın orta yerine yerleşmişti. Yağmur var şiddetiyle üstüne yağıyor, ama o yerinden kıpırdamıyordu.

Yağmur dindikten sonra da kıpırdamadı yerinden: bir merkep ya da tek gözü hiç kırpışmadan donuk donuk bakan, itilip kakılmış, sefil bir merkep heykeli.

Gerillalar onu dışarı attılar. Dövdüler, iteledi̇ler, sövüp saydılar ona; Fuga hiç oralı olmadı.

Böylece kampta kaldı. Bombardımanların hayhuyu arasında tabanları en hızlı yağlayan o olduğu için gerillalar ona Fuga adını verdiler: Onu çetin getirme-götürme görevlerine yolluyorlardı, ama o her seferinde dönüp geliyordu. Çocuklar hep hareket halinde, kavrulmuş San Miguel dağlarını bir yandan öbürüne kat edip duruyorlardı, ama Fuga onları her zaman gelip buluyordu. Ordu,

çevrelerini kuşattığı zaman da Fuga onlara mayın tarlalarının arasından yol buluyordu, tereyağından kıl çekercesine. Heybeleri kahve, tortilla, sigara ve kurşun yüklü olarak, kılını bile kıpırdatmadan düşman hatlarından geçiyordu.

"Bizi ele verme, Fuga," diyordu çocuklar, Fuga da o tek gözünü kırpmadan onlara bakıyordu.

Bu küçük merkebin bilmediği yoktu. Harekât üslerini, silah ve donanımların gizlendiği yerleri, yol ve kestirmeleri, bir dahaki baskın için seçilen geçitleri ve gerillaların her köydeki dostlarını biliyordu. Fuga'nın bildikleri yalnızca bunlar değildi; sırların da emanetçisiydi o. Çünkü bu küçük merkep herkesin derdine, kuşkularıyla en özel gizlerine kulak vermesini bildiği için, maçoların en maçosu, suskun, demirden erkekler bile onun yanında kendilerini bırakıp ağlarlardı.

Dostluğa övgü / 1

Havana'nın dış mahallelerindekiler dostlarına, *mi tierra* derler: memleketim; ya da *mi sangre:* kanım.

Caracas'ta dostumuz, *mi pana*'dır: ekmeğim ya da *mi llave:* anahtarım. Pana sözcüğü fırın, yani ruhun açlığını doyuracak has ekmeklerin kaynağı olan *panadería* sözcüğünden gelir, *llave* ise...

"Anahtar, anahtardan gelir," Mario Benedetti'nin dediği gibi.

Mario bana terör döneminde Buenos Aires'te yaşadığı sırada, anahtarlığında beş ayrı anahtar taşıdığını anlatıyor: beş ayrı evle beş ayrı dostun anahtarları, onun canını kurtaracak olan anahtarlar.

Dostluğa övgü / 2

Bir Paris caddesinde koca bir işçi müfrezesini elindeki şemsiyeyle tepeleyen kadını bana Juan Gelman anlattı. İşçiler güvercinleri yakalamaya çalışırken bu kadın inanılmaz bir Ford marka arabadan, hani kolu çevrilerek işletilen o müzelik parçaların birinden iniyor, şemsiyesini kaldırarak saldırıya geçiyor.

Silahını iki eliyle kavramış, ileriye atılıyor; yiğit şemsiyesiyle işçilerin güvercinleri yakalamakta kullandıkları ağları parçalamaya girişiyor. Derken, güvercinler bembeyaz bir kargaşayla havalanınca, kadın şemsiyesini işçilere yöneltiyor.

İşçiler kendilerini kollarıyla korumaya çalışıyorlar; bir yandan da dudaklarından, kadının kulak asmadığı kopuk kopuk itirazlar yükseliyor: "Biraz saygılı olsanıza, madam, lütfen, işimizi yapmaya çalışıyoruz burada, biz emir kuluyuz, sen gidip belediye başkanına vursana, yavaş gel, madam, neyin var senin, bu karı delirmiş..."

Öfkeli kadın sonunda kolu yorularak soluklanmak için bir duvara dayandığında işçiler ondan bir açıklama istiyorlar.

Uzun bir sessizlikten sonra kadın konuşuyor:

"Oğlum öldü."

İşçiler ona çok üzgün olduklarını, ama kendilerinin

bir suçu bulunmadığını söylüyorlar. O sabah işlerinin başlarından aşkın olduğunu da sözlerine ekliyorlar, anlarsınız ya...

"Oğlum öldü," diyor kadın gene.

İşçiler:

"Evet, tamam, ama bizim de ekmek paramızı çıkarmamız gerek, Paris'te milyonlarca güvercin var, kentin baş belası bu geberesi kuşlar."

"Hayvanlar!" diye patlıyor kadın.

Sonra işçileri şaşırtan bir şey söylüyor:

"Oğlum ölünce güvercine dönüştü."

İşçiler suskunlaşıyor, bir süre düşünceli duruyorlar. Sonra göğü, damları ve kaldırımları dolduran güvercinleri göstererek kadına öneride bulunuyorlar:

"Madam, siz oğlunuzu alıp gitsenize! Biz de rahatça işimize bakalım."

Kadın başındaki siyah şapkayı düzeltiyor:

"Yoo, olmaz, dünyada olmaz!"

Bakışları, camdan yapılmışlar gibi işçileri delip geçiyor, sonra kadın büyük bir serinkanlılıkla şöyle diyor:

"Güvercinlerin hangisi benim oğlum, bilmiyorum ki! Zaten bilsem de alıp götürmem onu. Arkadaşlarından ayırmaya ne hakkım var?"

Gelman

Şair Juan Gelman şiir yazıyor, kendini hayatının yıkıntılarından, toz ve döküntülerinden çekip kurtararak.

Arjantin cuntası –ki işlediği cinayetleri Hitler bilse, onulmaz bir kıskançlık duygusuna kapılırdı– onu en duyarlı yerinden vurmuştu. 1976'da Gelman'ın çocuklarını kaçırdılar. Onun yerine çocuklarını alıp götürdüler. Kızı Nora'yı işkenceden geçirdikten sonra salıverdiler. Oğlu Marcelo'yla Marcelo'nun gebe olan hayat arkadaşını öldürüp izlerini de yok ettiler.

Evde olmadığı için onun yerine çocuklarını alıp götürdüler. İnsan böyle bir trajediyi nasıl atlatır? Yani, ruhu sönmeksizin nasıl ayakta kalabilir? Şu son yıllarda bu soru çoğu kez zihnimi kurcalamıştır. İnsanın, hayatı gasp edilmiş gibi bir duyguya kapılmasının korkunçluğunu kafamda canlandırmaya çalışırım çok zaman; oğlunun ciğerlerindeki nefesi çalmış olduğunu düşünen bir babanın, gecenin yarısında, ter içinde, "Seni ben öldürmedim! Ben öldürmedim!" diye haykırarak uyanan babanın karabasanı. Ve içimden sorarım:

"Tanrı varsa neden oradan başını çevirip geçiyor? Sakın Tanrı bir Tanrıtanımaz olmasın?"

Sanat ve zaman

"Kimdir benim çağdaşlarım?" diye soruyor Juan Gelman.

Kimi zaman Buenos Aires'te, Paris'te, dünyanın herhangi bir yerinde korku kokan insanlara rastladığını ve bunların kendisiyle çağdaş olamayacaklarını düşündüğünü anlatıyor. Oysa bir Çinli şair var, iki bin yıl önce, bir keçi çobanı üstüne bir şiir yazmış: Çoban, sevdiğinden ayrı düşmüş, gene de ta uzaktan, gecenin ve karların orta yerinde, onun tarağının saçlarının arasından geçtiğini duyabiliyormuş. Ve bu uzak şiiri okuduğu zaman Juan Gelman, "Evet," diye düşünüyor, "bu insanlar, şair, keçi çobanı ve kadın benim gerçek çağdaşımdır."

Bir inanç tazelemesi

Evet, gerçekten öyle, kişi ne denli incinmiş ve yıkılmış olursa olsun, zamanın herhangi bir noktasında, uzamın herhangi bir yerinde kendisiyle çağdaş olan kimseler bulabilir. Ve bu gerçekleştiği zaman, gerçekleştiği süre boyunca kişi şanslıdır, çünkü kendi kendisinin, evrenin uçsuz bucaksız yalnızlığı içinde "bir şey" olduğunu hisseder: bir toz zerresinin, uçup gidici bir ânın ötesinde bir şey olduğunu.

Cortázar

Tek koluyla ikimizi birden kucakladı. Kolları, eskiden olduğu gibi hâlâ çok uzundu, ama gövdesinin geri kalan yanı enikonu küçülmüştü. Helena'nın rüyası da, gördüklerine inanıp inanmayacağını bilemediğinden, kuşku doluydu. Julio Cortázar, Japon icadı bir makine sayesinde iyileştiğini söylüyordu; çok iyi bir makineymiş bu, gelgelelim henüz deney aşamasında olduğundan Julio'yu cüceye dönüştürmüş.

Julio'nun bize anlattığına göre yaşayanların duyguları ölülere mektup gibi gelirmiş. O da, ölümünün bize verdiği derin acı yüzünden hayata dönmek istemiş, üstelik ölülüğün hayli can sıkıcı olduğunu söylüyordu. Bu konuda bir öykü yazmayı çok istiyormuş.

Montevideo güncesi

"Oduncu" diye bilinen Julio César Puppo ile Alfredo Gravina bir gece Villa Dolores dolaylarındaki bir kafe- de karşılaştılar. Ve böylece, rastlantı sonucu, komşu olduklarını öğrendiler.

"Meğer ne yakınmışız, haberimiz yok."

Birbirlerine içki söylediler, sonra bir tane daha.

"Çok iyi gördüm seni."

"Görünüşe aldanma."

Pek çok saat ve pek çok içki tüketerek havaların saçmalamasından, hayatın pahalılığından, yitirilmiş dostlarla yok olmuş yerlerden konuştular. İlkgençlik yıllarının anılarından.

"Hatırlıyor musun?"

"Tabii hatırlıyorum."

Kafe en sonunda kapandığı zaman Gravina, Oduncu'yu evinin kapısına kadar geçirdi. Oduncu da bunu karşılıksız bırakmadı.

"Seninle geleyim."

"Zahmet etme."

"Zahmet mi olur!"

Bütün geceyi iki ev arasında gidip gelerek geçirdiler. Arada akıllarına birden bir şey gelerek ya da biraz denge bulmak için duruyor, sonra gene bir köşeden öbürüne,

birinin evinden öbürünün evine, bir kapıdan öbürüne gitmeyi sürdürüyorlardı: görünmez bir sarkaçla savrulurmuşçasına, birbirlerini sözcüklere dökmeden sevip birbirlerine dokunmadan kucaklaşarak.

Dikenli telden çit

Sıraya girme emri çok ani çıkmıştı. O yılın ve daha birçok yılların en soğuk gecesiydi, her yeri düşman bir sis kaplamıştı.

Mahpuslar, kışlayı çeviren dikenli tel örgünün karşısına, bağırıp çağırmalar ve dipçiklemeler arasında dizildiler. Kulelerdeki ışıldaklar, sisi delip geçiyor ve gri üniformalarla soğuktan donmuş ellerin, tıraşlı kafaların üzerinde yavaş yavaş dolaşıyordu.

Baş çevirmek yasaktı. Mahpuslar, koşuşan postal sesleri ve ateşe hazırlanan makinelerin madenî takırtısını duyabiliyorlardı. Sonra sessizlik.

O günlerde hapishanede bir söylenti dolaşmıştı:

"Hepimizi öldürecekler."

Mario Dufort bu mahpusların arasındaydı ve buz gibi soğuk ter döküyordu. Herkes gibi onun da kolları yana gerili, parmakları dikenli tele yapışmıştı; o titredikçe tel örgü de titriyordu. "Bu titreme soğuktan," dedi Mario kendi kendine, sonra sözlerini yineledi. Söylediklerine kendi de inanmadı.

Korkusundan utanıyordu. Kader arkadaşlarının karşısında kendini küçük düşürüyormuş gibiydi. Dikenli teli bıraktı.

Ama tel örgü hâlâ titriyordu. Bütün öteki mahpus-

ların elleri titrediğinden tel örgünün titremesi de durmuyordu.

Cennet ve Cehennem

Nikaragua kıyılarındaki Bluefields'e, kontraların saldırıya geçmesinin ertesi günü geldim. Çok sayıda ölü ve yaralı vardı. Çatışmadan sağ çıkmış olanlardan biri, genç bir çocuk, anesteziden uyandığında ben hastanedeydim. Çocuk kolsuz olarak uyandı, doktora baktı ve, "Öldür beni," dedi.

Karnımın içinde bir düğüm hissettim.

O gece, vahşi bir gece, hava fokurduyordu. Bir terasta tek başıma, yüzüstü yere attım kendimi. Oldukça yakın bir yerden yüksek bir müzik sesi geliyordu. Tüm olup bitenlere karşın Bluefields'liler geleneksel Mayıs Bayramı'nı kutlamaktaydılar. Tören ağacının çevresinde coşkun bir neşeyle dans ediyorlardı. Ama ben terasta yattığım yerden müziği duymak istemiyordum, hiçbir şey duymak istemiyordum, hiçbir şey, ama hiçbir şey hatırlamamak, düşünmemek istiyordum. Gözlerimi gece göğüne dikmiş, sesleri, sivrisinekleri ve üzgünlükleri kovmaya çalışıyordum ki Bluefields'ten, tanımadığım bir çocuk gelip yanıma uzandı ve benim gibi sessizce gökyüzüne bakmaya başladı.

Derken bir yıldız düştü. Bir dilek dileyebilirdim ya, aklıma gelmedi.

Çocuk bana bir açıklama yaptı:

"Yıldızlar neden düşer, biliyor musunuz? Suç Tanrı' da. Tanrı onları iyi yapıştırmıyor. Nişastayla yapıştırıyor onları."

Doğan güneşi dans ederek karşıladım.

Managua güncesi

Komutan Tomás Borge'ye, yemeğe davet edilmiştim. Onunla daha önce tanışmamıştım. Hepsinin en zorlusunun, herkesin en çok korktuğunun o olduğu söylenirdi. Sofrada başka konuklar davardı, harika kimseler. Komutan hiçbir şey söylemiyordu ya da hemen hemen hiçbir şey... Karşıdan beni gözlüyor, ölçüp biçiyordu.

İkinci kez baş başa yemek yedik. Bu kez Tomás daha bir açıktı; Sandinista cephesini kurdukları o eski günlerle ilgili sorularımı rahatça yanıtlıyordu. Saat gece yarısına

yaklaştığı sıralarda bir ara, aslında söylemek istediğinden kaçınan kimselerin tavrıyla, "Haydi bakalım, bana bir film anlat," dedi.

Özürler diledim; küçük bir kent olan Calella'da oturduğumu söyledim ona, pek az film görüyorduk, onlar da eski filmlerdi...

Tomás, "Bunlardan birini anlat," diye diretti, yani emretti. "Herhangi bir film, hangisi olursa olsun, eski bile olsa."

Ben de bir komedi filmi anlattım ona. Anlattım. Oynadım. Özetlemeye çalışıyordum, ama o ayrıntı istiyordu. Ben anlatmayı bitirir bitirmez hemen, "Bir tane daha anlat," dedi.

Sonu çok kötü biten bir gangster filmi anlattım.

"Bir tane daha."

Bir kovboy filmi anlattım.

"Bir tane daha."

Bir aşk öyküsü anlattım, hepsini kafadan uydurarak.

Özür dileyip yatmaya gittiğimde sanırım şafak sökmüyordu.

Bir hafta sonra gene görüştük. Tomás benden özür diledi.

"Geçen gece suyu sıkılmış limona döndürdüm seni. Sinemayı öyle seviyorum ki, deli oluyorum, ama hiç gidemiyorum."

Bunu çok iyi anlayabildiğimi söyledim ona. Bir savaş döneminde, Nikaragua'nın içişleri bakanıydı. Düşman nefes aldırtmıyordu ve sinema gibi lükslere ayıracak zamanı yoktu.

Tomás, "Hayır, hayır," diye yanlışımı düzeltti. "Zamanım var benim. Zaman... İnsan isterse zaman yaratabilir. Sorun zamansızlık değil. Eskiden, yeraltında, başka kimlikle yaşarken sinemaya gidebiliyordum. Ama şimdi..."

Şimdi ne, diye sormadım. Tomás duraladı, sonra sözünü sürdürdü:

"Şimdi sinemaya gidemem, çünkü... çünkü film seyrederken ağlıyorum."

"Ha," dedim. "Al benden de o kadar."

"Elbette," dedi komutan. "Hemen anlamıştım zaten. Seni görür görmez, 'İşte film seyrederken ağlayan bir adam,' dedim içimden."

Başarı

"Bizi kendilerine dönüştürmeyi başaramadılar," diye yazıyordu Cacho El Kadri mektubunda.

Uruguay'daki askerî dikta rejiminin son günlerindeydi. Kahvaltıda korku yemiştik, öğle ve akşam yemeklerinde korku. Gene de bizi kendilerinden biri yapmayı başaramamışlardı.

Cesarete övgü / 1

Nikaragua'da dövüşmüş olan Kolombiyalı Gabriel Caro, bana, yanı başındaki bir İsviçrelinin, bir makineli ateşiyle delik deşik olarak düştüğünü, ama adını kimsenin bilmediğini anlatmıştı. Güney cephesinde olmuştu bu, San Juan Irmağı'nın birkaç gece kuzeyinde, Somoza diktatörlüğünün yenilgiye uğramasından kısa bir süre önce. İsviçrelinin adını bilen yoktu; ta uzaklardan gelip Nikaragua uğruna, devrim uğruna, ayın fethi uğruna ölen o sarışın milisle ilgili olarak hiç kimse bir şey bilmiyordu. Bu İsviçreli düşerken kimsenin anlamadığı bir şeyler bağırmıştı.

"Bin yaşa Bakunin!" diye bağırarak ölmüştü.

Gabriel'in bu anlattıklarını dinlerken belleğimde bir ışık yanıyor.

Yıllar önce Montevideo'da, Carlos Bonavita bana, Uruguay ovalarında yapılan Goşo Savaşları sırasında savaş haberleri kaleme alan bir akrabasıyla ilgili bir olay anlatmıştı: Bu akraba bir çatışmanın geçtiği –hangi çatışma olduğunu bilemiyorum– ırmak kıyısındaki ölüleri saymaktaydı. Ölenlerin hangi taraftan olduğunu başlarındaki banttan anlıyordu. Birden, bir ölüyü sırtüstü çevirince donup kaldı. Bu, gencecik bir askerdi, gözleri hüzün dolu bir melek. Kandan kıpkırmızı kesilmiş kara

saçlarına bağladığı beyaz bantta, "Anayurdum ve kadınım için," yazılıydı. Kurşun, "kadınım" sözcüğünü delip geçmişti.

Cesarete övgü / 2

Bir insanın bir manga asker tarafından kurşuna dizildiğini görüp görmediğini sordum ona. Evet, görmüştü.

El Chino, bir albayın kurşuna dizilmesini görmüştü, 1960 yılının sonunda, La Cabana Kışlası'nda. Batista diktatörlüğüne sayısız cellat hizmet vermişti: acının ve ölümün emrinde, çirkin canavarlar. O albay işte bunların en kötülerinden, en hainlerinden biriydi.

Havana'daki bir otel odasında, bir arkadaş topluluğuyla birlikteydim. El Chino'nun anlattığına göre albay, gözünün bağlanmasını istememiş; son arzusu da sigara içmek olmamış: Bu adam kendi idam törenini kendisi yönetmeyi istemişti.

İlkin, "Hazır ol!" diye bağırmış, sonra, "Nişan al!" Tam, "Ateş!" diye bağıracağı sırada askerlerden birinin tüfeği tutukluk yapmıştı. Albay töreni derhal durdurmuştu. Onu öldürecek olan çift sıra askere, "Sakin olun!" demişti. Askerler öyle yakınındaydı ki elini uzatsa onlara dokunabilirdi.

"Sakin olun!" dedi. "Heyecanlanmayın!"

Sonra onlara gene silahlarını doğrultup nişan almalarını buyurdu. Her şey yoluna girdiği zaman da ateş emrini verdi. Ve düştü.

El Chino bize albayın ölümünü anlattığında kimse-

den ses çıkmadı. Kalabalıktık, ama hepimiz suskun kaldık.

Yatağın üzerine kedi gibi kıvrılıp uzanmış, kırmızı giysili bir kız da vardı. Adı aklımda kalmamış. Bacaklarını anımsıyorum. O da bir şey demedi.

Ortada iki-üç şişe rom dolaştı, sonra herkes gidip yattı. Kız da gitti. Ama eşikten El Chino'ya bakıp gülümsedi ve, "Teşekkür ederim," dedi. "Ayrıntıları bilmiyordum. Anlattığınız için sağ olun."

Sonradan öğrendik ki o albay, kızın babasıymış.

Onurlu bir ölüm her zaman iyi bir hikâye malzemesidir, bir alçağın onurlu ölümü bile olsa. Bu hikâyeyi yazmak istedimse de yazamadım, sonra zaman geçti ve ben olayı unuttum.

Kız derseniz, bir daha onunla ilgili hiçbir şey duymadım.

Cesarete övgü / 3

Sergio Vuskoviç, bana José Tohá'nın son günlerini anlatıyor:

"İntihar etti," demişti General Pinochet.

Resmî basından bir gazeteci, "Hükümet kimsenin ölümsüzlüğünü garanti edemez," diye yazmıştı.

General Leigh, "Sinirleri yüzünden zayıf düşmüştü," diye açıklamada bulunmuştu.

Şili'nin generalleri, Tohá'dan nefret ediyorlardı. Tohá, Allende hükümetinde savunma bakanlığı yapmıştı ve generallerin sırlarını biliyordu.

Bir toplama kampında tutsaktı, güneyin de güneyine düşen Dawson Adası'nda.

Tutsaklar burada zorla çalıştırılıyordu. Yağmur altında, karda çamurda taş taşıyarak duvar örüyor, boru döşüyor, direkler dikip tel örgüler geriyorlardı.

Bir sekseni aşkın boyuyla Tohá ancak elli kilo ağırlığındaydı. Sorguya çekilirken sık sık bayılıyordu. Sandalyesine bağlanmış, gözleri de örtülü olarak sorguya çekiyorlardı onu. Ayıldığı zaman Tohá konuşacak gücü kalmadığı halde gene de fısıldıyordu:

"Dinle, subay."

Sonra gene fısıldıyordu:

"Bin yaşasın bu dünyanın yoksulları!"

Günün birinde, kışlada günler günü kıpırdayamadan yattıktan sonra ayağa kalktı. Bu onun son ayağa kalkışı olacaktı.

Hava her zamanki gibi son derece soğuktu, ama güneş parlıyordu. Biri Tohá'ya bir fincan mis gibi sıcak kahve getirdi; Gardel adındaki kara adam da onun için ıslıkla bir tango söyledi, Tohá'nın pek sevdiği o eski tangolardan biri.

Bacakları titriyor, attığı her adımla dizleri çözülüyordu, gene de Tohá o tangoyu duyunca kalkıp dans etmeye başladı. Bir tavan süpürgesiyle dans etti. İkisi birbirinden sıska. Tohá süpürgenin sapını o ince, soylu yüzüne bastırmış, gözlerini hazla yummuştu. Derken bir dönüşte yere yığılıp kaldı, kırık dökük, bir daha da kalkamadı.

Onu bir daha gören olmadı.

Cesarete övgü / 4

Küçük hesaplı Sağ ile püriten Sol, çabalarının pek çoğunu, Salvador Allende intihar etti mi, etmedi mi, diye tartışarak harcadılar.

Allende, Başkanlık Sarayı'ndan ancak ölüsünün çıkacağına yemin etmişti. Latin Amerika'da gelenektir bu, hepsi böyle derler. Sonra da, bir hükümet darbesi olur olmaz, ilk uçakla ülkeden kaçarlar.

Saatler süren ateş ve bombardımandan sonra Allende hâlâ içeride, yıkıntıların arasında savaşmaktaydı. Derken, kendisiyle birlikte direnmeyi sürdüren en yakın dava arkadaşlarını yanına çağırdı.

"Siz aşağıya inin. Ben şimdi geliyorum."

Arkadaşları ona inanıp gittiler. Yanan sarayda Allende yalnız kaldı.

Tetiği kimin parmağının çektiği pek mi önemli?

Bir gizli kas

Unutulmaz bir öğleüzeri, bir sürgün gününün öğle saatinde, Barcelona kıyılarındaki evimde yazı yazıp kitap okur, can sıkıntısı çekerken telefon çaldı ve kulağıma Fico'nun sesini getirerek beni şaşkına döndürdü.

Fico iki yılı aşkın bir süredir hapis yatmaktaydı. Önceki gün serbest bırakmışlar. Uçak onu Buenos Aires'teki hücresinden alıp Londra havaalanına getirmiş. Fico beni oradan arayarak, Londra'ya gelir misin, diye soruyordu: İlk uçağa atla gel, sana söyleyecek milyonlarca şeyim var, konuşacağımız öyle çok şey birikti ki! Ama sana hemen şimdi bir şey söylemek istiyorum; bilmeni istiyorum:

"Hiçbir şey için pişman değilim."

Hemen o akşam, Londra'da buluştuk.

Ertesi gün onunla birlikte dişçiye gittim. Yapılacak hiçbir şey yoktu. İşkence odasında verdikleri elektrik şokları Fico'nun üst dişlerini yerinden oynatmıştı; bunların kurtarılması olanaksızdı.

Fico Vogelius, *Crisis* dergisinin giderlerini karşılayan işadamıydı. Bu işe yalnızca parasını değil, gönlünü ve yaşamını da yatırmış ve bana dergiyi istediğim gibi çıkarma özgürlüğü tanımıştı. Yayımlandığı sürece üç yıl, kırk sayı *Crisis*, yaratıcı ve yalnız bir söylemi, tarafsız olmayan, olmaya da özenmeyen bir söylemi inat ve inançla des-

teklemeyi başarmış; boş bir yankı, bir kuru gürültü olmamaya çalışan insan sesinin savunucusu olmuştu.

İşte bu ağır suç yüzünden, *Crisis* denen bağışlanmaz günah yüzünden, Arjantin'deki askerî dikta rejimi Fico'yu kaçırıp hapse atmış, işkenceden geçirmişti. Fico, kaçırıldığı sırada bağırıp kendi adını çevreye duyurması sayesinde, canını kıl payı kurtarmıştı.

Dergi, baskıya boyun eğmeden ölmüştü, biz de bununla gurur duyuyorduk. Fico'nun yanında kim bilir ne kadar eski ve pahalı bir şişe Fransız şarabı vardı. İşte bu şarapla, Londra kentinde ikimiz, geçmişin, hâlâ güvenimize layık bir *compañero* (yoldaş) olan geçmişin sağlığına kadeh kaldırdık.

Sonradan, epey yıldan sonra, askerî diktatörlük devrildi. Ve 1985'te Fico, *Crisis*'in yeniden yaşaması gerektiğine karar verdi. İşte, hâlâ eskisi gibi, zamanıyla parasını hesapsız harcama eğilimi içinde bu işle uğraşırken, kansere yakalanmış olduğunu öğrendi.

Çeşitli ülkelerde çeşitli doktorlara göründü. Bunlardan kimi ona ekim ayına kadar ömür biçiyordu, kimi kasım ayına. Kasımdan öteye geçemez, diye hüküm verilmişti. Fico, bir ameliyattan öbürüne yıkılarak canlı cesetler gibi dolaşıyordu ortada. Gene de gözlerindeki hodri meydan ateşi sönmüyordu.

Crisis, 1986 yılının nisanında yayıma girdi. Bunun ertesi günü yürütülen tüm tahminlerden yarım yıl sonra Fico, kendisine ölme izni tanıdı.

Bir başka gizli kas

Son yıllarında büyükannem bedeniyle geçinemez olmuştu. Bedeni, yorgun düşmüş bir örümceğin bedeni, onun sözünü dinlemeyi reddediyordu.

"İyi ki insanın zihni ayrıca yol alıyor," diyordu büyükannem.

Ben çok uzaklarda, sürgündeydim. Montevideo'da oturan büyükannem son saatinin yaklaştığını hissetmişti. Ölmeden önce, bedeniyle birlikte benim evimi ziyaret etmek istiyordu.

Emma Teyze'yle birlikte uçağa binip geldi. Bulutlar arasında uçarken, gemiyle dalgalar aştığını sanmıştı. Uçak bir fırtınanın içinden geçtiği sırada büyükannem bir at arabasıyla, sarsılarak, parke taşların üstünden geçtiği kanısına kapılmıştı.

Yanımızda bir ay kaldı. Bebe maması yiyor, şekerleme çalıyordu. Çok zaman gecenin yarısında uyanıp satranç oynamak istiyor ya da kırk yıl önce ölmüş dedemizle kavgaya tutuşuyordu. Arada kumsala kaçmaya çalışıyordu, ama daha merdivene varmadan ayakları birbirine dolaşıyordu.

En sonunda şöyle dedi:

"Artık ölebilirim."

İspanya'da ölmeyeceğini söylüyordu. Bana, cenazesinin taşınması gibi bürokratik karmaşalar yaşatmak istemiyordu; "Kırtasiyecilikten nasıl nefret ettiğini çok iyi biliyorum," diyordu.

Böylece Montevideo'ya döndü. Turp gibi sağlıklı olduğunu, yolculuğun kendisini yormadığını göstermek için bütün aileyi ev ev, akraba akraba dolaştı. Dönüşünden bir hafta sonra yatıp öldü.

Oğulları, onun küllerini kendi seçmiş olduğu ağacın altına serptiler.

Arada bir büyükannem rüyama girer. Bir ırmak kıyısında yürüyorumdur, o da suyun içinde usul usul süzülerek bana eşlik eden bir balıktır.

Fiesta

Güneş ılık, hava berrak, gök bulutsuzdu.

Kuma gömülü duran güveçten buharlar tütmekteydi. Karidesler denizden mideye giden yolun yarısında, bu ayinin yöneticisi olan Fernando'nun ellerinden geçiyorlardı. Fernando onları tuz, soğan ve sarmısaktan oluşma kutsal suyla yoğuruyordu. Sofrada iyi bir şarap da vardı. Bizler, halka olup oturmuş dostlar topluluğu, şarapla karidesi ve ayaklarımızın dibinde sere serpe, ışıl ışıl uzanan denizi paylaşıyorduk.

Bu mutluluk, daha yaşandığı sırada, belleklerimizce bir anı olarak anımsanıyordu. Asla sona ermeyecekti, biz de öyle. Çünkü hepimiz ölümlüyüzdür, ama ilk öpüşmeye ve de ikinci kadehe dek. Bu da, ne denli cahil olursa olsun, herkesin bildiği bir gerçektir.

Parmak izleri

Ben, Güney Haçı'nın yıldızları altında doğup büyüdüm.

Nereye gidersem gideyim bu yıldızlar peşimden gelir. Pırıltılı Güney Haçı'nın altında, yazgımın aşamalarını yaşarım.

Tanrım yoktur benim. Olsaydı, karşıma ölümü çıkarmasın diye yakarırdım ona; henüz erken, derdim. Önümde gidecek uzun bir yolum var. Uluyarak selamlamadığım dolunaylar, beni daha ışığa boğmamış güneşler var. Henüz dünyanın, yedi tane olduğu söylenen bütün denizlerinde yüzmüş değilim; ne de Cennet'in, dört tane olduğu söylenen bütün ırmaklarında.

Montevideo'da bir çocuk şu açıklamayı yapıyor:

"Hiç ölmek istemiyorum, çünkü sonsuza dek oyun oynamak istiyorum."

Hava ile rüzgâr

San Fernando'nun küçük merkebi gibi ben de kısmen yaya olarak yol alıyorum, başımı alıp yürüyerek.

Kimileyin başkalarında kendimi tanıyorum. Dayanıklı olan kimselerde tanıyorum kendimi, bana kanat geren dostlarda, o güzelim, kutsal hak âşıklarında, kanatlı dilber yaratıklarda... ve gecede yıldız, denizde dalga kaldığı sürece yeryüzünün yollarında yürümeyi sürdürecek olan öteki başıboşlarda, evsiz ocaksızlarda. O zaman, kendimi onlarda tanıdığım zaman havaya dönüşüyor, rüzgârın bir parçası olduğumu anlıyorum.

Vallejo'ydu, sanırım, César Vallejo, "Rüzgâr kimi zaman havasını değiştirir," diyen.

Ben artık yok olduğum zaman da rüzgâr var olacak ve var olmayı hep sürdürecek.

Esinti

Rüzgâr, içimde ıslık çalıyor.

Çıplağım. Hiçbir şeyin, hiç kimsenin efendisi değilim, kendi inançlarımın bile. Rüzgâra karşı duran, rüzgârın çarptığı şu yüzüm ben yalnızca; yüzüme çarpan rüzgâr da benim.

Eduardo Galeano, sıradışı ve unutulmaz metinleri, özgün bakış açısıyla okurları büyülemeye devam ediyor.

Latin Amerika'nın en büyük yazarlarından Galeano, kısa ama yoğun metinlerle, karşılaşmaların coşkusunu, dostlukların ve aşkların gücünü, geçmişin ve anıların büyüsünü, mücadele edenlerin umutlarını dile getiriyor.

Jay Parini, *New York Times Book Review*

Galeano, tehlikeli, radikal bir öykücüdür, tıpkı Gabriel García Márquez gibi, Isabel Allende gibi ve onların da piri Pablo Neruda gibi... *Kucaklaşmanın Kitabı*, bir mozaik ya da sözcüklerden oluşma bir Diego Rivera duvar resmi.

John Leonard, *New York Newsday*

Konu, insan yaşamının ve sevgisinin çeşitliliği... Galeano'nun sürreel çizgileri, kitabın metniyle, çılgın hayal gücü, ince mizah ve geçmiş zamanların çekiciliğiyle bütünleşiyor.

Publishers Weekly

Kapak resmi: ZACK BLANTON

22 TL
KDV DAHİL

ISBN 978-975-510-422-5